

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

123185

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME ÇALIŞMALARI
VE TÜRK TELEKOM A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

123185

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Prof. Dr. Orhan GÖKÇE

Hazırlayan

Murat GÜNEY

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİZASYON MERKEZİ

KONYA-2003

KISALTMALAR

a.g.e	adı geçen eser
a.g.m	adı geçen makale
AÜSBFD	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
C.	cilt
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
DDY	Devlet Demir Yolları
DMO	Devlet Malzeme Ofisi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ECU	Avrupa Para Birimi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
İİBF	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
OİB	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
POAŞ	Petrol Ofisi Anonim Şirketi
s.	sayfa
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu
TDİ	Türkiye Deniz İşletmeleri
TOBB	Türkiye Odalar Borsalar Birliği
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

TABLÖLAR

Tablo 1	Bazı Dünya Ülkelerindeki Özelleştirme Gelirleri	23
Tablo 2	2002 Yılı Özelleştirme Program ve Hedefi	48
Tablo 3	2003 Yılı Özelleştirme Program ve Hedefi	49
Tablo 4	Özelleştirme İşlemleri Sonucu Hiç Kamu Payı Kalmayan Kuruluşlar	50-54
Tablo 5	TTAŞ Genel Müdürlük Merkez Teşkilatı Personel Sayısı	69
Tablo 6	TTAŞ İşçi Sayısı	70
Tablo 7	Toplam Telekomünikasyon Gelirleri	72
Tablo 8	Hizmetler İtibariyle Net Gelirler	73
Tablo 9	Hizmet Gelirleri İtibariyle Kar-Zarar Durumu	74
Tablo 10	Telefon Gelirleri	75
Tablo 11	Data Gelirleri	76
Tablo 12	Ankesör Gelirleri	77
Tablo 13	Cari Fiyatlarla Yatırım Harcamaları	78
Tablo 14	Türk Telekom Yatırım Harcamalarının Sabit Sermaye Yatırımı ve Gayri Safi Milli Hasıladan Aldıkları Paylar	80
Tablo 15	Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları	80

ŞEKİLLER

Şekil 1	Yöntemler İtibariyle Özelleştirme İşlemleri	15
Şekil 2	Dünyada Yıllara Göre Özelleştirme	22
Şekil 3	Yıllar İtibariyle Özelleştirme İşlemleri	45
Şekil 4	Merkezi Teşkilat Organizasyon Yapısı	67
Şekil 5	Türk Telekomünikasyonun Yıllara Göre Personel Sayısı	71
Şekil 6	Türk Telekomun Yıllara Göre Gelir Durumu	71
Şekil 7	Cari Yatırımların Yıllara Göre Artış Hızı	79

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	Sayfa
Tablolar	i
Şekiller	ii
	iii

GİRİŞ

1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME İLE İLGİLİ TEORİK BİLGİLER VE DÜNYADA ÖZELLEŞTİRME

1.1. Özelleştirmenin Tanımı	5
1.2. Özelleştirmenin Amaçları	7
1.2.1. Ekonomik Amaçlar	7
1.2.1.1. Sermaye Piyasasını Geliştirmek	7
1.2.1.2. Döviz Gelirlerini Arttırmak	8
1.2.1.3. Serbest Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırmak	8
1.2.1.4. Ekonomik Verimliliği Artırmak	9
1.2.2. Mali Amaçlar	9
1.2.3. Sosyal Amaçlar	10
1.2.4. Siyasal Amaçlar	10
1.3. Özelleştirme Yöntemleri	11
1.3.1. Satış Yöntemi	11
1.3.2. Finansal Kiralama Yöntemi	13
1.3.3. İhale Yöntemi	13
1.3.4. Yönetimin Devri Yöntemi	13
1.3.5. İmtiyaz Yöntemi	14
1.3.6. Yasal ve Kurumsal Serbestleşme Yöntemi	14
1.4. Özelleştirmeyi Savunanların Görüşleri	15
1.5. Özelleştirmeye Karşı Görüşler	17
1.6. Genel Olarak Dünyada Özelleştirme	19
1.7. Bazı Ülkelerde Özelleştirme Uygulamaları	24
1.7.1. Şili'de Özelleştirme	24
1.7.2. İngiltere'de Özelleştirme	25
1.7.3. Almanya'da Özelleştirme	30
1.7.4. Amerika Birleşik Devletlerinde Özelleştirme	32
1.7.5. Fransa'da Özelleştirme	35
1.7.6. Arjantin'de Özelleştirme	37
1.8. Dünyada Telekomünikasyon Sektöründe Yaşanan Gelişmeler	38

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI VE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ

2.1. Türkiye'de Özelleştirmenin Tarihçesi	40
2.2. Türkiye'de 1985-2003 Yıllarında Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri	43
2.3. Türkiye'de Özelleştirme İle İlgili Sorunlar	54
2.3.1. Mevzuatın Yetersizliği	54
2.3.2. Zamanlama Sorunu	55
2.3.3. Öncelikle Hangi Kuruluşun Özelleştirileceğinin Belirlenememesi	55

2.3.4. Yabancı Kuruluşlara Yapılan Satışların Getirdiği Sorunlar	56
2.3.5. Örgütsel Sorunlar	56
2.4. Türkiye'de Özelleştirmenin Hukuksal Çerçevesi	56
2.5. Türk Telekomun Tarihçesi	60
2.6. Türk Telekomun Görevleri	63
2.7. Türk Telekomun Yönetim Yapısı	66
2.7.1. Merkez Teşkilatı	66
2.7.2. Taşra Teşkilatı	67
2.8. Türk Telekomun İstihdam Yapısı	68
2.9. Türk Telekomun Mali Durumu	71
2.10. Türk Telekomun Yatırım Faaliyetleri	77
2.11. Türk Telekomun Verdiği Hizmetler	81
2.11.1. Teleks-Teleteks	81
2.11.2. Atm	82
2.11.3. Çağrı	82
2.11.4. Frame Relay	83
2.11.5. Deniz Haberleşmesi	83
2.11.6. Telekart	84
2.11.7. Ankesörlü Telefonlar	84
2.11.8. Globalstar Projesi	84
2.11.9. Kablo TV	84
2.11.10. Mobil Telekomünikasyon Sistemleri	85
2.11.11. İnternet	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

3.1. Telekomünikasyon Sektöründeki Genel Eğilimler	87
3.1.1. Özelleştirme, Liberalizasyon, Globalizasyon, Konsolidasyon	87
3.1.2. Teknolojik Gelişme ve Yeni Ürünler	90
3.1.3. Yakınsama	91
3.2. Özelleştirme Potansiyeli	91
3.2.1. Ülke Riski	91
3.2.2. Sektör Riski	91
3.2.3. Şirket Riski	92
3.3. Özelleştirme Nedenleri ve Amaçları	93
3.4. Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Hukuki Yapısı	95
3.5. Türk Telekomun Özelleştirilmesinde İzlenmekte Olan Prosedür	100
3.6. Devletin Telekomünikasyon Hizmetlerine Müdahale Nedenleri	102
3.6.1. Ekonomik Nedenler	102
3.6.2. Sosyal Nedenler	104
3.6.3. Politik Nedenler	104
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	112

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında iktisadi kalkınma milli hedeflerden biri olarak belirlenmiştir. Bu nedenle başa gelen hükümetler iktisadi kalkınma ve yatırım faaliyetleri konularında yoğun çaba sarf etmişlerdir. Bu yatırımlar 1950'li yıllara kadar kamu yatırımları şeklinde gelişmiş daha sonraları bazı alanlarda özel sektör girişimleri de olmuştur. Devlet bir yandan özel sektörü yatırıma özendirirken diğer yandan genel ekonomik gelişmeye ivme kazandırıcı alt yapı yatırımlarına girişmiştir. Devlet öncü olarak özel sektörün giremediği alanlara Kamu İktisadi Teşebbüsleri vasıtasıyla girişimci olarak katılmıştır.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin zaman içerisinde aşırı büyüme, gelişen teknolojiye ayak uyduramama, fiyat ve tarife ayarlamalarındaki gecikmeler ve istihdam fazlası gibi nedenlerden dolayı işletme açıkları büyümüştür. Bunun yanısıra KİT yatırımları için gerekli finansmanın borçlanma yoluyla sağlanması bütçe üzerinde önemli yükler getirmiştir. Kamu sektörünün ekonomide olumsuz etkileri olması ve serbest piyasa ekonomisi modelinin yeniden ağırlık kazanması gibi unsurlar, KİT'lerin ekonomi içindeki ağırlığını azaltma ve kamu sektörünü daraltma politikalarının birçok ülkede yaygın uygulanmaya başlamasına yol açtı.

Dünya ekonomisinde, özellikle 1980 yılından sonra görülen değişim paralelinde gündeme gelen özelleştirme, gelişmişlik düzeyi, siyasal ve ekonomik yapısı ne olursa olsun 100'e yakın ülkede uygulamaya konulan bir modeldir. Bu yapısal değişimin temeli, kamu sektörünün mal ve hizmet üretimindeki yerinin yeniden belirlenmesidir. Özelleştirme uygulamalarının özellikle İngiltere'de başarılı sonuçlar vermesi, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kuruluşların az gelişmiş ülkelere bu konuda mali ve teknik yardımda bulunmaları, gelişmiş ülkeleri de bu akıma yöneltmiştir.

Türkiye'de özelleştirme 1983 yılının ekonomik politika araçlarından birisi haline gelmiş, gerekli hukuki ve idari düzenlemeler yapılmış 1986 yılından itibaren de uygulanmaya başlanmıştır. Özelleştirmenin Türkiye'de on yedi yıllık bir geçmişi olmakla birlikte halen birçok tartışmalara neden olması, ayrıca bu süreç içinde yapılan özelleştirme uygulamalarının sınırlı olması konunun Türkiye gündemini uzun süre meşgul edeceğini göstermektedir.

Özel teşebbüsün yeterli sermaye birikimine sahip bulunmadığı Cumhuriyetin ilk yılları ile izleyen dönemlerde, devlet zorunlu olarak üstlendiği işletmecilik faaliyetlerinde ülke kalkınmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sağladığı yetişmiş insan kaynağı ve bilgi birikimi ile özel teşebbüsün son yıllarda gösterdiği büyük atılımda da önemli bir payının bulunduğu gerçektir.

Sınırlı kamu kaynakları, dünyada gelişen teknolojinin topluma sunduğu imkanlardan yararlanmada ve nüfus artışına bağlı olarak hızla artan toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz kalmıştır. Kamu işletmelerinin hızlı bir siyasileşme sürecine girmesi, iktisadi kuruluşların aşırı istihdam etmelerine neden olmuş ve buna bağlı olarak yönetim sorunları ve işgücü maliyeti kabul edilebilir düzeyin çok üzerine çıkmıştır. Bu da kamu kuruluşlarını özel teşebbüs ile rekabet edemez hale getirmiştir. Kuruluşların bu durumu genel bütçe üzerindeki yükün artmasına, dolayısıyla bunlara sermaye ödemesi, sübvansiyon ve çeşitli adlarla aktarılan finansmanın sağlanabilmesi için iç ve dış borçlanma yoluna gitmek zorunda kalınmasına, kamu açıklarına, sonuçta da enflasyonun yükselmesine yol açmıştır.

Globalleşen dünya ekonomisinde merkezin planlı ekonomilerinin başarısızlığı ile birlikte liberalizasyon faaliyetleri hız kazanmış ve özelleştirme kavramı gündeme gelmiştir.

Özelleştirme, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde de istikrar ve rasyonelleştirme politikalarının oluşturulmasında önemli bir araç olmuştur. Özelleştirme, kamu kesimine ait iktisadi işletmelerin piyasa ekonomisi ilke ve kurallarına uygun faaliyette bulunmalarını ve bu surette bunların iktisadi, sosyal ve kurumsal bakımdan etkinlik ve verimliliklerinin artırılmasını hedefler.

Özelleştirmenin 'yapılsın mı, yapılmasın mı' tartışmaları, artık ulusal menfaatin ve toplumun genel refahının artırılmasında bu araçtan yararlanmanın nasıl ne şekilde ve hangi ilke kural ve yöntemlerle sağlanabileceği' tartışmasına dönüşmüş ve bunlardan ülkemiz koşullarına en uygun olanların belirlenerek kararlılıkla uygulanmasını gerekli kılmıştır.

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve artan globalleşme eğilimi telekomünikasyon sektörünü klasik kalıpların dışına iterek köklü bir geçiş dönemine sokmuştur. Bu dönem içerisinde sektörün tekeli yapısı yerini özelleştirme,

liberalizasyon ve konsolidasyon hareketlerine bırakmıştır. Türk Telekomünikasyon sektörü ile Türk Telekomünikasyon A.Ş.'yi söz konusu global trendlerden ayrı tutmak mümkün değildir.

Tez konusu olarak 'Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları ve Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Özelleştirilmesi'ni seçmemin amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Özelleştirme kavramının ne anlama geldiği ve önemini ortaya koymak
- Özelleştirmenin dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamalarında karşılaşılan sorunlar nelerdir?
- Türkiye'de özelleştirmeye ilgili yasal düzenlemeler nelerdir?
- Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin yapısı, verdiği hizmetler nelerdir?
- Ülkemizde Telekomünikasyon sektörünün özelleştirilmesiyle hangi amaçları gerçekleştirmek hedeflenmektedir?
- Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin özelleştirilme çalışmaları 2002 yılı itibariyle hangi aşamadadır?
- Devletin Telekomünikasyon hizmetlerine müdahale nedenleri nelerdir?

Belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, özelleştirme kavramı, dünyadaki özelleştirme uygulamalarının gelişimi ve özelleştirmenin global bir dünya düzeni içinde ülkeleri nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda özelleştirme kavramının tanımı, amaçları, yöntemleri ve özelleştirme uygulamalarına girişmiş çeşitli ülkeler genel hatlarıyla incelenecektir.

İkinci Bölümde, Türkiye'deki özelleştirmenin tarihçesi, özelleştirme faaliyetlerinin hukuki yapısı, ülkemizde özelleştirmeye ilgili karşılaşılan sorunlar, 1985 yılından günümüze kadar gerçekleştirilen ve halen gerçekleştirilmekte olan özelleştirme çalışmaları ile Türkiye'de Telekomünikasyon Sektörü hakkında genel bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Bu anlamda sektörün sermaye yapısı, yönetimi, istihdam yapısı, mali durumu, verdiği hizmetler, yatırım ve faaliyetleri irdelenecektir.

Üçüncü Bölümde, Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Özelleştirilmesi konusuna değinilecektir. Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirme kapsamına alınması, hukuki yapısı, özelleştirilmesinde izlenmekte olan prosedür, özelleştirilme nedenleri ve amaçları ile devletin telekomünikasyon hizmetlerine müdahale nedenleri incelenecektir.

Sonuç Bölümünde ise, yapılan araştırmalar sonunda Türkiye’de yapılan özelleştirme uygulamaları ve Türk Telekom A.ř.’nin özelleştirilmesi konularında genel bir değerlendirme yapılacaktır. Ayrıca Türkiye’de özelleştirmenin daha verimli bir şekilde yapılabilmesi konusunda önerilere yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME İLE İLGİLİ TEORİK BİLGİLER VE DÜNYADA ÖZELLEŞTİRME

1.1-Özelleştirmenin Tanımı

20.yüzyılın son dönemlerinde özellikle 1970'li yıllardan sonra serbest piyasa ekonomisi ve dışa açık büyüme politikaları doğrultusunda şekillenen yeni ekonomik yapılanma beraberinde yeni ekonomik fikirler ve uygulamalar getirmiştir. Bunlardan birisi ve belki de en önemlisi, serbest piyasa koşulları içerisinde devletin ekonomik hayata müdahalesini en aza indirmeyi hedefleyen kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirme uygulamasıdır. İşte özelleştirme, serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmak amacıyla kamu iktisadi işletme ya da teşebbüsleri mülkiyetinin kısmen ve ya tamamen özel teşebbüse devredilerek bunların özel işletme ya da teşebbüs biçimine dönüştürülmesi eylemi olarak tanımlanabilir.¹

Mülkiyet devrinin birbiriyle ilgili iki amacı vardır. Birincisi, KİT'leri Devletin doğrudan kontrol ve müdahale alanının dışına çıkarmak, ikincisi de, bu kuruluşların çeşitli şekillerde bütçeye olan yükünü azaltmaktır. Birinci amacın gerçekleşmesi, yönetimin de özel kişi ve kuruluşlara devrine imkan verecek ölçüde mülkiyet transferlerini mecburi kılar. İkinci amaç ise, özellikle verimsiz çalışan, zarar eden işletmelerde veya büyük kaynak ihtiyacı içindeki kuruluşlarda mümkün olduğu ölçüde, işletmenin tümünün elden çıkarılmasını gerektirir.

Özelleştirme son yıllarda yaygın kullanıma giren bir kavramdır. Özellikle 80'li yıllarda uygulama alanı bularak, çok tartışılan özelleştirme, kamuya ait mal varlığının ya da para ile ölçülebilen kamu kaynaklarının özel mülkiyete aktarılması anlamına geliyor.²

Özelleştirmenin birçok tanımı yapılmakla birlikte, dar anlamda ve geniş anlamda özelleştirme olmak üzere iki genel başlık altında tanımlama yapılabilir.

¹Muammer Doğan, *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995, s.66

²Yakup Kepenek, *Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle Türkiye Kamu İktisadi Teşebbüsleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990, s.145

Dar anlamda özelleştirme, “Devletin çeşitli alanlardaki mal ve hizmet denetimini gerçekleştirdiği iktisadi teşebbüslerinin tamamını veya bir kısmını özel sektöre satması olarak yorumlanmaktadır.”³

Geniş anlamda özelleştirme “ Milli ekonomi içinde devlet faaliyetlerinin ve etkinliğinin en aza indirilmesi veya bütünüyle ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaların bütünü” olarak ifade edilmektedir.⁴

Gerek dar, gerekse geniş anlamda olsun özelleştirme sadece KİT’lerin özel bir kişi ya da kurumlara satılması olarak değil, kamu mal ve hizmetlerinin üretilmesi ve dağıtılmasında devletin, yani kamu kesiminin etkinliğinin azaltılması, bu hizmetlerin üretilmesinde ve dağıtılmasında özel sektörün dolayısıyla piyasa ekonomisinin kurallarının hakim kılınması yoluyla verimliliğin ve etkinliğin artırılması yolundaki çabaların tümü olarak ele alınmalıdır.

Özelleştirmeye atfedilen çeşitli anlamlar bir araya getirilirse:

Temel iktisadi problemlerin çözümüne yönelik olarak etkin kaynak kullanımı gerçekleştirmek üzere:

-İktisadi organizasyonun işleyişinde rekabete dayanan serbest piyasa mekanizmasının kanunlarını ve kurallarını hakim kılmak için ekonomik yapıyı yeniden şekillendirmek,

-Devletin iktisadi, sosyal ve siyasi hayattaki yerini ve rollerini yeniden tanımlayarak iktisadi faaliyet alanlarını sınırlamak ve devleti küçültmek,

-İktisadi faaliyetlerde hür teşebbüs ve özel mülkiyete dayanan özel sektörü geliştirmek gayeleriyle benimsenen temel iktisat politikası tercihi doğrultusunda,

-Kamuya ait olan iktisadi mal ve hizmet üretim birimlerinin mülkiyetinin ve yönetiminin özel sektöre devrine, veyahut,

-Yalnızca devlete ait olan iktisadi faaliyet alanlarının, herhangi bir yönetim ve mülkiyet devri söz konusu olmaksızın özel sektöre açılmasına, **ÖZELLEŞTİRME** denilir.⁵

³Esin Akbulut, **Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1980 Sonrası Gelişimi ve Özelleştirme Deneyimi**, Türk Ekonomisine Demokrat Çözümler, TSESA Vakfı Yayını, İstanbul, 1991, s.106

⁴Özcan Balcan, **Özelleştirme ve Başarı Şansı**, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul, 1990, s.7

⁵Yusuf Alper, **İktisadi Amaçlarıyla ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme**, Sağlık-İş Yayınları, Ankara, 1994, s.27

1.2-Özelleştirmenin Amaçları

Özelleştirmenin amaçlarına genel olarak bakıldığında bunun oldukça geniş ve detaylı olduğu gözlenmektedir. Burada nihai amaç sadece devletin ekonomideki rolünü minimize etmek ve böylece ekonominin tümüyle serbest piyasa koşullarına devredilmesi olmayıp bunun yanı sıra mali, sosyal ve siyasal değişimler de sağlamaktır.⁶

Dünyada özelleştirme amaçlarına baktığımızda; 1884 yılında Japonya hazineye ek finansman temin etmek, 1948 yılında Almanya menkul sermaye mülkiyetini geniş halk tabakalarına yayarak sosyal piyasa ekonomisini uygulamak, 1980'li yıllarda Kanada'da sermaye piyasasını geliştirmek, 1979 yılında İngiltere'de pazar ekonomisini güçlendirmek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷

Bu açıklamalar ışığında özelleştirmenin amaçları ekonomik, mali, sosyal ve siyasal amaçlar şeklinde ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

1.2.1-Ekonomik Amaçlar

Verimliliği artırmak, serbest piyasa ekonomisini geliştirmek, sermaye piyasasını güçlendirmek, döviz gelirlerini artırmak amaçları bu grupta yer alır.

1.2.1.1-Sermaye Piyasasını Geliştirmek

Sermaye Piyasası, teşkilatlanmış kuruluşlar ile bazı niteliklere haiz hak taşıyıcı belgeler aracılığıyla ödünç verilebilir orta ve uzun vadeli fonların arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır.⁸

Özelleştirmenin amaçlarından birisi de gelişmekte olan ülkelerde uzun dönemli ve geniş boyutlu sermaye piyasasını geliştirmektir. Aynı zamanda sermaye piyasasının gelişmiş olması da özelleştirmenin başarısı için bir ön şarttır. Ülkemizde henüz gelişme safhasında bulunan sermaye piyasasının eksikliğini duyduğu en önemli şey yeterli menkul kıymet arzıdır. Gelişme yolundaki ülkelerde kurumsal değerlerin sermaye piyasasına akıtılması ile hem özelleştirmenin ilk adımları atılır, hem de sermaye piyasası arz ve talep dengesinin geliştirilmesi sağlanır. Bunu sağlamak büyük sorunlar yaratabilir. Bu sorunların çözümü sermaye piyasası kültürünün oluşturulması ile

⁶Eyüp Zengin, *Yerel Yönetimlerde Özelleştirme*, Mimoza Basım Yayım, Konya, 1999, s.29

⁷Yavuz Kır, "Sosyal Özelleştirme Politikası", *İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl.8, Sayı. 90, Eylül 1993, s.32

⁸Vural Günal, *Sermaye Piyasası Hukuku*, Ankara, 1986, s.1

mümkündür. Az gelişmiş ülkelerde tasarrufların hisse senetlerine yatırılması bilinci ve alışkanlığı yerleşmemiştir. Bunun nedeni, sermaye piyasasının gelişmemiş olması, piyasada güven ve istikrarın bulunmaması, hisse senedinin istendiği anda paraya çevrilememesi, devletin fon politikası ile yüksek enflasyonu gösterebiliriz.⁹

1.2.1.2-Döviz Gelirlerini Artırmak

Gelişmekte olan ülkelerde ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için özelleştirme yoluyla döviz gelirlerini arttırmak bir alternatif yol olarak görülmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarını özendirerek ülkeye çekmek, dolaysız yatırımlar ve portföy yatırımları biçiminde gerçekleştirilir. Dolaysız yatırımlar, bir firmanın yabancı bir ülkeden doğrudan veya iştirak biçiminde yatırım yapması ve yatırımın yönetimine katılması demektir. Bu tür yatırımlar günümüzde genellikle ÇUŞ'lar tarafından gerçekleştirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki KİT'lerin özelleştirilmesi ile yabancı sermayeye bu tür bir yatırım imkanı sağlamaktadır. Portföy yatırımları ise tasarruf sahiplerinin faiz ya da temettü geliri sağlamak için uluslararası sermaye piyasalarından menkul değerler satın almalarıdır. Newyork, Londra, Zürih ve Tokyo borsalarına KİT'lerin pay senetlerinin satılması uluslararası sermayeye bir davet niteliğindedir.¹⁰

1.2.1.3-Serbest Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırmak

KİT'lerin tekelleri statüde bulunmaları ve iflas tehlikesinin olmaması fiyat ve kalite bakımından piyasa taleplerine karşı duyarsız olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle KİT'ler pazar paylarını kaybetmemek için yeni teknolojiyi takip etmek, verimliliği arttırmak, kaliteyi iyileştirmek, maliyeti ve fiyatı düşürmek gibi tedbirler alma ihtiyacını duymamaktadırlar. Özelleştirme ile serbest piyasa ekonomisinin en önemli unsuru olan rekabet kurumunun işlerlik kazanacağı, kaynak kullanımında ve dağılımında etkinliğin sağlanacağı ve sonuç olarak ekonomik verimliliğin artacağı kabul edilmektedir.¹¹

⁹TUSİAD, *Özelleştirme KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları*, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul, 1986, s.17

¹⁰Erdoğan Alkin, *Uluslararası Ekonomik İlişkiler*, Güryay Matbaası, İstanbul, 1980, s.203

¹¹M.Berra Altıntaş, *Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri*, SPK Yayını, Yayın No.8, Ankara 1988, s.54

1.2.1.4-Ekonomik Verimliliği Artırmak

Tüm dünya ülkelerinde kamu sektöründeki ortalama verimlilik oranı hemen her zaman özel sektörden düşüktür. Kamunun verimliliğini yükseltecek çağdaş, teknolojik gelişmelerin yakından izlenememesi, işgücü maliyetini yükselten siyasi tercihli istihdam politikası uygulaması, ücretlerin düşüklüğü ve rasyonel yatırım programlarının uygulanamaması kamudaki verimsizliğin sebebidir. Dolayısıyla, kamu sektöründe ortalama verimlilik her zaman özel sektörden düşüktür.

Devletin mülkiyetindeki KİT'lerin düşük verimlilikle çalışmaları ekonomide genel verimlilik düzeyini de olumsuz etkiler. Verimliliği artırıcı genel politikaların yanısıra kamu sektörünün sınırlandırılması da bir yönde önemli etken olacaktır.¹²

1.2.2-Mali Amaçlar

Gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya buldukları en önemli çıkmazlardan biri de güçlü bir özel sektör sermaye birikiminin olamaması nedeniyle sağlık hizmetlerinden altyapı yatırımlarına, şeker, un, çimento, tekstile kadar çok büyük yatırımları bile devletin yapmak zorunda kalmasıdır. Oysa devletin bu yatırımlardan çekilerek, yerini sayıları ve verimlilikleri gün geçtikçe daha iyiye giden özel sektöre bırakması, elde edilen kaynakların ise devletin asli görevlerine harcanması gerekmektedir. Bu suretle daha çok yatırım ve daha hızlı kalkınma ve istihdam sağlanabilecektir.¹³

Özelleştirmede asıl amaç ekonomik olmakla birlikte, doğrudan doğruya mali sonuçlar elde edebilmek amacıyla da özelleştirme yoluna gidilebilir. Ancak mali amaçlarla özelleştirme, bu yolla devlete gelir sağlama açıkça ifade edilmeyen ve zımnen kabul edilen bir konu olmaktadır. Mali amaçlarla özelleştirme yapılmasına, aldatici bir finansman kaynağı olması nedeniyle itiraz edilmektedir.¹⁴

Ekonomik amaçların gerçekleşmesi, mali sonuçları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle özelleştirilen kuruluşların finansmanı açısından özelleştirme sonucu bütçe baskıları hafiflerken kamu aktiflerinin devredilmesi sonucu önemli bir gelir kaynağı sağlanmaktadır. Bunun sonucu özelleştirme, hükümetlere kısaca tasarruf tedbirleri denilen harcamaların azaltılması gibi siyasi ve ekonomik açıdan oldukça güç olan işlemlerden vazgeçme olanağı vermektedir. Meydana gelen ekonomik ve mali

¹²Hulki Cevizoğlu, *Özelleştirme*, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998, s.18

¹³Yahya Doğan, *KİT ve Özelleştirme*, Fakülteler Kitabevi, İzmir, 1993, s.31

¹⁴Güneri Akalın, "KİT'ler ve Özelleştirilmeleri", *AÜSBFD*, Cilt.41, Sayı.1-4, Ocak-Aralık 1986, s.46

iyileşmelerin sonucu olarak da aynı zamanda vergilerde hafifletme ve kamu kesimi borçlarının azaltılmasında yeni kaynak yaratılmış olmaktadır.¹⁵

1.2.3- Sosyal Amaçlar

Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı dengesizdir. Bu durum ise gerek bu ülkelerde gerek tüm dünyada sosyal kargaşa ve çalkantıların temel nedenini oluşturmaktadır. Burada da özelleştirme sosyal amaçlı bir araç olarak değerlendirilebilir.¹⁶ Şöyle ki; ortaklarına tatmin edici oranda kâr dağıtabilecek durumdaki kamu kuruluşu hisselerinin halka satılması, gelir dağılımını düzeltici dengeleri kurma yolunda önemli bir girişim fonksiyonu görebilir.¹⁷ İşletmelerin sermayesine çalışanların katılmasını sağlamak, başta İngiltere olmak üzere bir çok ülkede özelleştirme politikasının önemli araçları arasında yer almıştır.¹⁸ Bu amaçla gerçekleştirilen özelleştirmeler “Sosyal Özelleştirme” olarak nitelendirilmektedir.¹⁹

1.2.4- Siyasal Amaçlar

Bu amaçlar, yabancı sermayenin teşvik edilmesi, modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin kullanılması, kamu görevlilerine genel politika belirlenmesi konularında çalışma fırsatı verilmesidir.

Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek, sermaye kaynaklarını genişletmek yönünden yabancı sermayeden de önemli ölçüde faydalanmak için günün koşullarına uygun yabancı sermayeyi teşvik düzenlemeleri yapmaktadırlar. Özellikle, Türkiye gibi sermaye darlığı olan ülkelerde yabancı sermayenin hayati önemi vardır. Bir çok ülke kamu girişimlerinin satışı sayesinde, yabancı sermaye için çekici bir hale gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında sermaye ihtiyacı olan ülkelerde KİT’lerin özelleştirilmesi, büyük ölçüde ihtiyaç duyulan yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.²⁰

¹⁵Veysel Atasoy, Türkiye’de KİT ve Özelleştirme Sorunu, Nurel Matbaacılık, Ankara, 1993, s.184

¹⁶Kır, a.g.m, s.30

¹⁷Doğan Yahya, a.g.e, s.124

¹⁸Atasoy, a.g.e, s.185

¹⁹Sait Dilik, “Halk Hisse Senetleri Yoluyla Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi”, AÜSBFD, Cilt.37, Sayı.1-2,Ocak-Haziran 1982, s.131

²⁰Atasoy a.g.e, s.185

Özel sektör ve yabancı şirketler, genellikle kamu sektörüne göre daha üstün yönetim teknikleri ve daha modern teknolojilere sahip olma eğilimindedirler. Yabancı yatırımlar ile özel sektör yatırımlarını cezbetmenin en başarılı yollarından biri özelleştirme dir.

Devletin, ekonomik hayatı denetlemesi veya fiilen yürütmesi yerine, çalışmalarını ekonomik hayatın gelişmesine özendirici bir ortam doğrultusunda yoğunlaştırması, günümüzde daha çok taraftar bulan görüştür. Ekonomiye devletin müdahalesi çoğu kez verimli olmamaktadır. Çünkü, piyasa mekanizması genelde neyin, nasıl ve kimin için üretileceğini daha verimli olarak belirleyecektir. Özelleştirme sayesinde bürokratlar, hem kamu kurumlarını denetleme hem de piyasaya müdahale etme görevinden kurtulacaklar ve böylece genel politika belirlenmesi ile ilgili konulara daha fazla zaman ayırmaları olanaklı olacaktır. Bu ise yönetim ve işletmenin profesyonellerde kalmasını sağlayacaktır.²¹

1.3-Özelleştirme Yöntemleri

Özelleştirmenin ülkemizde uygulanabilecek başlıca yöntemleri mülkiyet devrini öngören “satış yöntemi” olup bu da; Sermaye Piyasası kanalıyla hisse senedi satışı (halka arz) Teklif alma yoluyla hisse senedi satışı (blok satış) ve direkt veya özel satış olarak üç şekilde yapılmaktadır. Mülkiyet devrini öngörmeyen diğer yöntemler ise; yönetim devri ,finansal kiralama , ihale, imtiyaz, ortak teşebbüs ve yasal kurumsal serbestleştirme gibi yöntemlerdir.

1.3.1-Satış Yöntemi

Satış yöntemleri üç şekilde olabilmektedir. Sermaye piyasası kanalıyla hisse senedi satışı, teklif alma yoluyla hisse senedi satışı, direkt veya özel satış.

Kamu teşebbüslerinin geniş bir kitleye arz edilmesinin başlıca yolu, kamu mülkiyetindeki anonim şirket hisselerinin tamamının ve ya bir kısmının menkul kıymet borsalarında özel kişi ve ya kuruluşlara satılmasıdır.

Sermaye piyasası kanalıyla hisse senedi satışı yönteminin uygulanabilmesi için ilk önce özelleştirilmesine karar verilen kamu mülkiyetindeki anonim şirketlerin sermayesi

²¹Akif Doğrul, *Kamu Taşınmazlarının Özelleştirilmesi*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994, s.20

hisse senetlerine bölünmüş ve ticaret hukukuna tabi sermaye şirketlerine dönüştürülmeleri gerekir. Daha sonra bu kuruluşların aktiflerinin değerlendirilmesi, öz kaynaklarının hesaplanması, hisse senedi fiyatlarının, satılacak hisse miktarının ve satış yönteminin tespit edilmesi aşamaları tamamlanmalıdır.

Hisse senedi ihracında olası piyasa kapasitesi, emeklilik fonları ve sigorta şirketleri gibi mali kurumlar, özel tasarruflular, kuruluşta çalışanlar ve dış sermaye piyasalarıdır.²²

Teklif alma yoluyla hisse senedi satışı, hisse senetlerinin tümünün veya bir kısmının borsada satılmayıp belli kesimlerden teklif alma yoluyla satışını ifade eder.²³ Özellikle sermaye piyasasının gelişmemiş olduğu ülkelerde, halka yaygın bir şekilde ulaşmanın hem kurumların örgütlenme hem de halkın yatırım tercihleri açısından mümkün olmadığı durumlarda başvurulabilecek bir yöntemdir.²⁴ Blok satış kararı verildikten sonra, işletmenin özellikleri ve faaliyet gösterdiği sektörün Pazar yapısına göre, blok halinde satılacak hisse senedi miktarı belirlenir. Burada sektörün Pazar yapısı büyük önem taşır.

Blok satışı içeren görüşmelerde, fiyat ve ödeme koşulları, teklif veren şirketin ülkeye bakış açısı, uzmanlığı, teknolojik yeniliği, döviz kazandırma potansiyeli, istihdam politikası ve ortaklık yapısı önem kazanmaktadır. Özelleştirme sonucunda elde edilen gelir, alt yapı projelerinin finansmanında ve ileri teknoloji gerektiren yatırımların finansmanında kullanılmaktadır.²⁵

Direkt veya özel satış yönteminde satılacak aktifler veya işletmeler belli bir firmaya, birkaç firmaya veya bir konsorsiyuma pazarlık yoluyla devredilebilir. Bu yöntem daha hızlı uygulanabilmesi ve değerlemenin de daha kolay yapılabilmesi sebebiyle diğer yöntemlere tercih edilebilir. Ancak bunun bazı dezavantajları da vardır. Bunlardan birincisi, satışta subjektif değerlendirme payının varolmasıdır. İkincisi ise, hisse senetleri satışı söz konusu olamadığından dar anlamda “devlet malvarlığının

²²Meral Tecer, “Özelleştirme Programının Teknik Yönleri”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ocak 1987, ss.57-60

²³Altıntaş, a.g.e, s.58

²⁴Abdullah Yavaş, “Özelleştirmede Yöntemler”, Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Yıl.1, Sayı. 7, Ankara Haziran 1990, s.10

²⁵M.Birol Çapanoğlu, Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Menkul Kıymet Borsaları, İstanbul, 1993, s.86

satışı” ile sınırlı kalmasıdır. Bu yöntem daha çok kâr amaçlı nihai mal ve hizmet üreten KİT’lerin bazı müesseselerinin veya bağlı ortaklıkların satışında uygulanabilir.²⁶

1.3.2-Finansal Kiralama Yöntemi

Finansal Kiralama, kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine, üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmemek şartıyla, kira bedeli karşılığında kiracıya bırakmasını öngören bir sözleşmedir.²⁷

Devlet sahip olduğu işletmelerin mali yapılarını iyileştirerek satışa arz edebilir bir hale getirebilmek için belirli bir süre için kiraya verebilir. Kiralama bir mülkiyet transferini gerektirmemektedir. Tesisi kiralayan özel kişi ve ya kuruluş için kiralama işleminden sonraki kâr ve zarar aynen kiralayana ait olduğundan kârlılık ana amacı teşkil etmektedir.²⁸

1.3.3- İhale Yöntemi

Mülkiyet devrinin söz konusu olmadığı ihale yönteminde, özellikle belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi mümkün olmaktadır. Hizmetlerin devredilebileceği özel kişi ya da kuruluşların ihale sonucu belirlenmesinin, hizmetlerin daha da rasyonel ve verimli olacağı ileri sürülmektedir.

ABD, İngiltere ve Japonya’da özellikle belediye hizmetlerinde yaygın bir şekilde uygulanan bu yöntem, Türkiye’de 10 Eylül 1983 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile genel bütçeli dairelerin, il özel idarelerinin ve belediyelerin her türlü işlerini özel kesime ihale yoluyla yaptırabilmeleri imkanını sağlamıştır.²⁹

1.3.4-Yönetimin Devri Yöntemi

Bir işletmenin mülkiyeti işletme sahibinde kalmak kaydıyla, kısmen veya tamamen yönetiminin bir bedel karşılığında özel teşebbüse devri olarak

²⁶Altıntaş, a.g.e, s.59

²⁷Ramazan Kardeş, Hülya Güzel, Türkiye’de ve Dünya’da Yaşanan Özelleştirme, Vakıfbank Araştırma Dizisi No.2, Ankara, 1995, s.12

²⁸TÜSİAD, Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, İstanbul,1992, s.21

²⁹Nihat Falay, “Özelleştirme Yöntemleri ve Sorunlar”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Konulu Seminer, ODTÜ, Ankara, 1990, s.9

tanımlayabileceğimiz yönetim devri yöntemi, özellikle otelcilik ve turizm sektörlerinde yaygın olarak uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde, işletme sahibi ile yönetim görevini üstlenecek özel teşebbüs arasında yönetim sözleşmesi denilen bir sözleşme düzenlenmekte ve yönetim devrine ilişkin esaslar sözleşmede belirlenmektedir.³⁰

Yönetimin özelleştirilmesiyle göreve gelen yönetim işletmenin kâr ve zararından sorumlu olmamakta sadece kârdan pay almaktadır. Toplam işletme riski devlete ait iken, profesyonel yönetim faaliyetlerinden sorumludur.³¹

1.3.5-İmtiyaz Yöntemi

Bu kavram genelde, tabii monopollerin güçlü olduğu iktisadi faaliyet alanlarında ve/veya rekabet yokluğu ile karakterize olmuş piyasa şartlarında, mal ve hizmetin üretimi veya dağıtımını haklarını vermeyi ya da kullandırmayı amaçlayan bir özelleştirme aracı olarak bilinmektedir. Bu yöntemin uygulamaları başlangıç olarak 20.yüzyıl başlarına kadar uzanmakla birlikte, daha sonraları Demsetz (1968) tarafından ya kamu ya da özel işletmelerin devletçe düzenlenmesine muhtemel bir alternatif olarak geliştirilmiştir.³²

1.3.6- Yasal Ve Kurumsal Serbestleşme Yöntemi

Yasal ve kurumsal serbestleşme yöntemi devletin ekonomiye yaptığı düzenleme ve kontrollerin kaldırılmasını ifade etmektedir. Bu yöntemin temel amacı, bütün sektörlerde rekabetin canlandırılması ve dolayısıyla ekonomide verimliliğin yükseltilmesidir. Piyasada, KİT'ler üzerindeki yasal düzenlemeler (örneğin, KİT'lere hazineden ek finansman kolaylıkları sağlanması, görev zararlarının hazineden karşılanması v.b.) doğrudan ve dolaylı olarak rekabeti ve ekonomide verimliliği azaltmaktadır. Yasal-kurumsal serbestleşme yönünde alınacak kararlar serbest piyasa ekonomisinin güçlenmesini ve işlerlik kazanmasını sağlayacaktır.³³

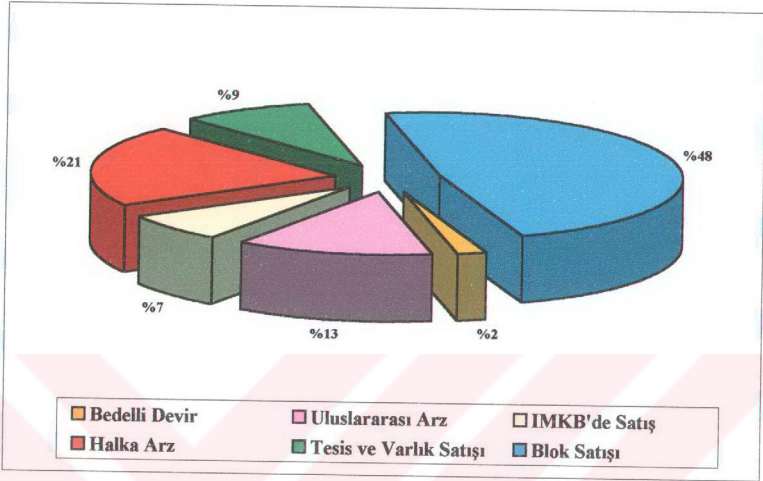
³⁰ İlhan Baytan, *Özelleştirme*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1999, s.360

³¹ Halil Sariaslan, Cengiz Erol, *Türkiye'de KİT'lerin Özelleştirilmesi*, Ankara, 1993, s. 18

³² Recep Kök, *KİT-Özelleştirme Modelleri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1993, s.106

³³ Coşkun Can Aktan, *Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme*, Doğu Matbaası, Ankara, 1994, s.72

Şekil :1 YÖNTEMLER İTİBARIYLA ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ

Kaynak: T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, **Türkiye'de Özelleştirme**, Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara, 3 Haziran 2002,s.30

1.4.Özelleştirmeyi Savunanların Görüşleri

Özelleştirmeyi destekleyen ekonomistlerin ve politikacıların görüşlerini şöyle sıralayabiliriz:

1-Kamu hisselerinin halka satılmasıyla mülkiyet tabana yayılacağından demokrasi daha iyi işleyecektir.

2-Özel sektörün rasyonelliği ve rekabetçi yapısı mikro etkinliği sağlayacağından, gelir dağılımı ve kaynak ayırımı amaçları olumsuz yönde etkilenmeyecektir.

3-Kamu kuruluşlarının satışı sonucu, devletin finansman yükü hafifleyeceğinden, sosyal hizmetlerin sunumu için yeterli gelir sağlanacaktır.

4-Özelleştirme nedeniyle, ücret artışı talepleri azalacak ve devlet, sendikaların baskısından kurtulacaktır.³⁴

³⁴Orhan Şener, **Kamu Ekonomisi**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996, s.99

5-KİT'ler daha verimli çalışması beklenen anonim şirketlere döndürülecek ve ekonomiye daha çok katkı sağlayacaktır.

6-Sermaye tabana yayılacak, altın yada taşınmaz mallara yapılan ekonomiye geliri getirmeyen yatırımlar, ekonomiye kanalize edilecek ve aktif yatırımlara dönüştürülecektir.

7-Devletin sınırlı kaynakları, KİT yatırımları ve onların borçlarının ödenmesi yerine, halkın öncelikli gereksinimlerine yönelik altyapı yatırımlarına ayrılacaktır.

8-Tüketici tercihlerini anlama ve giderme açısından başarılı olan özel kuruluşlar kara geçme ve büyüme bakımından daha çok olanağa kavuşacaklar; bu da ekonomiye itici güç kazandıracaktır.

9-Geliştirilecek serbest rekabet ortamı, o güne değin KİT'leri kendine rakip görmeyen öteki şirketler üzerinde de etki yapacaktır. Bu etki sonucunda söz konusu kuruluşlar daha kaliteli, ucuz üretim ve hizmete yöneleceklerdir.

10-Var olan sistem içinde banka mevduatı ve tahvil gibi tasarruf araçları ile, bir anlamda verdiği "borç" karşılığı, gelir elde eden yada bir yatırımın gelirine ortak olan halk, "mülkiyete ortak olmak" şansına kavuşacaktır.

11-Ülkeye çağdaş teknoloji transferi hızlanacak, dış rekabet gücü ve buna bağlı olarak da dış satım artacaktır.³⁵

12-KİT'lerin aşırı büyümeleri, iştirak ve bağlı ortaklıkların artması beraberinde yönetim ve denetim problemlerini getirmiştir. Aşırı merkeziyetçi yapıları nedeniyle yeni durumlar karşısında hızlı karar verebilmek olanaklı olmamakta; yönetici kadroların sıkça değişmesi, yönetici personelin performansını değerlendirecek objektif sistemin uygulanamaması da istikrarlı gelişimi engellemekte ve uzmanlaşmaya olanak tanımamaktadır.

13-Kamu yararına uygun çalışma hedefi ile kar amacına yönelik çalışma hedefleri çalışmakta; üretim, yatırım ve istihdam politikaları siyasi karar organlarıca belirlenmektedir. Personel ve özellikle yöneticiler, çoğu kez liyakat esası yerine politik tercihlere göre belirlenen yetersiz veya profesyonel olmayan kişiler arasından seçilmektedir.

14- KİT'ler sık sık dış kaynak veya yabancı sermaye kullanımına yönelmektedirler. Bu da üzerlerindeki faiz yükünü arttırmaktadır. Ayrıca hükümetlerin

³⁵Cevizoğlu, a.g.e, s.26

sübvansiyon yoluyla KİT fiyatlarına müdahale ederek bunları düşük tutması, sübvansiyonların ise yetersiz kalması yanında zamanında ödenememesi KİT'lerin finansal yapısını daha da bozmaktadır. KİT Finansman gereksinimlerinin Devlet bütçesi tarafından karşılanması sonucu enflasyon yükselmektedir.

15- Politik amaçlarla şişirilmiş KİT personeli gizli işsizliği getirmekte, istihdam edilen çoğu kez niteliksiz personelin verimli ve etken çalışmadığı gözlemlenmektedir. KİT'ler bugün özel sektöre göre yüksek maliyet ve düşük verimlilikle çalışmaktadırlar. Düşük kapasite kullanımı birim maliyetleri arttırmakta, bu maliyetlerle rekabet olanağı zorlanmakta, yetersiz finansal kaynaklar da kalitesiz ve yetersiz girdi kullanımına neden olarak kaliteyi düşürmektedir.

16- KİT yatırım projelerinin seçiminde ekonomik faktörler dışında politik kriterlerin etken olması söz konusu projelerin uygulanabilirliğini ve rasyonelliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

17-KİT'lerin pazarlama organizasyonları ve yöntemleri de özel sektöre oranla etkin, güncel ve verimli olmamakta bu da başarısızlıkta önemli bir faktör olmaktadır.³⁶

İşte bu yukarıda sayılan unsurlar, özelleştirme programı ile devletin ekonomideki rolünün azaltılması ve temel fonksiyonlarına döndürülmesi taleplerinin temel nedenlerini oluşturmaktadır.³⁷

1.5.Özelleştirmeye Karşıt Görüşler

Özelleştirme ile ortaya çıkabilecek başlıca sorunları ve dolayısıyla özelleştirme karşıtı görüşlerin gerekçelerini şu ana başlıklar altında özetleyebiliriz:

1- Özelleştirme ile mevcut KİT'lerin özel sektöre devri durumunda, satın alan kuruluş aşırı şişkin olan çalışanlar sayısının indirimine ve kalifiye personel istihdamına yönelecektir. Bu da önemli sayıda KİT çalışanının işini kaybetmesine ve dolayısıyla ülkedeki işsizlik oranının daha da artmasına neden olacaktır. Böylece ciddi boyutlarda olan mevcut işsizlik gerçek işsizliğe dönüşecek ayrıca işten çıkartılanlara hükümetin vermesi gereken sosyal yardımlarda hükümet ve vergi mükellefleri üzerinde ek bir yük getirebilecektir.

³⁶Doğan Muammer, a.g.e, ss.66-68

³⁷Güneri Akalın, KİT Ekonomisi, Esbank Yayınları, Ankara, 1990, s.292

2- Mülkiyetin kontrole olanak vermeyecek şekilde çok geniş bir tabana yayılması, kontrolün ve ekonomik kararların sadece yöneticilerin istediği şekilde ve kişisel motiflerle oluşmasına yol açabilecektir. Hemen başarılarını kanıtlamak isteyen yöneticiler, uzun vadeli planlar yerine kısa vadeli politikalara ağırlık verecek, böylece plansız bir yönetim gündeme gelecek ve denetim sorunları oluşacaktır. Bu da şirketin mümkün olan en güçlü yapıya kavuşmasını geciktirecek ve hatta engelleyecektir.³⁸

3-Özelleştirme uygulamalarına yabancı sermaye açısından bir düzenleme getirilmesi, ekonomik ve siyasi bütünlüğü tehdit edebilecektir. Satın alan yabancı sermayeli firmanın bir süre sonra KİT'ini kapatarak daha ucuza mal ettiği girdiyi ülkede satması ithal bağımlılığı yaratabilecektir. Ayrıca ithal girdi kullanılması ve kar transferleri döviz girdisi ve ödemeler dengesini uzun vadede olumsuz etkileyebilecektir.³⁹

4-Kamu kuruluşlarının satılmasıyla; devletin gelir dağılımı, etkin kaynak ayırımı ve istikrarın sağlanmasına yönelik amaçlarını gerçekleştirecek araçlar da elden çıkarılmaktadır. Makro düzeyde etkinlik sağlanmadan, mikro etkinliğin sağlanması olanağı da yoktur.

5- Kamu hisselerinin satılmasıyla, devletin yeterli finansman olanaklarına kavuşması olanağı çok azdır. Şöyle ki, satışı hızlandırmak ve özelleştirmeye karşı tutumları önlemek için, "halk hisseleri" adıyla son derece düşük fiyatlarla satışlar yapılmakta; bu nedenle, kamu kuruluşları değerinin çok altında satılmaktadır.⁴⁰

6- Piyasa mekanizmasının optimum kaynak dağılımını sağlamada yetersiz kaldığı durumlarda KİT'ler kaynak dağılımını düzenlerler. Özel kesimin yeterli sermaye sahibi olmaması ya da risk yüksekliği , kar azlığı ve geri getiri döneminin uzun olması nedeniyle girişmediği, kalkınma ve gelişme için zorunlu olan altyapı tesislerini kurmak, temel mal ve hizmet üretecek büyük projeleri gerçekleştirmek , KİT'lerin hedefleri arasındadır.KİT'ler ulusal ekonominin yada belirli endüstri dallarının yeniden yapılandırılmasında etkin ve sürükleyici bir rol oynayarak ekonominin rekabet gücünü arttırırlar. Üretim; yatırım, fiyat ve ücret politikalarıyla ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunurlar.

³⁸Salih Reisoğlu, "Nasıl Bir Özelleştirme", *Finans Dünyası Dergisi*, Şubat 1992, Yıl.3, Sayı. 26, s.56

³⁹Doğan Muammer, *a.g.e.*, ss.71-72

⁴⁰Şener, *a.g.e.*, s.100

7- Gelir dağılımında adaletsizlikleri gidermek;işsizliği önlemek;zorunlu malların belirli kalite, fiyat ve miktarda topluma sunulmasını sağlamak; çalışanların yönetime katılmasını ve sosyal hakların geliştirilmesini gerçekleştirmek KİT'lerin hedefleri arasındadır. KİT'lerin bu hedefleri gerçekleştirmeleri ,toplumda sosyal barışın kurulmasına yardımcı olur.⁴¹

8- KİT'lerin kamu hizmetine yönelik kar amacı gütmeyen faaliyetleri de bulunmaktadır. Özelleştirilmiş bir kuruluşun ise, kar amacı taşımayan bir mal yada hizmet üretmesi düşünülemez. Kar, özel kesimin varlık nedenidir. Özelleştirilen kuruluş, kaynakları ve kapasiteyi daha etkin kullanacak ama tüketici yararı daha az gözetilecektir.

9- Özelleştirilecek KİT'lerde yönetimi devralacak yeni işverene kolaylık sağlamak üzere "Sözleşmeli Personel" statüsü yaratılmıştır. Bu uygulama da işsizlik yaratacak bir başka sakıncanın temellerinden olmuştur. Türkiye'de 8.6.1984 tarihinde kabul edilen bir Kanun Hükmünde Kararname 19 ile uygulamaya konan bu statü, genelde en çok 1 yıl süreli olduğundan, sonraki yıllar için hiçbir güvence taşımamaktadır. Başlangıçta parasal açıdan özendirici olan bu uygulama, işverene yasal olarak "süre doldu iş bitti" kolaylığı getirmektedir.

Bu sakıncaların özelleştirme programını engelleyecek kadar önemli olmadığı da ileri sürülmektedir. Bu görüştekiler,"Bireysel ve Toplumsal Yeniden Yapılanma" ile ortaya çıkacak potansiyel sıkıntıların çözümlenebileceğini savunmaktadırlar. Özelleştirme yalnızca "kısa dönemde" sorun yaratacak, hükümet de bu süre içinde iş ve meslek güvenliği kaybını fonlarla kapatabilecektir.⁴²

1.6. Genel Olarak Dünyada Özelleştirme

Seksenli ve doksanlı yıllar, tüm dünyada özelleştirmenin yoğun olarak gündemde olduğu dönemdir. Gelişmiş ülkelerin yanısıra, Latin Amerika'dan, Doğu Avrupa ülkelerine ve Çin'e kadar yaygın biçimde özelleştirme uygulamaları yaşanmış ve halâ yaşanmaktadır.

Yaklaşık 20 yıl öncesinde dünyada özelleştirme uygulamasını ilk başlatan ülke Şili olmuştur. Bunu 1980 yılında Thatcher hükümetinin iş başında bulunduğu İngiltere

⁴¹Altıntaş, a.g.e, s.53

⁴²Cevizoğlu,a.g.e, ss.27-31

izlemiş, daha sonra bu akıma başta Avrupa ülkeleri olmak üzere bir çok ülke katılmıştır. Son katılanlar ise, ekonomik kalkınmayı yeniden rayına oturtmak için piyasa ekonomisine geçmeye çalışan ve eskiden merkezi planlı ekonomi ilkelerine göre yönetilen ülkelerdir.⁴³

Dünyada özelleştirme uygulamaları büyük ölçüde zorunluluktan dolayı yürütülmekte, özelleştirmeye girişen ülkelerin çoğunda özellikle Avrupa ülkelerinde kamu açıklarının bu yolla kapatılması planlanmaktadır. Birçok ülke için kamu işletmelerinin özelleştirme yoluyla daha verimli ve rasyonel işleyiş biçimine dönüştürülmesi önemli olmakla birlikte, özelleştirmede esas gerekçe zarar eden bu kurumların hazine üzerindeki yüklerinden kurtulmaktır. Bu konuda IMF ve Dünya Bankası'nın bu ülkelere yaptıkları baskılar da konunun diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.⁴⁴

En gelişmiş ülkelerden en yoksuluna, kapitalist ülkelerden eski sosyalist ya da bugüne hala sosyalist kalanlarına, Asya, Avrupa ve Amerika'dan, Afrika ve Avustralya'ya kadar bütün dünyada özelleştirme uygulamalarının son yıllarda hız kazandığı ve uygulamada özellikle dört sektörün başı çektiği görülmektedir. Özelleştirmenin yoğunlaştığı bu sektörler ise, telekomünikasyon, bankacılık-sigortacılık, enerji ve kamu hizmetleri sektörleridir.⁴⁵

Özelleştirmede alınan mesafe ülkeden ülkeye ve kıtadan kıtaya önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Latin Amerika, Kuzey Amerika, Avustralya ve Avrupa'da (Fransa ve Norveç hariç) özelleştirme işlemleri büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bugüne kadar aralarında Arjantin ve Japonya'nın da bulunduğu 12 ülkede su dağıtımı ve enerji alanlarında faaliyet gösteren işletmelerin dahi özelleştirme işlemleri tamamlanmıştır.

Gelişme yolunda olan ülkelerin büyük çoğunluğunda ve özellikle Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde 1970'li yılların sonlarına doğru büyük bir döviz darboğazı ortaya çıkmıştır. Ödemeler bilançosundaki bu sıkıntıyı gidermek için ülkeler ve finans kurumları IMF ve Dünya Bankası'na başvurmuşlar ve bunun sonucunda serbest piyasa ekonomisini geliştirmeleri ve KİT'leri özelleştirmeleri yolundaki tavsiyelerle karşılaşmışlardır.⁴⁶

⁴³Muharrem Afşar, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Özelleştirme ve Verimlilik İlişkisi*, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları, Eskişehir, 1999, s.140

⁴⁴Abdullah Ersoy, "Dünya'da Özelleştirme Rüzgarları", *Ekonomik Forum Dergisi*, 1994, ss.14-15

⁴⁵"Dünyada Özelleştirme Uygulamaları", *Dünya Gazetesi*, 22.8.1994, s.6

⁴⁶Kepek, a.g.e, s.149

Kanada' da hükümet, devlet mülkiyetinde bulunan havayollarındaki ve diğer ulaştırma sektörlerindeki hisseleri satmak için önlemler almakta ve bir hükümet komisyonu, bir çok "Kraliyet Kuruluşları" nı özelleştirmek için çalışmalar yapmaktadır. Meksika, daha önce millileştirilmiş olan düzinelerce kuruluşu özel sektöre satmış ve 200' ün üzerinde devlet firmasını da satmayı programlamıştır.

Bir çok Asya ülkesi de özelleştirmeye yönelmektedir. Örnek olarak, Kore Cumhuriyeti' nde devlet, beş büyük bankayı, bir petrol şirketini ve diğer bir çok işletmeyi elden çıkarmış bulunmaktadır. Malezya, limanlarını, demiryollarını ve hastahanelerini özelleştirmeyi tasarlıyor; Bangladeş, daha önce millileştirilmiş olan jüt ve tekstil işletmelerini eski sahiplerine geri veriyor. Japonya, telefon kuruluşu Nippon Telegraph and Telephone' u bağımsız bir kuruluşu dönüştürmek üzere önemli aşamalar kaydetmiş olup yakında halka hisse senedi satmaya başlayacaktır.⁴⁷

Orta ve Doğu Avrupa'da yer alan Ermenistan, Estonya , Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Slovakya gibi bazı ülkelerde işletmelerin %75'den fazlasının satıldığı, diğer ülkelerde ise prosedürün daha yavaş işlemekte olduğu görülmektedir.

Özelleştirme uygulamalarına ilk başlayan ülkelerden İngiltere ve Şili'de dahi devlet kontrolünde olan işletmeler bulunmaktadır. İngiltere'de 1998'de özelleştirme durma noktasına gelmiş ve hiçbir kamu işletmesi özelleştirilememiştir. Şili'de ise ülkenin en büyük bakır üreticisi olan firma, bazı bankalar, su dağıtım şirketleri, limanlar ve demiryolları devletin kontrolündedir.⁴⁸

Günümüzde birçok ülkenin ulusal sorunu olması bakımından özelleştirme devletlerin sınırlarını aşarak uluslar arası bir nitelik taşımakta ve hatta küresel bir boyuta ulaşmaktadır. Özelleştirme, tekeli ve serbest rekabeti engelleyici uygulamaların kaldırılmasında oynadığı rol ile işletmelerin kârlarının ve büyümeye yönelik çalışmalarının artmasını sağlayarak küreselleşme eğilimine önemli katkılarda bulunmaktadır.⁴⁹

2001 yılı sonuna kadar dünyada yapılan özelleştirmelerin toplamı 1 trilyon dolara yaklaşmıştır. Özelleştirmeye konu olan gözde sektörler ise telekomünikasyon, ulaşım,

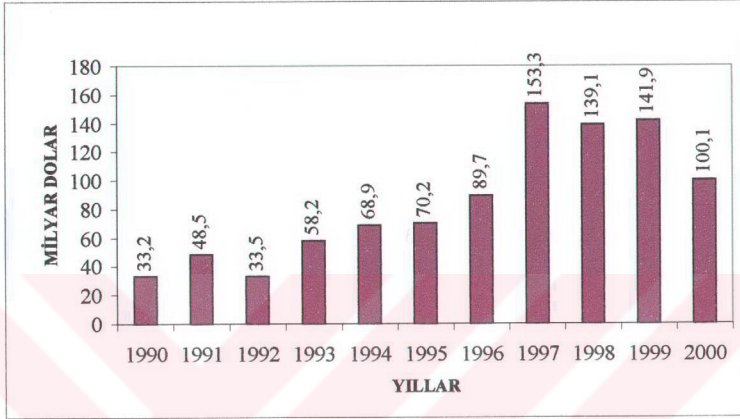
⁴⁷Stuart Butler, "Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi", http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/ozellestirme/butler-kamuhizmet-ozellestirme.htm (24-10-2002)

⁴⁸Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Özelleştirmenin Neresindeyiz?**, TISK İnceleme Yayınları 24, Ankara, 1999, s.8

⁴⁹Aktan, a.g.e. s.106

enerji, bankacılık. Bu arada GSM lisans ihaleleri özelleştirme sayılmamaktadır. Çünkü devlet bir tesisini satmış olmaktadır.

Şekil : 2 DÜNYADA YILLARA GÖRE ÖZELLEŞTİRME

Kaynak: Meral Tamer, "1 Trilyon Dolarlık Özelleştirme", *Milliyet Gazetesi*, 9 Aralık 2001, s.6

Dünyada 90'lı yılların başlarında esmeye başlayan özelleştirme rüzgarı, 1997'de 153.3 milyar dolarla doruk noktasına ulaştıktan sonra sürekli gerilemiştir.

Toplu olarak yapılmış bu açıklamalardan sonra dünyada özelleştirme uygulamalarının gelişimini, bu uygulamalara girişmiş çeşitli ülkeler bazında genel hatlarıyla aşağıdaki gibi ortaya koyabiliriz:

Tablo:1 BAZI DÜNYA ÜLKELERİNDEKİ ÖZELLEŞTİRME GELİRLERİ

Milyar Dolar

ÜLKELER	1999	2000
İTALYA	25.594	9.728
AVUSTRALYA	15.220	6.239
JAPONYA	15.115	-
FRANSA	9.478	17.438
ALMANYA	6.734	-
KORE	6.249	1.307
YUNANİSTAN	4.880	1.384
İRLANDA	4.846	1.458
FİNLANDİYA	3.716	1.827
POLONYA	3.422	5.993
İSVEÇ	2.071	8.082
PORTEKİZ	1.620	3.256
HOLLANDA	1.481	310
Y.ZELLANDA	1.331	-
İSPANYA	1.129	1.079
ÇEK CUM.	707	44
NORVEÇ	454	1.039
MEKSİKA	279	406
İZLANDA	228	1
MACARİSTAN	88	66
AVUSTURYA	70	2.083
TÜRKİYE	8	2.712
DANİMARKA	19	111
BELÇİKA	10	-
OECD TOPLAM	104.780	65.063
DİĞER ÜLKELER	37.107	35.000
TOPLAM	141.887	100.063

Kaynak: Meral Tamer, "1 Trilyon Dolarlık Özelleştirme", **Milliyet Gazetesi**, 9 Aralık 2001, s.6

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2000 yılının özelleştirme şampiyonu 17 milyar dolarla Fransa, 1999'da ise 25 milyar dolarla İtalya. Listede İngiltere'nin adı bile geçmemektedir.⁵⁰

1.7. Bazı Ülkelerde Özelleştirme Uygulamaları

1.7.1.Şili'de Özelleştirme

Geniş kapsamlı bir özelleştirme uygulamasının Dünyada ilk kez gerçekleştirildiği ülke Şili olmuştur. Bu ülkede özelleştirme girişimi sosyalist Allende hükümetinin ekonomik politikasına bir tür reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır.

Allende hükümeti yoğun bir millileştirme politikası sonucu kamu mülkiyetini %50 oranında arttırmış, ancak daha sonra yönetime gelen Pinochet askeri rejimi millileştirme uygulamasına son vererek kapsamlı bir özelleştirme programını uygulamaya koymuştur.⁵¹ Şili'de millileştirilen 240 kadar kamu kuruluşu sahiplerine bedava olarak geri verilirken Allende Hükümeti tarafından kurulan şirketler ve millileştirilmiş diğer bir çok kuruluş özel sektöre olan borçların takası ile özelleştirilmiştir. Ancak özelleştirmenin bir kısmının karşılıksız yapılması, bir kısmının da borç karşılığında yapılması ülkede finansman krizine neden olmuştur.⁵²

1982-1983 yıllarında yaşanan mali kriz Şili'de tekrar devlet müdahalesini gündeme getirmiş ve özelleştirilen işletmelerin bir bölümü devletin kontrol ve düzenlemesi altına alınmıştır. Bu işletmeler 1985-1986 döneminde tekrar özelleştirilmiştir. İzleyen yıllarda özelleştirme uygulamasının kapsamını, kamu kesiminde kalan 40 büyük sanayi işletmesi ve teşebbüsünün satışı oluşturmuştur. 1973-1991 döneminde Şili'de, özelleştirme uygulamalarından sağlanan gelirin 3.4 milyar \$ olduğu ifade edilmektedir.⁵³

Bu ülkedeki özelleştirme uygulamalarında dört yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; hisselerin halka satışı, emekli fonları kullanılarak hisselerin çalışanlara satışı, mülkiyetin dolaylı yollardan işçilere devri ve hisselerin borsada satışı yöntemleridir. Bu yöntemlerin dışında çok sayıda işletme büyük holdingler ve yabancı

⁵⁰Meral Tamer, "1 Trilyon Dolarlık Özelleştirme", *Milliyet Gazetesi*, 9 Aralık 2001, s.6

⁵¹Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Esbank Yayınları, No.5, İstanbul, 1994, s.148

⁵²Şener, a.g.e, s.59

⁵³Karluk, a.g.e, s.148

sermayeye blok olarak satılmıştır. Bütün bu uygulamalara rağmen Dünya Bankası Şili’de özelleştirmenin beklendiği ölçüde başarılı olmadığını belirtmiştir. Bankanın verilerine göre, bu ülkede özelleştirilen kamu kuruluşlarının %70’i ya iflas etmiş ya da başka yatırımcılara satılmıştır.⁵⁴

1.7.2.İngiltere’de Özelleştirme

Özelleştirme, elliden fazla ülkede gündemdedir; fakat, özelleştirmeyi en kapsamlı ve politik olarak en karmaşık şekliyle ele alıp uygulayan ülke İngiltere’dir. İngiltere’nin özelleştirme programı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleştirilen çok kapsamlı bir millileştirme programının geriye çevrilmesidir. Millileştirilmiş endüstrilerin millileştirilmesinin o zamanlar, ekonominin etkin bir şekilde planlanması ile halka temel malların ve hizmetlerin kesintisiz bir şekilde sağlanma garantisi vereceği düşünülmüştü. İyimserliğin ömrü çok kısa oldu. Diğer ülkelerde olduğu gibi, İngiltere’de de millileştirme, büyük devlet işletmeleri göz önüne alındığında, gittikçe artan bir şekilde ağır sübvansiyonlar, politize olmuş yönetimler, kronik işçi huzursuzlukları ve tüketicilerden sürekli yakınmalar gelmesi şeklinde sonuçlanmıştır.

Dünya ülkeleri arasında Şili’nin başlattığı hareket dışında ilk sistematik ve düzenli özelleştirmeyi İngiltere yapmıştır. 1979 yılında Thatcher’in iktidara gelmesiyle 1945 yılından beri izlenen ekonomik politikalar terk edilmiş ve özelleştirme hükümetin ekonomik stratejisinde önemli bir rol üstlenmiştir. Hükümet ekonominin içerisinde kamunun payının düşürülmesi, buna karşılık özel sektörün rolünün artmasını hedeflemiştir. 1992 yılına kadar büyük ve küçük düzeylerde kuruluş özelleştirilmiştir.

İngiltere’de uygulanan özelleştirme politikasının temel öncelikleri olarak; rekabet ve diğer yöntemlerle verimliliği artırmak, kamu sektörü borçlanma gereksinimini azaltmak, diğer öncelikli devlet harcamalarının finansmanı için gerekli kaynakları temin etmek gibi amaçlar benimsenmiştir.⁵⁵

Özelleştirme uygulamaları süresince; çelik, gaz, petrol, telekomünikasyon alanlarında faaliyet gösteren kamu işletmeleri halka arz yöntemiyle özelleştirilirken otomotiv, uçak sanayii, kimya, savaş gemisi inşaatı, hava alanları, deniz ulaşımı,

⁵⁴Orhan Şener, *Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme*, Ankara, 1994, s.60

⁵⁵Asu Aksoy, “İngiliz Usulü Özelleştirme”, *Ekonomik Forum Dergisi*, Sayı. 7, Yıl. 1994, s.25

mikroçip ve mermi imalatı alanlarındaki kamu işletmeleri ise, blok satış ya da doğrudan satış yöntemleri ile özelleştirilmiştir.⁵⁶

İngiltere’de özelleştirmede yaygın olarak doğrudan satış ve ihale yoluyla satış olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır. Birinci yöntemde, hisseler önceden tespit edilen sabit bir değerden kamuoyuna satışa sunulmaktadır. İhale yönteminde ise, önceden tespit edilen bir fiyat bulunmamakta, bunun yerine minimum fiyat üzerinden borsaya arz edilen hisse senetlerinin fiyatı piyasada belirlenmektedir. İhale yönteminin avantajı değer tespitine gerek olmamasıdır. Ancak, bu yöntemin eksikliği, değerlemenin çok karmaşık olabileceği endişesiyle küçük yatırımcının teklif vermede cesaretinin kırılabilecek olmasıdır. İhale yoluyla satış yönteminde, ihale tekliflerinin her biri yerel kuruluşlar tarafından taahhüt altına alınmaktadır. İhale sonunda tahmin edilen fiyat üzerinden satış tam olarak gerçekleşmediğinde, taahhütte bulunan kuruluşun kalan hisseleri tespit edilen asgari değerden satın alması gerekmektedir. Bu kuruluşlar ise, açık artırmalarda geri durmakta ve kalan hisseleri düşük fiyattan almaktadırlar.⁵⁷

Temel mal ve hizmet üreten kuruluşların özelleştirilmesinden sonra tüketicilerin özel sektör tekeline zarar görmemesi için bu kuruluşlara ancak enflasyon oranında ve ya ondan daha düşük oranda zam yapabilme yetkisi verilmiştir. İngiltere’de özelleştirilmenin başladığı 1979 yılından daha önce devletleştirilmiş şirketler, GSMH’nın onda birini, toplam yatırımların ise yedide birini karşıyorlardı. Bu kamu kuruluşları ekonominin ulaşım, enerji, haberleşme, demir-çelik ve gemi inşa sektörlerinde faaliyet gösteriyor ve 1.5 milyon kişiye istihdam imkânı sağlıyorlardı. Bu büyüklük ve önlemlerine rağmen verimlilikleri düşük, sermayelerine göre kârları az ve ya yok, iş gücü maliyetleri yüksek, buna karşılık ürettikleri mal ve hizmetlerden şikayet çoktu.⁵⁸

Bu olumsuz gelişmelerde hata yönetim ve işçilerde değil sistemdedir. Çünkü bütün ülkelerde olduğu gibi kamu sektörü politik ve bürokratik müdahalelere açıktır. Kamu kuruluşlarında temel iki hedef olan sosyal ve ticari amaçlar birbirine karışır ve her iki amacında gerçekleşmesi zorlaşır. İngiltere’de de bu zorluklar yanında şirketlerin finansman zorlukları onların yatırımlarını gerçekleştirememelerine ve kaynak tahsisi

⁵⁶Ziya Öniş, **Dünyada Özelleştirme ve Türkiye**, TÜSES Yayını, İstanbul, 1994, s.21

⁵⁷DPT-Uzmanlık Tezleri, **Özelleştirmede Değerleme Yöntemleri ve Değerleme Kriterleri**, Ankara, 1997, s.75

⁵⁸Karlık, a.g.e, s.156

sorunlarına yol açıyordu. Kamu kuruluşlarının hükümetten finansman talepleri kamu harcamalarını artırıyor gerekçesi ile ret ediliyordu. Bütün bu sebepler 1979 yılında işbaşına gelen hükümetin kamu kuruluşlarını özelleştirme programına almasına neden olmuştur.

İngiltere'deki özelleştirme hareketi tüketiciler ve çalışanlar yanında, şirketler üzerinde ve genel ekonomi açısından da olumlu etki yaratmıştır. Tüketiciler aynı fiyata daha kaliteli mal ve hizmet alabilmiş ve bunu birçok alternatif arasından seçebilme imkanına kavuşmuştur. Özelleştirilen kamu şirketleri de değişen tüketici taleplerine daha kolay uyum göstermiş ve piyasaya yeni ürün çıkarmada başarılı olmuşlardır. Çalışanlar açık ve belli amaçları bulunan şirketlerde üretime katkıda bulunmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda verimliliklerinin artmasıyla bunun kendilerine olan getirisi de artmıştır. Özelleştirilen şirketlerdeki verimlilik ve kârlılık artışı ekonomide büyümeyi hızlandırmıştır.

İngiltere'de özelleştirmenin önemli hedeflerinden birisi özelleştirilen şirketlerin hisselerinin çalışanlar ve geniş halk kitleleri tarafından satın alınmasını sağlamak suretiyle sermayenin tabana yayılmasıdır. Böylece refahın toplumun daha geniş kesimlerine ulaşması sağlanmış olacak, işçi ve işveren arasındaki ayırım giderilecek ve fertlerin İngiliz sanayiinin başarısına doğrudan katkıları sağlanacaktır. İngiliz hükümeti bu hedeflerinin başarıya ulaşması için küçük yatırımcı ve işçilere hisse senetlerini almada büyük destek ve teşvik sağlamıştır. Ayrıca iletişim araçları da kullanılarak bu durum özendirilmiş ve kamuoyuna geniş bilgi verilmiştir.⁵⁹

İngiltere'deki özelleştirme uygulamalarının bir başka özelliği de, her zaman kârdaki KİT'lerin değil, zarardakilerin de satılmasıdır. Bunlara örnek olarak National Freight ve ünlü Jaguar otomobil şirketleri gösterilmektedir.⁶⁰

İngiltere örneği incelendiğinde KİT'lerin satışı sırasında bazı önemli sorunlar ile karşı karşıya kaldığı bununla birlikte uygulamanın genel olarak başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. İngiltere'deki özelleştirme programının ekonomik ve sosyal sonuçlarını aşağıdaki şekilde kısa maddeler halinde özetleyebiliriz:

*İngiltere'de KİT hisse senetlerinin fiyatlandırılmasında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır özellikle British Telecom, British Gas, British Airport Authority ve British

⁵⁹Selahattin Özmen, *Türkiye'de ve Dünya'da KİT'lerin Özelleştirilmesi*, Meter Matbaası, İstanbul, 1987, s.57

⁶⁰Cevizoğlu, a.g.e, s.136

Airways'in özelleştirilmesinde hisse senetlerinin düşük olarak fiyatlandırıldığı öne sürülmüştür.

*İngiltere'de özelleştirme uygulamalarında "sınai mülkiyetin tabana yayılması" amacı yönünde fazla başarılı sonuçlar elde edilememiştir.

*Özelleştirmeye hazırlık olarak kamu tekellerinin kaldırılmasından sonra ekonomide rekabet düzeyi artarak, kamu ve özel girişimlerin daha dinamik bir yapıya kavuşmaları mümkün olmuştur.

*İngiltere'de özelleştirme sonrasında millileştirilmiş endüstrilerde maliyetlerin azaldığı ve verimliliğin yükseldiği gözlemlenmiştir.

*Kârlı durumda olan millileştirilmiş endüstrilerin satışa arz edilmesi, bunlara olan talebin çok olması kârsız ve verimsiz bir yapıda olan teşebbüslerin devlet elinde kalması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla hazine, kendisi için yük teşkil eden teşebbüslerden birkaç istisna dışında kurtulamamıştır.

*İngiltere'de özelleştirme uygulamalarına yöneltilen bir eleştiri de özelleştirme giderlerinin (ilan ve reklam giderleri, danışmanlık ücretleri vb.) oldukça fazla olduğu noktasında toplanmıştır.⁶¹

Bu ülkedeki özelleştirme faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek için, başarılı bir uygulamanın görüldüğü British Telecom şirketini incelemekte yarar vardır. İngiltere'deki telekomünikasyon hizmetleri tekeli elinde bulunduran British Telecom (BT), hizmet verdiği sektörün genişliği, çalıştırdığı dev personel kapasitesi, yıllık cirosu, hizmet çarkını döndüren işletme maliyeti ve yıllık net karı dikkate alınca özelleştirilmesi oldukça zor, başarı şansı az görülen şirkettir.⁶²

İngiltere'de 1981 yılında BT'un özelleştirilmesine hazırlanmak amacıyla telekomünikasyon hizmetleri, posta hizmetlerinden ayrılmıştır. Böylece, o zamana kadar tekel durumunda bulunan bu sektör rekabete açılmıştır. Bu amaçla, bir taraftan kurumun yapısı tamamen değiştirilirken, diğer taraftan yönetim kurallarında da radikal değişiklikler yapılmış ve hizmetin kalitesini artırmak amacıyla büyük çabalar gösterilmiştir.⁶³ 1984 yılında, sektörde izlenecek politikaların çerçevesini oluşturan yeni

⁶¹Cevat Karataş, *İngiltere ve Türkiye'de Özelleştirme*, ISO Yayını, İstanbul, 1990, s.52

⁶²Cevizoğlu, a.g.e, s.137

⁶³Atasoy, a.g.e, s.198

bir Telekomünikasyon Kanunu çıkartılmış ve bu Kanunla BT'un statüsü British Telcommunications PLC (özel limited şirket) olarak değiştirilmiştir. ⁶⁴

BT'un özelleştirilmesi amacıyla, önce kendini tanıtan ve anlatan, bütün masrafları hükümet tarafından karşılanan büyük bir reklam ve tanıtım kampanyası düzenlenmiştir. Halka güven verme amacını taşıyan bu birinci kampanya Ağustos 1984'e kadar sürmüştür. Daha sonra başlatılan ikinci kampanya ile hükümetin hisse senetlerini satış tanıtımı başlamıştır. Tanıtım kampanyası sadece İngiltere ile sınırlı tutulmayarak, hisse senetlerinin %14'ünü satmayı düşündükleri yabancı yatırımcıların da dikkatini çekmek amacıyla Almanya, İsviçre, Japonya, ABD, Fransa gibi 7 ülkede tanıtımlar yapıldı. ⁶⁵

BT, 1984 yılı Aralık ayında halka açılmış ve hisselerin %50.2'si satılmıştır. Halka arz edilen hisselerin 4 katı talep oluşmuştur. Hisselerin borsada işlem görmeye başladıkdan sonra önemli oranda prim yapması fiyatın düşük belirlendiği şekilde eleştirilere neden olmuştur. Ancak sermayenin tabana yayılması amacı büyük ölçüde gerçekleşmiş ve 2 milyonun üzerinde bireysel yatırımcı hissedar olmuştur.

Özelleştirme sonrasında ulusal çıkarların korunması amacıyla hem BT'un ana statüsünde hem de telekomünikasyon lisansında belli önlemler alınmıştır. Alınan önlemlerden bazıları şunlardır:

*Hiçbir ortak %15'den fazla paya sahip olamaz

*Hükümet, oy hakkı olmayan 2 yönetim kurulu üyesi atar

*Yönetim kurulu üyeleri İngiltere vatandaşı olmalıdır.

*Devlet, şirket ana statüsünde kabul edilemeyecek değişiklikleri veto hakkı sağlayan "Altın Hisse" bulundurur. ⁶⁶

Sonuç olarak İngiltere'de iki yıl süren bir tanıtım ve reklam kampanyasının sonucu BT'un özelleştirilmesi oldukça başarılı olmuştur. Buna karşılık dış ülkelerde projenin aynı şekilde tanıtımının yapılamaması nedeniyle, dış borsalardan beklenen gelir elde edilememiştir. ⁶⁷ BT'un %24 payını oluşturan ikinci parti halka arzı 1991

⁶⁴Recep Çakal, **Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon**, DPT Uzmanlık Tezleri, Temmuz-1996, s.54

⁶⁵Atasoy, a.g.e, s.199

⁶⁶Çakal, a.g.e, s.54

⁶⁷Atasoy, a.g.e, s.200

yılında, uluslar arası arz şeklindeki üçüncü parti ise 1993 yılında gerçekleştirilmiş ve BT’da devlete ait pay kalmamıştır.⁶⁸

1.7.3. Almanya’da Özelleştirme

İkinci Dünya Savaşından sonra bölünen Almanya’nın Sovyet işgalinde kalan Doğu bölümünde özel işletmeler devletleştirilirken, Federal Batı bölümünde tam karşılığı bir politika uygulanmaya başlamıştır. Almanya’nın eski Federal bölümünde devlete ait şirketlerin özelleştirilmesinin başlangıç tarihi 1957’dir. İlk özelleştirilen şirket Prusya Maden ve İzabe Ocakları A.Ş. (PREUSSAG) olmuştur. Bu başarılı özelleştirmeden sonra kısa adı VTG olan Birleşmiş Sıvı Depoları ve Nakil Araçları Ltd. Şti. de 1961’de özelleştirme programına alınmıştır. Bu iki şirketin özelleştirilmelerindeki başarılı sonuç, 1961’de Volkswagen otomobil şirketinin de özelleştirilmesini gündeme getirmiştir.⁶⁹ Özelleştirmenin amacı “sosyal amaçlı halka açılma” olduğundan bir kişi ancak 5 adet hisse, VW çalışanları ise en çok 10 hisse alabileceklerdi. Pay sınırlamasının amacı şirketin yönetiminde özel kişilerin ve grupların hakim olmasını engellemektir. Her gerçek kişiye genel kurulda tek oy hakkı tanınmıştır. Pay alabilmek için ise, Almanya’da oturmak, 18 yaşına basmış, son yılda vergiye tabi geliri bekarlarda 8.000 DM, evli olanlarda 16.000 DM aşmayan kişiler pay alabileceklerdi. Ayrıca koşullara göre (çocuk sayısı vb.) alıcılara %10 ile %15 arasında indirimler yapılabilecekti.⁷⁰ Volkswagen’in pay senetleri halk arasında aşağıdaki gibi dağıtılmıştır:

Pay Sahipleri	Dağılım Yüzdesi
*Müstahdemler (Volkswagen personeli hariç)	30,3
*Devlet Memurları	7,5
*Serbest Ticaret Sahibi ve Esnaf	5,6
*Serbest Çiftçi ve Ormancı	1,1
*Serbest Meslek Sahibi, Yükseköğretim Öğrencileri, Öğrenciler ve Çıraklar	10,4
*Gelir Sahipleri (Rantiyeler) ve Emekliler	14,3
*Meslek Gruplarında Gösterilmeyen Ev Kadınları	23,6

⁶⁸Çakal, a.g.e, s.54

⁶⁹Cevizoğlu, a.g.e, s.130

⁷⁰Özmen, a.g.e, s.94

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, F.Almanya'daki özelleştirmede, sermaye olabildiği ölçüde geniş halk tabanına yayılmıştır. En çok talep "müstahdemler" ile "ev kadınları"ndan gelmiş ve bu gruplar en büyük oranda pay senetlerine sahip olmuşlardır. Pay senetlerinin bu biçimde dağılımı, özelleştirme uygulamasında izlenen "toplumsal bir indirim" in varlığını göstermektedir. Özelleştirme politikalarının devlet tekeli yok ederken, "özel sektör tekeli yaratmak" biçimindeki riski de F.Almanya'daki bu uygulamada gerçekleşmemiştir. Devlet şirketlerinin satılırken büyük sermayenin eline geçmesi de önlenmiş ve pay senetleri satışındaki sınırlamalar yanında, "oy hakkı" sınırlaması da başarıyla uygulanmıştır.⁷¹

1982'de başa gelen Hıristiyan Demokrat Helmut Kohl hükümeti kamu mallarının satışından 1989'a kadar 4.6milyon ECU'luk gelir sağlamıştır. Bu değerın İngilizlerin özelleştirme geliri olan 41.2 milyon ECU ile karşılaştırılması özelleştirme uygulamalarının yoğunluğu açısından ilgi çekicidir. Batı Alman özelleştirme gelirlerinin onda dokuzu 4 büyük endüstriyel şirketin özelleştirilmesinden sağlanmıştır. Bu şirketler Vea, VRAG, Volkswagen ve Selzgitter'dir. Selzgitter dışındaki şirketler halka hisse senedi satışı yöntemiyle özelleştirilmişlerdir. Ayrıca devlet sermaye artırımlarına katılmayarak, kamu mülkiyetindeki hisse senedi miktarını nisbi olarak azaltmaktadır.⁷²

1984-89 arasında yapılan özelleştirmeler sonucunda federal devlet mülkiyetinde bulunan KİT'lerin sayısı 920'den 130'a düşmüştür. 1990 yılında iki Almanya birleşmiş ve Doğu Almanya beş yeni eyalet halinde Federal Almanya'ya iltihak etmiştir. Bu bağlamda eski Doğu Almanya'nın devlet işletmelerinin özelleştirilmesi, batı tarafının piyasa ekonomisine dayalı temel iktisat politikasının gereği olarak, acil çözülmesi gereken bir konu haline gelmiştir.⁷³

Bu ülkede özelleştirmenin esas amacı, kamunun genel ekonomi içindeki faaliyetlerini azaltmak ve kamuya ait kuruluşları özelleştirerek rekabetçi piyasa ekonomisinin işleyişine uyum sağlamalarını gerçekleştirmektir.⁷⁴

⁷¹Cevizoğlu, a.g.e, ss.133-134

⁷²Halil Sarıalan, "Özelleştirmenin Mantıksal Temeli", *Denetim Dergisi*, Sayı. 85, Mayıs-Haziran 1995, s.25

⁷³Muzaffer Dartan, "Almanya'da KİT'ler ve Özelleştirme Uygulamaları", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, M.Ü. Avrupa Topluluğu Enstitüsü, C.3, S. 1-2,1994, s.188

⁷⁴Karluk, a.g.e, s.129

1.7.4. Amerika Birleşik Devletlerinde Özelleştirme

Günümüzde özel sektörün ağırlıklı olarak iktisadi faaliyetlerde bulunduğu Amerika Birleşik Devletlerinde kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı özelleştirilmiştir.⁷⁵ A.B.D'inde, özelleştirme fikrinin başarı şartlarını meydana getiren dört neden mevcuttur. İlk olarak kamu harcamalarının azaltılması zorunluluğu ve kongrenin vergi gelirlerini artırma yolundaki teşebbüslere karşı çıkmasıdır. İkinci olarak, federe devletlerin kabul ettikleri kamu harcamalarının ve vergilerin azaltılmasını gerektiren kanunlar. Üçüncü olarak, yıllardır yürürlükte olan bir takım mali hükümlerin kamu hizmetlerinin doğrudan yürütülmesine ve özellikle bayındırlık hizmetlerine daha fazla iştirak etmeye zorlaması. Dördüncü olarak da, federe devletlerin yürüttükleri bütün hizmetler bakımından antitröst mevzuatına uymaya mecbur tutulmaları.⁷⁶

A.B.D.'nde, binlerce kentte ve kasabada özel firmalar,ambulans hizmetleri,çöp toplama işi,sokak ve cadde onarımı,arşiv tutma ve diğer bir çok işi yapmaktadır.Phoenix,Arizona gibi bazı kentlerin özel itfaiye teşkilatları bile vardır ve özelleştirme California' nın La Mirada kentinde (nüfusu 40.000) o kadar ileri gitmiştir ki,kent yönetimi sadece 55 personel çalıştırmakta,özel sektör ise 60 değişik belediye hizmeti görmektedir.

National Center For Policy Analysis (Ulusal Politika Analiz Merkezi) tarafından yapılmış olan bir araştırma, yerel hükümetlerin takriben %35'inin şehir çöplerinin toplanması için özel firmalara sahip olduğunu; %42'sinin otobüs işletmeleri ve bakımı için özel firmalar kullandığını, %80'inin vasıta çekme (arıza ya da başka durumlarda) ve park işletmelerini sözleşme yoluyla özel sektör firmalarına verdiğini saptamış bulunmaktadır.

International City Management Association tarafından yapılan bir araştırma, son on yıl içerisinde bir ya da daha fazla hizmeti özelleştiren kent sayısında yüzde elli oranında bir artış olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yine geçen on yıl içerisinde, kent çöplerinin toplanması için özel firmaları kullanma iki katın üzerinde artış göstermiş, özel firmalarca yapılan cadde ve sokak onarım işi yüzde 600 (altı kat) artmış ve park işletmeleri için özel sektör firmalarının kullanımı yüzde 2700'e fırlamıştır.

⁷⁵ Aktan, a.g.e, s.104

⁷⁶ Atasoy, a.g.e, s.221

Yerel yetkileri özelleştirmeye yönelten en büyük etmen maliyet ögesidir: Rekabetçi özel piyasa, genellikle kent yönetim teşkilatlarını, yaptıkları rutin hizmetleri çok daha ucuza sağlamaktadır. Yapılan bir çok araştırma, bu hizmetlerin yerine getirilmesinde yüklenicilerin kullandığı durumlarda maliyetlerden önemli miktarda tasarruf sağlandığını doğrulamaktadır. Örneğin, California bölgesindeki Los Angeles' ta yapılan bir araştırma, kent yönetimi personeline yapılan aynı nitelikteki bir işle karşılaştırıldığında yüzde 43 daha pahalıya mal olmakta, yine kapıcılık (odacılık) hizmetleri aynı karşılaştırmayla yüzde 73, yol kaplama işi yüzde 96 oranında pahalıya çıkmaktadır. İncelemede ele alınan sekiz tür hizmetten sadece bordro (ücret, maaş) hazırlama işi maliyet bakımından özel sektörle karşılaştırılabilmektedir. Tabii, bunlara ek olarak, kamu hizmetinin yerine getirilmesi için sözleşmeyi kazanan özel firmalar yerel vergiler de ödemektedirler.⁷⁷

Federal düzeydeki kamu hizmetlerinin ve sınırlı sayıdaki devlet işletmesinin özelleştirilmesi özellikle Başkan Reagan'ın yönetim politikasının ana ilkelerinden biri olmuştur. Bu amaçla Reagan 25 Şubat 1982 tarihinde başkanlığa bağlı olarak Federal Devlet'in malı olan bir takım mülkleri özelleştirme ile görevli bir çalışma grubu kurmuştur.⁷⁸ Bu teşkilatın kurulmasındaki amaç, Federal Hükümet'in mülkiyetinde bulunan fazlalık emlakın özelleştirilmesidir. Ayrıca yönetim, devletin mülkiyetinde bulunan Conrail (marşandiz) tren yolunun satışını teklif etmiş ve 1987 Bütçesi'ni Kongre'ye sunarken, bir adım daha ileri giderek, devlet mülkiyetinde bulunan bazı elektrik enerjisi dağıtım kuruluşlarının, petrol rezervlerinin ve diğer malların satışını önermiştir.

Özel sektörü kamu sektörüne göre temel sektör olarak kabul etme; piyasa mekanizmasına dayalı ekonomi politikaları yoluyla hızlandırılmış ve istikrar kazandırılmış ekonomik büyüme; Reagan yönetimi'nin programlarının çekirdeğini teşkil etmektedir. Bu felsefenin doğal bir gereği olarak yönetim, 1987 yılı Federal Bütçe tasarısında, devlet varlıklarının bir kısmını satarak elden çıkarmayı, bazı temel ticari faaliyetlere sağlanmakta olan desteğin sona erdirilmesini, devlet kuruluşlarınca satılmakta olan bazı malların fiyatlarının daha rekabetçi bir biçimde belirlenmesini ve yardım sistemiyle hizmetleri yaptırmada sözleşme sistemine daha çok ağırlık

⁷⁷Butler, "Kamu Hizmetlerinin....."

⁷⁸Atasoy, a.g.e, s.221

verilmesini teklif etmiş bulunmaktadır. Bu yolla sağlanacak tasarrufların beş yıllık bir süre içerisinde 52.1 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

ABD'de önemli özelleştirme önerilerinin arasında şu konular bulunmaktadır:

- Şu anda ABD'nde üretilmekte olan toplam elektrik enerjisinin %6'sının toptan satışını yapan ve Federal Hükümet'çe işletilmekte olan beş enerji pazarlama kuruluşunun özel sektöre satılması: Bunlar arasında en tanınmış olan Grand Coulee, Boneville Barajları ve diğer 21 hidroelektrik işletmesinden Pasific Northwest'e elektrik enerjisi sağlayan Boneville enerji işletmesidir.

- Wyoming'deki Teapot Dome ve California'daki Elk Hills olmak üzere iki A.B.D.Hükümeti denizaltı petrol yataklarının satılması: Yakın zamanlarda Strategic Petroleum Reserve (Stratejik Petrol Yatakları)'ın kurulmasıyla söz konusu iki denizaltı rezervinin artık önemini yitirdiği düşünülmektedir. Böylece bu iki rezervin satılmasıyla iki yıl içerisinde sağlanacağı tahmin edilen açık azalması 2.900 milyon dolara ulaşacaktır

- Federal Hükümet'in mülkiyetinde bulunan ve atıl olarak duran emlakın satılması: Bu satış hükümete 1987 ve 1988 yıllarında 1.000 milyondan fazla; gelecek beş yıl içerisinde de yaklaşık 2.000 milyon dolarlık bir kazanç sağlayacaktır.

- Bir devlet kuruluşu olan ve politik risklere karşı ABD yatırımlarını sigorta ederek, ABD yatırımlarının finansmanına yardımcı olmak üzere direkt borç vererek ve garantiler sağlayarak yurt dışındaki ekonomik kalkınmayı destekleyen Overseas Private Investment Corporation (Deniz Aşırı Özel Yatırım Kurumu)' un özelleştirilmesi.

- Devletçe işletilen bir demiryolu yolcu taşıma servisi olan ve 1971 yılından bu yana hükümet fonlarından 12 milyar dolar aldığı halde hiç kar etmemiş olan Amtrak'a verilen sübvansiyonlara son verilmesi.

- Beş uzay iletişim uydusunu çalıştıran LANDSAT'a verilmekte olan hükümet sübvansiyonlarının kesilmesi.

- Yoksullara mesken, eğitim ve diğer hizmetlerin sağlanması konusunda verilen hükümet yardımlarının uygulamasının arttırılması.⁷⁹

⁷⁹Steve Hanke, "Özelleştirme Tercihii", <http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/aktan-makaleler-ceviriler/hanke-ozellestirme.htm> (24-10-2002)

ABD’de, kamu sektörünün çok geniş olmamasına rağmen geniş bir özelleştirme faaliyeti gözlenmektedir. Bu özelleştirmeler, Federal Devlet’ten, federe devletlere, şehir yönetimlerinden belediyelere kadar her seviyede gerçekleşmektedir. Özelleştirme kapsamına hastanelerden hapisanelere kadar her türlü kamu kurumu ve şirketler, çöp toplama hizmetlerinden meteoroloji ve hava trafiği hizmetine kadar her türlü kamu hizmeti girmektedir. Sonuç olarak ABD’de kamu sektörü ile özel sektör arasında hiçbir sınır kalmamakta, kamu hizmeti anlayışı hemen hemen ortadan kalkmaktadır.⁸⁰

1.7.5.Fransa’da Özelleştirme

Fransa, diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak devletçiliğin her alanda etkili olduğu bir ülkedir. Aynı zamanda İngiltere’den sonra özelleştirmeye hükümet programlarında en çok yer veren Avrupa ülkelerinden birisi de yine Fransa’dır.⁸¹

Fransa’da 1981 yılında kamulaştırılan kuruluşların 1986 yılında (iktidar değişikliği sonucunda) özelleştirilmeleri gündeme gelmiş ve aynı yıl 65 şirketin özelleştirilmesini hükme bağlayan iki yasa çıkarılmıştır. Özellikle 1986 yılından sonra kapsamlı bir şekilde uygulanan özelleştirme hareketinde üç temel amaç dikkat çekmektedir. Bunlar; özelleştirilen kamu işletmelerinin ekonomik ve mali açıdan etkinliğini sağlamak, özelleştirilen kuruluşların bütçeye olan yüklerinden kurtulmak ve sermaye piyasasını geliştirmektir.⁸²

Fransa’da özelleştirme süreci, özelleştirilecek kuruluş seçildikten sonra, Ekonomi, Maliye ve Özelleştirme Bakanlığının basın yayın organlarından özelleştirme planını kamuoyuna duyurmasıyla başlamaktadır. Özelleştirmenin ikinci aşamasında, rekabetçi bir ortamda, 100 kadar Fransız ve uluslar arası firma arasından, danışman firma seçimi yapılmaktadır. Seçim danışman firmanın uluslar arası firma olması halinde, ulusal bir danışman firma da seçilerek iki firma birlikte çalışmaktadırlar. Ayrıca, denetim faaliyetleri konusunda yatırım bankalarından da faydalanılmaktadır.⁸³

Fransa’da KİT’lerin özelleştirilmeye hazırlanması bakımından İngiltere’de görülmeyen bir uygulama başlatılmıştır. KİT şirketlerinde oy hakkı olmayan fakat kâr payı getiren bir tür hisse senedi çıkarılmış ve adına “yatırım sertifikası” denilmiştir.

⁸⁰ Atasoy, a.g.e, s. 222

⁸¹ Alparslan Işıklı, *Özelleştirme Tartışmaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, s.96

⁸² Işın Çelebi, *Yeni Bir Düzen Anlayışı Özelleştirme*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1995, s.244

⁸³ DPT Uzmanlık Tezleri, a.g.e, s.80

Böylece hem KİT için yeni kaynaklar bulunmuş ve KİT'lerin sermayesi güçlendirilmiş olmakta hem de tasarruflara bir kâr geliri sağlayarak hisse senedi satışına zemin hazırlanmaktadır. Örneğin kimya ve alüminyum alanındaki Rhone-Paulenc ve Pechiney Bangué Nationale de Paris adlı KİT'ler için bu tür yatırım senetleri çıkarılarak tasarruflara sunulmuştur.

Fransa'da özelleştirme uygulamaları Kasım 1986 tarihinde başlamış ve kısa sürede kimya ve cam sanayi kuruluşu Saint Gobain, elektrik kuruluşu C.Generale d'Electricite, savunma ve elektronik kuruluşu Matra, Havas, Finans kuruluşlarından Paribas ile Compagnie Financiere de Suez ile bir çok bankanın hisseleri halka açılmıştır.

Özelleştirmeler de dikkati çeken noktalardan birisi, Paribas'ın 14.7 milyon hisse senedi için 38 kat fazla başvuruda bulunulması, bu durumda hükümete tarafından küçük yatırımcılara öncelik verilmemesi ve 10 yada daha az hisse senedi almak isteyenlerin taleplerinin karşılanmamasıdır. Ancak yine de bu şirketin hisseleri 3.2 milyon kişiye satılmıştır. C. Generale d' Electricite'nin hisse senetlerinin %20 si uluslar arası piyasalarda pazarlanırken %10 'u şirket çalışanlarına satılmıştır. Bir diğer önemli nokta, hükümetin özelleştirilen şirket gruplarında %33 gibi veto hakkını sağlayacak bir azınlık hissesini elinde tutmasıdır. Hisse senetlerini temsil eden değerli kağıtlar hissedarlara verilmemekte bunun yerine "Sivocam" adlı bir kurum tarafından "Compensation" larla alınan-satılan hisseler izlenmekte, sadece banka hesaplarında senet sahibi olduğu görülmektedir.⁸⁴

Fransa'da özelleştirme ve değerlendirme uygulamalarında çok fazla problemle karşılaşılmamıştır. Çünkü, standart bir sistem geliştirilmiş, uygulanacak politikalar iyi planlanarak zamana yayılmış ve değer tespit işlemlerinin nasıl yapılacağı konusunda belirli bir prosedür uygulanmıştır. Fransa'da görülen bir diğer önemli özellik, çalışanlara ve yöneticilere yapılan satışların büyüklüğüdür. Bu faktörün, değerlendirme ve özelleştirme uygulamalarına karşı kamuoyu direncini azaltan bir etken olduğu söylenebilir.⁸⁵

⁸⁴ Necati Özfirat, *Özelleştirme*, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 1993, s.82

⁸⁵ H.Fehmi Atasagun, *KİT'lerin Özelleştirilmesinde Değerleme Fiyatlama İlişkisinin Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBF, Ankara, 1994, s.65

1.7.6.Arjantin’de Özelleştirme

20. yüzyılın başında zengin ekonomik yapıya sahip olan Arjantin, 1980’li yıllara doğru ithal ikameci ve korumacı politikalarının yüzünden ekonomisi zor duruma düşmüştür. Ülkede 1976-1983 yıllarındaki askeri yönetim Şili’deki ekonomik politikaları aynen benimsemiştir, ancak bu dönemde ciddi bir özelleştirme yapılmamıştır. 1983’de askeri yönetim devrildiğinde enflasyon %400’e ulaşmış, dış borçlar 40 milyar doları bulmuştu. Ayrıca askeri yönetim 20 milyon dolar sermayeyi dışarı çıkarması gibi durumlar karşısında ekonomi krize girmiştir. 1985 IMF’nin telkinleri ile “ Austral Planı” denilen özelleştirmeyi de içeren istikrar paketi kabul edilmiştir. Ancak işçi konfederasyonlarının özelleştirmeye karşı sert tepkisi özelleştirme programını engellemiştir.⁸⁶

Özelleştirme ilk olarak başkan Alfonsin döneminde (1983-1989) küçük ölçekte uygulanmış ve bu dönemde, kamulaştırılmış şirketlerden sadece birkaç tanesi satılmıştır. Arjantin için 1989 yılı, yaygın özelleştirme uygulamalarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Enflasyon oranının %200’e çıktığı ve dış borç krizinin yaşandığı 1989 yılında başkan olan Menem, kapsamlı bir özelleştirme programı başlatmıştır. Ülkede özelleştirme uygulamalarına geçilmesinin en önemli nedenlerinden biri kamu borçlanma gereksiniminin %18’e yükselmiş olmasıdır. Bununla birlikte, Arjantin’de özelleştirme politikaları; vergileme, dış ticaret, teşvik uygulamaları ve dış dünya ile bütünleşmeyi içeren genel ekonomik reform paketinin bir aracı olarak uygulanmıştır.⁸⁷

Arjantin özelleştirme uygulamasında temel olarak; özelleştirilen kuruluşlarda kârlılık ve verimlilik artışı yoluyla vergi gelirlerinin artırılması, hazine tarafından KİT’lere sağlanan mali desteğin azaltılması, azalan reel yatırımların artırılması için yeni sermaye girişimlerinin sağlanması, borç- sermaye dönüşümü yoluyla iç ve dış borç stoklarının azaltılması gibi amaçlar belirlenmiştir.

Arjantin’deki tüm özelleştirmelerde iki teklif istenir. Bazı durumlarda bir ön eleme yapılarak bu işi gerçekleştirebilecek şirketlere,özelleştirilecek kuruluşları satın alma imkânı tanınır. Bu iki tekliften birincisi mali, ikincisi teknik niteliktedir. Önce teknik yapıdan yeterli bulunan teklifler mali yönden incelenir. Sonuçta kamu kuruluşları

⁸⁶Hüseyin Altun, *Özelleştirme*, Süreç Yayınları,1997, s.21

⁸⁷Şener, “*Dünyada....*”, s.30

en yüksek fiyatı veren, en düşük sübvansiyonu öngörene, aynı hizmeti en düşük fiyata yapmaya teklif edene verir. Devlet her satışta belli bir oranda hisseyi kendi mülkiyetinde tutar. Genelde kurumlarda çalışanlar özelleştirilen kurumların %10 hissesini satın alırlar, hükümet programın başarıya ulaşması için kamuoyunun aydınlatılmasına büyük önem vermiştir.⁸⁸

1.8. Dünyada Telekomünikasyon Sektöründe Yaşanan Gelişmeler

Türk Telekom'un talipleri arasında yer alabilecek Avrupalı telekom şirketleri zor günler yaşamaktadır. Dünyanın önde gelen yayın organlarından haftalık The Economist Dergisinin yaptığı araştırmaya göre altı Avrupa telekom devinin toplam borcu yaklaşık olarak 200 milyar dolardır. Bu şirketler borç ödeyebilmek için mal varlıklarını satmaktadırlar. Türk Telekom, özelleştirmede yasa sorununu aşip ileriye yönelik olumlu bir adım atarken, Avrupa'daki telekom şirketleri ağır borç yükü, düşen hisse değerleri ve yeni borç bulmakta güçlüklerle karşılaşmıştır.⁸⁹

Söz konusu şirketlerin ödemekte zorlandıkları borçlarına ilave olarak, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarından Moody's ve Standard & Poor's, AT &, Deutsche Telekom, British Telecom, France Telecom ve Hollanda sermayeli KPN dahil, büyük şirketlerin kredilerini düşürmüştür.⁹⁰

British Telecom, Deutsche Telekom, KPN gibi dev isimlerin de bulunduğu bu şirketler, borsalarda düşen hisse senedi değerleri, düşen kredi notları ve artan finansal maliyetlerin baskısı altında borçlarını ödeyebilmek için çeşitli yöntemler kullanmayı planlamaktadır.⁹¹

Sabit hat sisteminden çok mobil telefon sistemlerinin ön planda olduğu son yıllarda üçüncü nesil cep telefonu olarak adlandırılan UMTS (Üçüncü nesil cep telefonu sistemi) lisanslarının İngiltere ve Almanya'daki satışlarının tutarı 100 milyar ABD\$'ı aşmıştır. Ancak birleşmeler, satın almalar ve özelleştirmeler nedeniyle hızla borçlanan telekomünikasyon şirketlerinin hisse senetleri hızla değer kaybetmeye başlamıştır.

Telekom şirketlerinin borçları 1999 yılına kadar istikrarlı giderken daha sonra borçlarda büyük artışlar olmuştur. 2000 yılında Avrupa'da verilen kredilerde telekom

⁸⁸Metin Kilci, *KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması*, DPT Yayını, No.2340, Ankara, 1994, s.57

⁸⁹“Avrupa'nın Telekom Devleri Borç Batağında”, *Ekonomik Forum*, Yıl.8, Sayı.6, Haziran 2001, s.30

⁹⁰Rezzan Sönmez, “Türk Telekom Özelleştirilebilecek mi?”, *Türk Telekom Dergisi*, 4 Ocak 2001, s.3

⁹¹Ekonomik Forum, a.g.m, s.30

şirketlerinin payı %35'e yükselmiştir. Bu rakam 1998 yılında %7.4 1999 yılında %20 seviyesinde idi. Telekom şirketleri, artan borçlanmasıyla, şirketlerarası birleşmeler ve satınalmalar ile üçüncü nesil telefon lisanslarını finanse etmiştir.⁹²

Avrupalı Telekom Şirketlerinin Borçlarına bakacak olursak:

Telecom Italia: 17 milyar dolar borcu olan Telecom Italia, borçlarını ödemek için gelecekte elde edeceği gelirleri garanti göstererek varlığa dayalı menkul kıymet satma yoluna gitmektedir. Telecom Italia yaptığı bu işlemle 2003 yılına kadar borçlarını 14 milyar dolara indirmeyi hedeflemektedir.

British Telecom. 43 milyar doları bulan borçlarını ödemek için varlıklarının bir kısmını satmıştır. Böylece kreditoörlere ve hisse senedi sahiplerine sermaye yapısını güçlendirerek güven vermeye çalışmıştır.

France Telecom: Borç toplamı 61.4 milyar dolardır. Bankalara olan 10 milyar dolarlık teminatlarına ve 5.3 milyar dolarlık kredi borçlarına karşılık tahvil bastırmıştır. Böylece piyasalara "Borçlarımın takipçisiyim ve borçlarımı ödemek için elimde enstrüman var" mesajını vermeye çalışmıştır. Ayrıca, 2003 yılına kadar borçlarını Orange'ı almadan önceki seviyesi olan 25 milyar dolar düzeyine indirmeyi hedeflemektedir. Bunun içinde şirket için stratejik olmayan varlıklarının 17 milyar dolarlık bölümünü satmayı hedeflemektedir. Telecom Italia gibi gelecekte elde edeceği gelirini varlığa dayalı menkul kıymet olarak satmayı amaçlamaktadır.

Deutsche Telecom: 43.5 milyar dolar borcu vardır. Borcunu 2001 sonunda 26.1 milyar dolara indirmeyi hedeflemektedir.

KPN ve SONERA: Hollanda'nın KPN ve Sonera'sının sorunu daha büyüktür. İki şirkette borçlarının nakit akışına oranı diğer şirketlerden daha yüksektir. KPN'nin kredi notu düştüğü için yeni kredi bulmakta ve borçlarını ödemekte güçlük çekmektedir.⁹³

Telekom şirketlerinin sadece 2001 yılında geri ödeyecekleri borç miktarının 250 milyar ABD\$ civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle İngiltere Merkez Bankası ticari bankalara telekom sektöründeki şirketlere fazla kredi verip açılmaktan kaçınmalarını tavsiye etmiştir. Telekom şirketlerinin borçlarını yeniden finanse etmek için daha yüksek faizle borçlanmak zorunda kalacağı tahmin edilmektedir.⁹⁴

⁹²Sönmez, a.g.m, s.3

⁹³Ekonomik Forum, a.g.m, s.30

⁹⁴Sönmez, a.g.m, s.3

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI VE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ

2.1. Türkiye'de Özelleştirmenin Tarihçesi

Dünya ekonomi platformunda; sanayi devrimi ile başlayan ve baş döndürücü bir hızla devam eden gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarıyla aynı zamanda oluşmuştur. Çok geniş bir coğrafyada, (üstelik sanayi devriminin mimarı ve uygulayıcısı ülkelerin ikliminde) hüküm süren Cihan İmparatorluğu'nun yıkılışının en sancılı günleri ile, akabinde doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarının siyasi karmaşa ortamı, dünyada yaşanan ekonomik gelişmelere kayıtsız kalmayı gerektirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut idari ve sosyo-ekonomik yapısı ile Kurtuluş Savaşı sonrası Cumhuriyetin ilk yılları, yeterli sermaye birikimini ve müteşebbis sınıfı oluşturamamıştır. Toplam üretim arzını artıracak özel sektör yatırımlarının yetersizliği, mevcut ekonomik yapılanmada, itici güç olarak devlet desteğini zorunlu kılmıştır.

Üretim düzeyinin, çağın teknolojik getirileri doğrultusunda üretim yapan gelişmiş ülkeler düzeyinde olmaması ve had safhadaki işsizlik problemi gibi daha bir takım sosyo-ekonomik nedenler, devlete, ekonomik sahada aktif rol alma zeminini hazırlamıştır.

Atatürk'ün direktifleri ve üstün himayeleriyle, 1923 yılında toplanan, İzmir I. Milli İktisat Kongresinde; iktisadi kalkınmanın hür teşebbüs eliyle gerçekleştirilmesi ilkesi benimsenmesine rağmen, sermaye ve teşebbüs gücünün noksanlığı, bu ilkenin hayata geçirilmesini engellemiştir.⁹⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu iktisadi teşebbüsleri ile ilgili hükümlere de yer verilmiştir. 1925 tarihinde kurulan Sanayi ve Maadin Bankasının istenilen sonuçları vermemesi üzerine bu kuruluş kapatılmış onun yerine Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Bu iki kuruluşun da başarılı olamaması nedeniyle bu kuruluşlar kaldırılarak bunların yerine Sümerbank kurulmuştur.⁹⁶ Ancak, Sanayi Maadin Bankası ve Sümerbank Kanunu başta olmak üzere çeşitli kanunlarda yer alan

⁹⁵“Özelleştirme Nedir? Ne Değildir”, <http://www.kirimderneği.org.tr/ozel.htm> (24-10-2002)

⁹⁶TÜSİAD, “Türkiye’de Özelleştirme...”, s.37

özelleştirme politikaları ve yöntemleri ile ilgili düzenlemeler uygulama alanı bulamamıştır.⁹⁷

Türkiye’de KİT’lerin özelleştirilmesinin temelleri, Atatürk’ün bizzat uyguladığı devletçilik rejimine dayanır. Bu rejime göre, belli bir sektörde özel teşebbüs yeterince geliştiği takdirde, o alandaki kamu kuruluşları özel sektöre devredilecektir. Çünkü esas olan, devletin sınıai teşebbüsler kurup işletmesi değildir. Bu durum geçiş dönemine özgü bir zorunluluktur. Ekonominin temeli, ilke olarak yine özel girişime dayandırılmıştır. Nitekim 1933 yılında yayınlanan Ali İktisat Raporu’nda kamu teşebbüsü kökleşip, kâr elde etmeye başladığında ve halkın ekonomide gücü uygun olduğunda, bu tesislerin ilk fırsatta özel sektöre devredilmesi öngörülmüştür.⁹⁸

Çok partili demokratik sisteme geçişin başladığı 1950’li yıllar ve akabinde; iktidara gelen Demokrat Parti; devletin ekonomideki payını küçültmeyi, söylemlerinde ifade etmiş ancak uygulamaya koyamamıştır. Bu dönem DDY. İşletmesi, P.T.T , DMO, Et ve Balık Kurumu, SEKA, Demir Çelik İşletmeleri gibi pek çok işletme kurulmuş veya KİT statüsüne kavuşturulmuştur.

Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu 1960’lı yıllarda, ekonomimizde planlı dönem uygulamaları başlar ve KİT’lerin yeniden düzenlenmesi plan ve programları yapılır. Seydişehir ve İskenderun Demir Çelik İşletmeleri, TEK, Çaykur, Karadeniz Bakır İşletmeleri, Devlet Yatırım Bankası... gibi pek çok KİT kurulur.⁹⁹

1965 yılında iktidara gelen Adalet Partisi’nin Programı’nda da, KİT’lerin devlete yük olduğu belirtilmekle beraber, sanayi ve tarım sektörünü teşvik etmek üzere çeşitli temel ve ara malı üretimi ile bazı tarım ürünlerinin pazarlanması konularında yeni KİT’ler yaratılmıştır. Adalet Partisi’nin hükümet programı’nda KİT’lerin satışı yer almasına rağmen, bu konuda hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir.

Özetle belirtmek gerekirse, Demokrat ve Adalet Partileri, aynı ekonomik felsefeyi paylaşmakla birlikte, her iki partinin de iktidar dönemlerinde programlarının aksine, tarım ve sanayi sektörlerinde yeni KİT’ler yaratılmıştır. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi’nin programında özelleştirmenin aksine “millileştirme” veya “devletleştirme” ön

⁹⁷T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 1990 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Raporu, s.319

⁹⁸Rıdvan Karluk, Türkiye Ekonomisi , Beta Yayın Basım Dağıtım A.Ş, İstanbul, 1997, s.311

⁹⁹“Özelleştirme Nedir?.....”, <http://www.kirimderneği.org.tr/ozel.htm> (24-10-2002)

planda yer almış ve bu Parti, 1950 yılına kadar programının doğrultusunda bir uygulama yapmıştır.¹⁰⁰

Türkiye ekonomisinde, 1980 yılında alınan 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararlarıyla birlikte ekonomik tabular yıkılmıştır. 24 Ocak Ekonomik İstikrar Programını doğuran nedenler; enflasyon, petrol ve enerji yetersizliği, ithalat tıkanıklığı, iç ve dış finansman sıkıntısı, düşük kapasite kullanımı, ihracat durgunluğu, yurt içi tasarruflarda azalma, dış borç ve özellikle kısa dönemde dış borç yükünün ağırlaşması ve yüksek işsizlik oranı şeklinde özetlenebilir.¹⁰¹

Programın kısa vadede amacı; iç borçlanmayı azaltarak ödemeler dengesini iyileştirmek ve enflasyonu kontrol altına almaktır. Uzun dönemde ise yapısal önlemler daha fazla ağırlık kazanmıştır.

Bu önlemler :

*Dış ticaret rejiminin liberalizasyonu,

*Dışa dönlük sanayileşmeye yönelinmesi,

*Esnek kur politikasına geçilmesi

*Finansal sistemin faizlerin serbest bırakılarak liberalleştirilmesi ve bu yolla tasarrufların teşvik edilmesi,

*Dış kaynaklı yatırımın teşviki

*KİT'lerin daha etkin çalışıp bütçeye yük olmaktan kurtarılması amacıyla kısa dönemde fiyat belirlemeyi serbest bırakmak, uzun dönemde ise; KİT'lerin özelleştirilmesi ile ekonomide devletin payının azaltılması, şeklinde özetlenebilir.¹⁰²

24 Ocak Kararları temel mal ve hizmet kapsamını daraltmış, daha önce temel mal ve hizmet kapsamına giren çimento, demir-çelik, kağıt, kükürt, süt ,et, şeker gibi ürünler ile ferro krom, alüminyum üretimi dışında kullanılan elektrik, kapsamdan çıkarılmıştır. Bunun sonucunda temel mallar içinde sadece elektrik (ferrokrom ve alüminyum üretimi için), kömür ve her çeşit suni gübre kalmıştır. Temel hizmet kapsamında değişiklik yapılmamış, Deniz Nakliyatı, Devlet Demir Yolları, Denizcilik Bankası yük taşımaları için sübvansiyon uygulamasına devam edilmiştir. Temel mal ve hizmetlerin fiyatlarında maliyet artışları göz önüne alınarak ayarlamalar yapılmıştır.¹⁰³

¹⁰⁰Karlık, "Türkiye...", s.312

¹⁰¹Nur Keyder, **Para-Teori, Politika Uygulama**, ODTÜ, Ankara, 1993, s.131

¹⁰²a.g.e, s.132

¹⁰³Coşkun Can Aktan, " Özelleştirme ve Türkiye Deneyimi", Özelleştirme ve İş Hukuku Alanında Ortaya Çıkan Sorunlar Semineri, Kamu-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1998, ss.27-28

2.2. Türkiye’de 1985-2003 Yıllarında Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri

Ülkemizde özelleştirmeye ilgili olarak hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere hükümet, 15.3.1985 tarihinde 2 Amerikan (Morgan Guaranty Trust Company Of New York, The First Boston Corporation) ve 3 İngiliz firmasından (Morgan Grenfell Ltd, Lazard Brothers And Co. Ltd, Chase ManhattanLtd) teklif istemiş ve yapılan görüşmeler sonucunda Morgan Guaranty Trust Company Of Newyork firması uygun bulunarak bu firma ile DPT arasında 11.12.1985 tarihinde anlaşma imzalanmıştır.

Ülkemizde Dünya Bankasının finansman desteğiyle sürdürülen özelleştirme master plan hazırlık çalışmaları yapılan anlaşma sonucu Morgan Guaranty Bank öncülüğünde aşağıda belirtilen dört kuruluş ile birlikte yürütülmüştür:

- 1-Türkiye Sınai Kalkınma Bankası,
- 2-Sınai Yatırım ve Kredi Bankası,
- 3-Yatırım Finansman A.Ş.
- 4-Price Waterhouse/Muhaş A.Ş

Söz konusu kuruluşlar mayıs 1986’da bir master plan hazırlayarak hükümete sunmuşlardır.¹⁰⁴ The Morgan Bank tarafından hazırlanan “Özelleştirme Ana Planında” ülkemizdeki özelleştirmenin amaçları, çeşitli araştırmalar sonucu danışman şirket tarafından belirlenmiş, daha sonra önem sıralamasına konulmak üzere, sıralamada atfettikleri değer üzerinden puan vermeleri için konu ile ilgili 20 üst düzey hükümet yetkilisine sunulmuş, bu kişiler tarafından verilen puanların toplanması sonucu, belirlenen 14 amaç önem sırasına konulmuştur. Buna göre önem sırası içinde olmak üzere, özelleştirmeden Türk hükümetinin gerçekleşmesini beklediği başlıca 14 amaç şunlardır:¹⁰⁵

- 1- Piyasa güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine imkan verilmesi
- 2- Verimlilik ve üretkenliğin artırılması,
- 3- Mal ve hizmetlerin nitelik, nicelik ve çeşitliliklerinin artırılması,

¹⁰⁴“Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Özelleştirme Uygulamaları”,
<http://www.canaktan.org.tr> (17-09-2002)

¹⁰⁵ Altıntaş, a.g.e, ss. 56-57

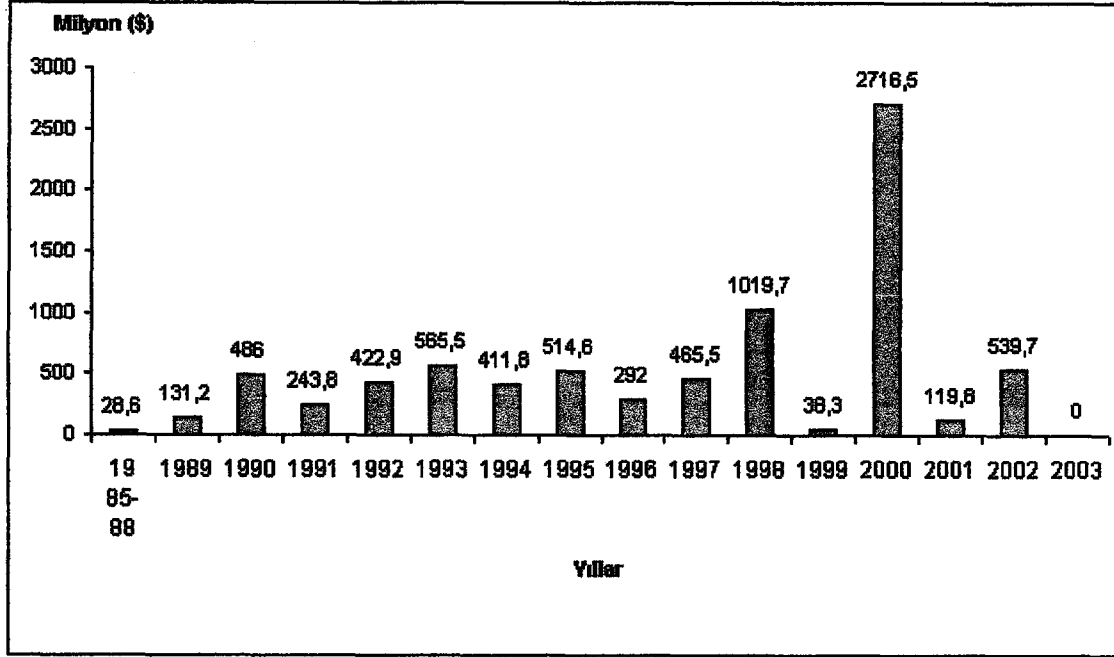
- 4- Mülkiyetin tabana yayılması,
- 5- Sermaye piyasasının gelişiminin hızlandırılması,
- 6- KİT'lere hazine tarafından sağlanan finansal desteğin minimize edilmesi,
- 7- KİT'lerin tekelci fiyatlarının ve dolaylı vergilerinin azaltılması,
- 8- Bürokratların KİT'leri yönetmek yerine politika ve mevzuat üzerinde çalışmalarına imkan sağlanması,
- 9- Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin çekilmesi,
- 10- Çalışanlara pay senedi vermek suretiyle işgücü verimliliğinin artırılması,
- 11- Endüstrideki kamu ve özel mülkiyet arasındaki dengenin yönünün değiştirilmesi,
- 12- Yabancı yatırımlar vasıtasıyla uluslar arası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi,
- 13- Mevcut sermaye yatırımlarının getiri oranlarının yükseltilmesi,
- 14- Devlete gelir sağlanması.

Anlaşıldığı üzere 14 amaç içerisinde göreceli olarak öneme sahip olan ilk amaç serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak olarak belirtilmiştir. Endüstriyel verimliliğin yükseltilmesi ise, ikinci önemli amaç olarak saptanmıştır. Master planda devlete gelir sağlanması ise özelleştirme programında en son önem verilmesi gereken amaç olarak belirlenmiştir.¹⁰⁶

Bütün bu çalışmalar ışığında 1985 ile 2002 yılları arası özelleştirme 2716,5 milyon dolarla 2000 yılında en üst seviyeye ulaşmış ,ikinci olarak da 1019,7 milyon dolarla 1998 yılında özelleştirme yapılmıştır.

¹⁰⁶“Türkiye’de Kamu İktisadi.....”, <http://www.canaktan.org.tr> (17-09-2002)

Şekil:3 YILLAR İTİBARIYLA ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ

Kaynak: <http://www.oib.gov.tr/yillargrafik.htm>, (15-04-2003)

1985 yılından 2003 yılına kadar 221 kuruluşa ait kamu payları ile, kamuya ait 22 yarım kalmış tesis, 5 taşınmaz, 4 elektrik santrali, 6 otoyol ve 2 boğaz köprüsü özelleştirme kapsamına alınmıştır. Daha sonra, 22 kuruluşdaki kamu payı ile 4 elektrik santrali ve 4 taşınmaz özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmıştır. Elektrik santralleri, TEAŞ'ın iştirak payı olan işletmeler, Türk Telekom, Başak ve Oyak Sigorta şirketleri bu kuruluşlar arasında yer almaktadır.¹⁰⁷

Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 2002 yılına kadar geçen 17 yıllık sürede kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Bu kuruluşlardan, daha önce ÇİTOSAN'ın bağlı ortaklığı statüsünde faaliyet gösteren çimento fabrikaları dışında, bu kuruluşların büyük bir kısmı varlık veya kamunun azınlık hissesine sahip olduğu iştiraklerdir. Bugüne kadar, SEK ve YEM Sanayii ÇİTOSAN, TESTAŞ ve ORÜS'e bağlı tüm üretim birimleri tamamen özelleştirilmiş ve devlet bu alanlarda işletmecilikten çekilmiştir. Bunun yanı sıra, 7 giyim tesisi özelleştirilen ve 34 gayrimenkulu satılan KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş. de,

¹⁰⁷“Özelleştirme Kapsamına Alınan Kuruluşlar”, <http://www.oib.gov.tr/1985-1998-1.htm> (09-08-2002)

Sümer Holding A.Ş. bünyesinde Aralık 1998'de birleştirilerek tasfiye edilmiştir. KARDEMİR özelleştirilmesiyle ilk defa yöre halkı, sanayici ve çalışanlara bedelsiz devir suretiyle gider tasarrufuna yönelik bir uygulama yapılmıştır. NETAŞ ve TOFAŞ'da bulunan kamu hisseleri ilk defa uluslararası piyasalarda halka arz edilmiş, böylece İMKB'nin yabancı borsalarla entegrasyonunun sağlanmasında bir adım atılmıştır. 1990'lı yılların başında bir çok şirketteki kamu hisseleri kısıtlı da olsa halka arz edilmiş, hisse senedinin kurumsallaşması ve sermayenin tabana yayılmasında bir başlangıç yapılmış, 1998 yılında da T. İŞ BANKASI'ndaki kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir. SÜMERBANK, DENİZBANK, ANADOLUBANK ve ETİBANK'ın özelleştirilmesi ile de kamu bankalarının özel sektöre devredilmelerine ilişkin ilk adımlar atılmıştır. DENİZ NAKLİYATI T.A.Ş.'nin özelleştirilmesi, TDİ'nin İzmir Körfez Hattı ile Şehiriçi Yolcu ve Araç Taşımacılığı'nın da devri sonucunda devlet,deniz taşımacılığında da çekilmeye başlamıştır. Yine 2000 yılı içerisinde POAŞ'ın %51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en büyük özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde devletin, turizm, tekstil, hayvancılık ve orman ürünleri sektörlerindeki işletmelerinin yaklaşık %90'ı da özelleştirilmiştir.¹⁰⁸

Halen özelleştirme kapsamında 31 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 24 tanesinde %50 ve %50'nin üzerinde kamu payı vardır.

7 Nisan 2003 tarihi itibariyle gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 3 katrilyon TL (8 milyar ABD \$) düzeyindedir. Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen bu işlemlerden 31 Aralık 2001 tarihi itibariyle 2.1 katrilyon TL. (6.9 milyar ABD \$) tutarında net giriş sağlanmıştır. Yıl bazında uygulama tutarı ile net giriş tutarı arasındaki fark, vadeli işlemlere ilişkin taksit ödemelerinden kaynaklanmaktadır.

1985- 2001 (Aralık) dönemi toplam kaynakları ise, 2.1 katrilyon TL'si (6.9 milyar ABD \$) özelleştirme uygulamalarından nakit giriş, 0.4 katrilyon TL'si (2 milyar ABD \$) özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen temettü geliri, 0.7

¹⁰⁸Uğur Bayar, "Özelleştirmenin Neresindeyiz?", *Ekonomik Forum*, Yıl.7,15 Mart 2000, s. 9

katrilyon TL'si de (1.1 milyar ABD \$) diğer kaynaklar olmak üzere toplam 3.2 katrilyon TL (9.9 milyar ABD \$) düzeyinde gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde özelleştirme uygulamaları çerçevesinde 3 katrilyon TL (9.7 milyar ABD \$) tutarında kullanım gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme uygulamalarına ilişkin kullanımların %96'sının üzerindeki bölümü, kapsamdaki kuruluşlara (sermaye iştiraki, kredi biçiminde verilen borçlar, sosyal yardım zammı ödemeleri, iş kaybı tazminatı ödemeleri, özelleştirme sonrası diğer personel harcamaları ve erken emeklilik primi ödemeleri gibi) aktarılan tutarlar ile Hazine'ye yapılan aktarmalar ve diğer borç ödemeleri oluşturmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁹“Gerçekleştirilen Uygulamalar”, <http://www.oib.gov.tr/1985-1998-2.htm>, (15-04-2003)

Tablo 2 : 2002 YILI ÖZELLEŞTİRME PROGRAM ve HEDEFİ

2002 / 1. Çeyrek	2002 / 2. Çeyrek
POAŞ (Halka Arz)	TÜPRAŞ (Halka Arz) SEKA (Varlık Satışı) GERKONSAN (Blok Satış)
2002 / 3. Çeyrek	2002 / 4. Çeyrek
PETKİM (%51 Blok Satış) TAKSAN (Blok Satış) SEKA (Varlık Satışı) ATAKÖY OTEL ATAKÖY MARİNA (Blok Satış) DİTAŞ (Blok Satış) ELAZIĞ ETİ KROM ETİ ELEKTROMETALURJİ KÜTAHYA ETİ GÜMÜŞ (Blok Satış)	BOTAŞ (Eskişehir-Bursa Gaz Dağıtımı) (Devir İşlemlerinin Tamamlanmasını Takiben Varlık Satışı) TÜGSAŞ (Blok Satış) SÜMER HOLDİNG (Varlık Satışı) ENERJİ PROJELERİ (Dağıtım / Üretim) TEKEL (Özelleştirme Stratejisi Belirlenecektir.)

Kaynak: http://www.oib.gov.tr/2002_program.htm,(15-04-2003)

Tablo 3 :

2003 YILI ÖZELLEŞTİRME PROGRAM ve HEDEFİ

2003 / 1. Çeyrek	2003 / 2.Çeyrek
<p>PETKİM (Blok Hisse Satışı) GERKONSAN (Blok Hisse Satışı) TAKSAN (Blok Hisse Satışı) ETİ GÜMÜŞ (Blok Hisse Satışı) ETİ ELEKTROMETALURJİ (Blok Hisse Satışı) SEKA (Varlık Satışı)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Akdeniz İşletmesi ▪ Aksu İşletmesi ▪ Balıkesir İşletmesi ▪ Çaycuma İşletmesi <p>TZDAŞ (Varlık Satışı)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Adapazarı İşletmesi 	<p>TÜPRAŞ (Blok Hisse Satışı) TEKEL SİGARA SAN. (Varlık Satışı/ Blok Hisse Satışı) TEKEL ALKOLLÜ İÇKİLER SAN. (Varlık Satışı/ Blok Hisse Satışı) TÜMOSAN (Varlık Satışı) SÜMER HOLDİNG İŞLETMELERİ-I (Varlık Satışı) TÜGSAŞ (Blok Hisse Satışı)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gemlik Gübre San. ▪ Samsun Gübre San. ▪ Kütahya Gübre San.
2003 / 3. Çeyrek	2003 / 4. Çeyrek
<p>SÜMER HOLDİNG İŞLETMELERİ-II (Varlık /Gayrimenkul Satışı ve Blok Hisse Satışı) KBİ-ETİ BAKIR (Varlık Satışı ve Blok Hisse Satışı) THY (Blok Hisse Satışı/Halka Arz) SEKA (Varlık Satışı İşletme Hakkı Devri)</p> <ul style="list-style-type: none"> İzmit İşletmesi Taşucu Limanı <p>ATAKÖY OTEL- MARİNA (Blok Hisse Satışı)</p>	

Kaynak: http://www.oib.gov.tr/2003_program.htm,(15-04-2003)

**Tablo 4 :ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ SONUCU HİÇ KAMU PAYI
KALMAYAN KURULUŞLAR**

SIRA NO	KURULUŞLAR	Özelleştirme Payı %
1-	Adıyaman Çimento Sanayii T.A.Ş	100.000
2-	Anadolubank A.Ş.	100.000
3-	Aşkale Çimento Sanayii T.A.Ş	100.000
4-	Bozüyük Seramik San. Tic. A.Ş.	100.000
5-	ÇELBOR Çelik Boru San.Tic.AŞ	100.000
6-	ÇİTOSAN Çimento ve Toprak San.AŞ.	100.000
7-	Denizbank A.Ş.	100.000
8-	Denizli Çimento Sanayii T.A.Ş	100.000
9-	Ergani Çimento Sanayi A.Ş.	100.000
10-	EBK Et ve Balık Ürünleri A.Ş	100.000
11-	Etibank Baaankacılık A.O	100.000
12-	Filyos Ateş Tuğlası Sanayi A.Ş.	100.000
13-	HAVAŞ Havaalanları Yer Hiz. A.Ş.	100.000
14-	İskenderun Çimento Sanayii T.A.Ş	100.000
15-	İskenderun Demir ve Çelik A.Ş.	100.000
16-	Karabük Demir Çelik Müessesesi	100.000
17-	Kars Çimento Sanayii ve Tic. A.Ş.	100.000
18-	Konya Krom Man. Tuğla San.Tic. A.Ş.	100.000
19-	Kurtalan Çimento Sanayii Tic. AŞ.	100.000
20-	Ladik Çimento Sanayii T.A.Ş.	100.000
21-	Lalapasa Çimento Sanayii T.A.Ş.	100.000
22-	Ordu Soya Sanayii A.Ş.	100.000
23-	ORUS Orman Ürünleri A.Ş.	100.000
24-	Sivas Çimento Sanayii T.A.Ş.	100.000
25-	Sümerbank A.Ş.	100.000
26-	Şanlıurfa Çimento Sanayii T.A.Ş.	100.000
27-	Trabzon Çimento Sanayii T.A.Ş:	100.000
28-	Türkiye Gemi Sanayii A.Ş.	100.000
29-	Türkiye Süt Ürünleri A:Ş	100.000
30-	Türkiye Ziraî Donatım A.Ş.	100.000
31-	USAŞ Uçak Servisi A.Ş.	100.000
32-	Van Çimento Sanayii T.A.Ş.	100.000
33-	Yarımca Porselen Sanayi T.A.Ş.	100.000
34-	YEMSAN Yem Sanayii A.Ş.	100.000
35-	Deniz Nakliyatı T.A.Ş	99.90

**ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ SONUCU HİÇ KAMU PAYI KALMAYAN
KURULUŞLAR**

SIRA NO	KURULUŞLAR	Özelleştirme Payı %
36-	Sivas Demir Çelik İşletmeleri A.Ş.	99.90
37-	PETLAS Lastik Sanayi A.Ş.	99.20
38-	Güven Sigorta T.A.Ş.	99.91
39-	Trakya (Pınarhisar)Çimento San. T.A.Ş	99.90
40-	Elazığ Çimento Sanayii T.A.Ş.	99.89
41-	Çorum Çimento Sanayii T.A.Ş	99.85
42-	KOYTEKS Yatırım Holding A.Ş	99.84
43-	Niğde Çimento Sanayii TA.Ş.	99.84
44-	Bartın Çimento Sanayii T.A.Ş.	99.79
45-	KUMAŞ Kütahya Manyezit İşl A.Ş.	99.74
46-	Gaziantep Çimento Sanayii T.A.Ş.	99.73
47-	TESTAŞ T. Elektronik San.Tic.A.Ş.	99.62
48-	Söke Çimento Sanayii T.A.Ş.	99.60
49-	Afyon Çimento Sanayii T.A.Ş.	99.60
50-	Aksaray Azmi Milli T.A.Ş.	99.58
51-	Ankara Çimento Sanayii T.A.Ş.	99.30
52-	GIMA Gıda ve İhtiyaç Mad. T.A.Ş	98.58
53-	ÇINKUR Çinko Kurşun Metal San. A.Ş.	98.41
54-	Balıkesir Çimento Sanayii T.A.Ş.	98.30
55-	Asil Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	96.60
56-	Meysu A.Ş.	96.15
57-	Gümüşhane Çimento Sanayii T.A.Ş.	95.46
58-	NIMSA Niğde Mey.su ve Gıda San. A.Ş	92.67
59-	TOE-Türk Otomotiv End. A.Ş.	91.66
60-	ANSAN Ankara Meşrubat Sanayii A.Ş.	88.33
61-	KOYTAŞ Köy Tarım Makinaları A.Ş	85.59
62-	Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	84.51
63-	Güneysu A.Ş	67.31
64-	Tüstaş Sınai Tesisler A.Ş	63.87
65-	Adana Kağıt Torba Sanayii T.A.Ş.	60.00
66-	Bursa Soğuk Depoculuk Ltd. Şti.	52.00
67-	İpragaz A.Ş.	51.00
68-	Ray Sigorta A.Ş.	49.65
69-	ÇEMAŞ Döküm Sanayi A.Ş.	49.61
70-	Çaybank A.Ş.	49.00

**ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ SONUCU HİÇ KAMU PAYI KALMAYAN
KURULUŞLAR**

SIRA NO	KURULUŞLAR	Özelleştirme Payı %
71-	NETAŞ Northern Elektrik Telekom A.Ş.	49.00
72-	BINAŞ Bingöl Yem San. A.Ş.	47.50
73-	Adana Çimento Sanayii T.A.Ş.	47.28
74-	Mardin Çimento Sanayii A.Ş.	46.23
75-	Eskişehir Yem Fabrikası A.Ş.	45.00
76-	Trakmak Traktör ve Zirai Mak. A.Ş.	45.00
77-	PAN Tohum Islah ve Üretme A.Ş.	43.93
78-	Konya Çimento Sanayii A.Ş.	43.91
79-	Kepez Elektrik A.Ş.	43.68
80-	TELETAŞ Telekomünikasyon A.Ş.	43.29
81-	Migros Türk T.A.Ş.	42.22
82-	İstanbul Demir Çelik Sanayi A.Ş.	40.00
83-	Biga Yem Fabrikası A.Ş.	40.00
84-	Aksaray Yem Fabrikası A.Ş.	40.00
85-	SUNTEK Ağır Isı Sanayi A.Ş.	39.00
86-	AEG Eti Elektrik A.Ş.	38.96
87-	Türkkablo A.O	38.00
88-	Kars Yem Fabrikası A.Ş.	37.07
89-	Bolu Çimento Sanayii A.Ş.	35.54
90-	Türk Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş.	33.73
91-	Çimhol Çimento ve Yan Mam. San.Hld.	30.42
92-	Polinas Plastik Sanayi T.A.Ş.	30.00
93-	Güneş Sigorta A.Ş.	30.00
94-	Çorum Yem Fabrikaarı A.Ş.	30.00
95-	ALTEK Elek.Sant. Tes.İşlet. Tic. A.Ş.	30.00
96-	Çelik Halat ve Tel Sanayii A.Ş.	29.57
97-	MEKTA Ticaret A.Ş.	28.00
98-	Çamsan Ağaç Sanayi A.Ş.	26.83
99-	Çukurova Elektrik A.Ş.	25.40
100-	ÇANTAŞ Çankırı Tuz Ürün Üretim AŞ.	25.00
101-	Toros Zirai İlaç ve Pazarlama A.Ş.	25.00
102-	SAMAŞ Sanayi Madenleri A.Ş.	25.00
103-	Bandırma Yem Fabrikası Ltd.Şti.	24.62
104-	Konya Şeker Fabrifkası A.Ş.	24.00
105-	Tofaş Oto Ticaret A.Ş.	21.79

**ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ SONUCU HIÇ KAMU PAYI KALMAYAN
KURULUŞLAR**

SIRA NO	KURULUŞLAR	Özelleştirme Payı %
106-	YEMTA A.Ş.	20.00
107-	Köy-tür Ana Dam. Tav. San. Tic. A.Ş.	20.00
108-	Ettüdaş Erzincan Tar. Urün.Ure.Değ. AŞ.	18.76
109-	Metal Kapak Sanayii A.Ş.	18.66
110-	Tat Konserve Sanayii A.Ş.	17.27
111-	OBİTAŞ İnşaat ve Tic. A.Ş.	16.74
112-	Pancar Motor Sanayii A.Ş.	16.00
113-	Fruko Tamek Meyve Suları San. A.Ş.	15.66
114-	Manisa Yem Fabrikası A.Ş.	15.00
115-	Isparta Yem Fabrikası A.Ş.	15
116-	TUNGAŞ Tunceli Gıda Sanayi A.Ş.	15
117-	Olgun Çelik San. Ve Tic. A.Ş.	15
118-	DİTAŞ Doğan Yedek Parça İmalat A.Ş.	14,73
119-	Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi A.Ş.	14,48
120-	ABANA Elektromekanik San. A.Ş.	13,5
121-	Şeker sigorta A.Ş.	13.37
122-	Kayseri Yem Fabrikası A.Ş.	13.33
123-	Aymar Yağ Sanayii A.Ş.	11,06
124-	Şekerbank T.A.Ş	10
125-	Pancar Ekicileri Birliği A.Ş.	10
126-	Aroma Bursa Meyve Suları San. A.Ş.	9,17
127-	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	8,24
128-	Ege Et ve Mamülleri Yem San.Tic. AŞ.	7,71
129-	Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.	5,8
130-	Pınar Entegre Et ve Yem San. A.Ş.	5,76
131-	Tamek Gıda Sanayii A.Ş.	5,54
132-	Hektaş Ticaret T.A.Ş	5,47
133-	Layne Bowler Dik Türbin Pomp. A.Ş.	4,17
134-	Ankara Halk Ekmek ve Un Fabrikası A.Ş.	3,8
135-	Sivas Yem Fabrikası A.Ş.	3,57
136-	Hascan Gıda Endüstrisi A.Ş.	3,4
137-	Mars Ticaret ve Sanayi A.Ş.	3,33
138-	MAKSAN Malatya Makine Sanayii A.Ş.	2,5
139-	ÇESTAŞ Çukurova Elektrik San. A.Ş.	2,29
140-	Balıkesir Pamuklu Dokuma San. T.A.Ş.	1,25
141-	İMSA İstanbul Meşrubat Sanayii A.Ş.	1,01

ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ SONUCU HİÇ KAMU PAYI KALMAYAN KURULUŞLAR		
SIRA NO	KURULUŞLAR	Özelleştirme Payı %
142-	Liman İşletmeleri Nak. San.ve Tic.A.Ş.	0,84
143-	Ulfet Gıda ve Sabun San. A.Ş.	0,68
144-	MAN Kamyon ve Otobüs San. A.Ş.	0,37
145-	OYTAŞ İç ve Dış Ticaret A.Ş.	0,05
146-	Ceyhan Sanayi ve Ticaret A.Ş.	0,04
147-	Dosan Konserve San. ve Ticaret A.Ş.	0,04
148-	Karadeniz Çimento Kireç Ürün San. AŞ.	0,01
149-	Aydın Tekstil İşletmesi A.Ş.	0,015

Kaynak: T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, **Türkiye’de Özelleştirme**, Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara, 3 Haziran 2002, ss.22-24

2.3. Türkiye’de Özelleştirme İle İlgili Sorunlar

Ülkemizde özellikle 1986 yılından beri devam eden özelleştirme uygulamaları beklenen düzeye ulaşamamıştır. Özelleştirmenin gerekli tutarlılığı ve kamuoyunda önceliği sağlayamamasının bir çok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenleri genel başlıklar altında aşağıdaki gibi kısaca açıklamak mümkündür:

2.3.1-Mevzuatın Yetersizliği

Özelleştirme konusu sistematik olarak bir bütünlük içinde ele alınmadığı için uygulamada karşılaşılan her sorunu çözmek için ya bir kanun ya da kanun hükmünde kararname hazırlanmış ve kimi zaman da bu yasal düzenlemeler çelişmiştir. Özelleştirme uygulamalarının yasal dayanağını oluşturan 4046 sayılı Kanun 1994 yılında yürürlüğe girmesine karşılık, Kanunda öngörülen yönetmelik düzenlemeleri henüz tamamlanamamıştır. Bunun yanısıra çıkarılan kanunlar, özelleştirmeyi yürüten idari birimlerin tespitinde de sık sık değişiklikler getirmişler, bu durumda özelleştirme uygulamalarını olumsuz etkilemiştir.¹¹⁰

¹¹⁰Sarıaslan, a.g.e, s.53

2.3.2- Zamanlama Sorunu

Özelleştirme programında bulunan kuruluşların, özelleştirilmesi işlemlerinin uzun zaman alması, işletme faaliyetlerinin belirsizlik içinde yürütülmesine, kalifiye personelin azalmasına ve mevcut personelin de çalışma verimi ve motivasyonunun düşmesine neden olmakta bu da yönetimin etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.¹¹¹

Özelleştirme bir zaman dilimi içinde gerçekleştirileceği için, bu süreçte yapılacak işlemler ve öncelikler belirlenmeli ve sıralanmalıdır. Bu işlemlerin başında, özelleştirilecek KİT'lerin belirlenmesi gelmektedir. Bu belirleme,

-Faaliyetlerinin devamında devlet için yarar bulunmayan ve özel sektöre devredilme şansı az olan KİT'ler,

-Sosyal ve stratejik açıdan devlet mülkiyetinde kalabilecek KİT'lerin özelleştirme stratejisi ile uyumlaştırılması,

-Kısmen ve ya tamamen özelleştirme kapsamına alınacak KİT'lerin belirlenmesi biçiminde olabilecektir.¹¹²

2.3.3- Öncelikle Hangi Kuruluşun Özelleştirileceğinin Belirlenememesi

Özelleştirmenin başarıyla sonuçlanması için hangi KİT'lerin daha önce satışa çıkarılacağı önemlidir. Özelleştirmede öncelikler saptanırken kimi KİT'lerin "kamu hizmeti", kimilerinin de "ticari amacı" esas aldıklarını göz önünde bulundurmak gerekir.¹¹³ Eğer bu noktalar göz önünde bulundurulmadan, kısa dönemde bütçe açıklarını kapatmak için devlete gelir sağlamayı hedefleyen geniş kapsamlı ve önceliği doğru belirlenmemiş bir özelleştirmeye gidilmesi ülke ekonomisi için büyük olumsuzluklar yaratır.¹¹⁴

Özelleştirilecek Kamu İktisadi Teşebbüslerinin seçiminde dikkat edilecek en önemli konuların başında seçilen teşebbüsün özelleştirme amacına uygun bir kuruluş olması ve özelleştirme modelinin uygulanabilir olmasıdır. Özelleştirmek üzere seçilen kuruluş teknik nedenlerle kârsız ve verimsiz bir kuruluş ise bu kuruluşu kim alırsa alsın

¹¹¹T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 1998 KİT Genel Raporu, Ankara 2000, s.268

¹¹²Tevfik Pekin, Özelleştirme ve Türkiye, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1995, s.62

¹¹³Cevizoglu, a.g.e., s.33

¹¹⁴Mahmut Duran, "Özelleştirmenin Toplumsal ve Ekonomik Boyutları", Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayın, Ankara, Nisan 1994, s.86

kuruluş yeri hatasından, teknoloji geriliğinden ya da yanlış üretimden kaynaklanan kârsızlığı ve verimsizliği gidermesi imkânsızdır.¹¹⁵

2.3.4- Yabancı Kuruluşlara Yapılan Satışların Getirdiği Sorunlar

Özelleştirmede yabancılara blok satış yoluyla yapılan özelleştirme bir tür yabancılaştırma olarak değerlendirilebilir. Özelleştirilen kuruluşun satılan hisse oranı ve faaliyet gösterdiği alan öncelikle önem taşımaktadır.¹¹⁶ Yabancı yatırımcılara başvurulurken kritik sektörlerle ve tekelleşme eğilimlerine özen gösterilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Gerekli önlemler alınmadıkça, özelleştirmeden sonra devletin ulusal çıkarları koruyamaması da, bu uygulamanın önemli bir sorunudur. Zaten bunun içindir ki özelleştirilen ve satılan kamu kuruluşlarının hisselerinin en çok %10-25'lik bir kısmının yabancı sermaye gruplarına satılabileceği konusunda uluslararası bir düzenleme anlayışı vardır.¹¹⁷

2.3.5-Örgütsel Sorunlar

Ülkemizde, kamu organları arasında görev çatışmaları ve bunun sonucu hukuki çelişkiler kendini göstermiştir. Başlangıçta özelleştirme işlemlerinin sorumluluğu bir Devlet Bakanlığı'na verilmiş, daha sonra çok sayıda devlet kuruluşuna bu sorumluluk dağıtılmıştır. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, Başbakanlık Danışmanlığı, DPT Müsteşarlığı ve Merkez Bankası Başkanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın devreye sokulmaları önemli bir örgütsel sorun olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁸

2.4.Türkiye'de Özelleştirmenin Hukuksal Çerçevesi

Özelleştirme konusundaki ilk yasal düzenleme için, 1924'lere kadar uzanmak mümkündür.Ülkemizde 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile

¹¹⁵Tevfik Altınok, "KİT Sorunları ve Özelleştirme", 3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, DPT Yayınları, s.22

¹¹⁶Turgut Tan, "KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Sorunlar", Amme İdaresi Dergisi, Cilt. 25, Sayı.1, Ankara Mart 1992, s.60

¹¹⁷Falay,a.g.e, s.11

¹¹⁸Cevizoğlu,a.g.e,s.36

bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine ve ya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı Kanun'la getirilmiştir. Özelleştirme uygulamalarına ilişkin geniş bir hareket alanı belirleyen kanun, özelleştirmenin kurumsal mekanizmasını oluşturmuştur.¹¹⁹

Özelleştirme yasalarının ikincisi, 1986 tarihli 3291 tarihli yasadır. Yasa ile kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınmasına ilişkin esaslar belirlenmiş ve karma ekonomi modelinden özel sektöre dayalı ekonomik modele geçilmesi öngörülmüştür.¹²⁰ 3291 sayılı yasaya göre KİT'lerin özelleştirilmesine karar vermeye Bakanlar Kurulu, müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimlerinin özelleştirilmesine karar vermeye Yüksek Planlama Kurulu yetkili kılınmıştır. Ancak Yüksek Planlama Kuruluna verilen bazı yetkiler daha sonra 414 sayılı khk ile Kamu Ortaklığı İdaresine verilmiştir.¹²¹

Nisan 1990'da yürürlüğe giren 414 sayılı KHK ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, "Kamu Ortaklığı İdaresi" ve "Toplu Konut İdaresi" adı altında iki ayrı kuruluş olarak yeniden örgütlendirilmiştir. Kamu Ortaklığı İdaresi, özelleştirme uygulamalarının yürütülmesi ve Kamu Ortaklığı Fonu ile Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabı'nın yönetimi konusunda görevli kılınmıştır.

6 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe giren 473 sayılı KHK ile de, özelleştirme uygulamaları konusundaki karar mercii "Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu" olarak değiştirilmiştir. Ancak bütün bu düzenlemeler, birtakım genel esasların belirlenmesinden öteye gidememiş, uygulamaların gerektirdiği ihtiyaca cevap verecek sağlam bir hukuki altyapı oluşturulamamıştır.

Bütün siyasi partilerin ve sendikaların önerileri de dikkate alınarak hazırlanan 4046 sayılı Özelleştirme Yasası, 27 Kasım 1994 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile, daha önceki mevzuatta yapılan değişiklikler ve getirilen yeni düzenlemeler, ana başlıklar itibariyle şöyledir:

- Özelleştirme Yüksek Kurulu oluşturulmuştur.
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur.

¹¹⁹Erkan Yüksel, *Basın ve Siyaset Gündeminde Özelleştirme*, Anadolu Üniv Yayınları, Eskişehir 2000, s.70

¹²⁰"Türkiye'de Özelleştirme", *Yeni İpek Yolu Dergisi*, Yıl.12, Sayı.131, Ocak-1999, s.6

¹²¹TOBB, *Türkiye'de KİT'lerin Özelleştirilmesi Sorunu ve Sistematik Bir Yaklaşım Önerisi*, TOBB Yayını, Ankara, 1993, s.30

▪ Özelleştirme uygulamaları sırasında veya sonrasında işini kaybedenlere, kanunda belirtilen hükümler çerçevesinde, yasalardan ve ya toplu iş sözleşmelerinden doğan tazminatları dışında ek bir iş kaybı tazminatı ödenmesi öngörülmüştür.

▪ Özelleştirme Fonu oluşturulmuştur.

▪ Özelleştirme kapsamı genişletilmiş, İktisadi Devlet Teşekkülleri ile bunlara ait kurum ve payların yanısıra, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da özelleştirilmesine imkan tanıyan düzenlemeler yapılmıştır.

▪ Erken emekliliğin teşviki amacıyla, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda Emekli Sandığı'na tabi personelden hizmet süresi itibariyle emeklilik hakkı kazananlara, bu hakkı kazandıkları tarihten itibaren 2 ay içinde emekli olmayı istemeleri halinde ikramiyelerinin %30 fazlası ile ödenmesi karara bağlanmıştır.

▪ Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlarda çalışan personelin sosyal yardım zammı ödemelerinin Özelleştirme Fonu'ndan karşılanması öngörülmüştür.

▪ Kapsamdaki kuruluşlarda uygulama sonucu iptal edilen memur ve sözleşmeli personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarındaki boş kadrolara atanmalarına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.

▪ Özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin, genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması hükme bağlanmıştır.

▪ Stratejik nitelikteki kuruluşlarda imtiyazlı hisse bulundurulması öngörülmüştür.

Söz konusu kanunun uygulanmasından bugüne kadar 4105 sayılı Kanun ve 4108 sayılı Kanun ile 4046 sayılı Kanunu'nda bir takım değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır.¹²²

4046 sayılı kanunun getirdiği en önemli yenilik, özelleştirme uygulamalarının tek bir yasa altında toplanmasıdır. Yeni yasa ile özelleştirme uygulamalarına ilişkin amaç ve ilkeler tanımlanmıştır. Daha önceki mevzuata göre sadece KİT'lerin özelleştirilmesi mümkünken, yapılan yeni düzenleme ile özelleştirme uygulamaları yalnızca KİT'ler ile sınırlı tutulmayıp KİT statüsünde olmakla beraber sermayesinin tamamı ve ya yarısından fazlası kamuya ait olan ticari amaçlı kamu kuruluşları, bu kuruluşlara ait müessese,

¹²²T.C.Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, "Türkiye'de Özelleştirme", Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı, 3 Haziran 2002, ss.4-5

bağlı ortaklık, varlık ve iştirak payları, devletin diğer iştiraklerindeki paylar, Hazineye ait paylar da özelleştirme kapsamına alınmıştır.¹²³

İlk bakışta özelleştirmeyle ilgili mevzuatın tek bir kanun altında toplanmasının olumlu bir gelişme olduğu göze çarpmaktadır. Bununla beraber, yeni kanunun ihtiyaca tam anlamıyla cevap verip veremeyeceği hala bir tartışma konusudur.

Yeni kanunla özelleştirilecek kuruluşların kapsamı genişletilmiştir. Bu yaklaşım, özelleştirmenin gerekliliğine eskisinden daha fazla inandığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.¹²⁴

¹²³“2983 ve 3291 Sayılı Kanunlar ile Yeni Özelleştirme Kanununun Mukayesesi”, Özelleştirme İdaresi Hukuk Müşavirliği, Kasım 1994

¹²⁴M.Cüneyt Yener, Özelleştirmede İstihdam Sorunu, Uzmanlık Tezi, Hazine Müsteşarlığı, Kasım 1995, Ankara, s.29

2.5. Türk Telekomun Tarihçesi

Ülkelerin kalkınmışlığının en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilen telekomünikasyon hizmetleri son yıllarda hızlı bir şekilde ilerleyen teknolojik yeniliklerle birlikte önemli yapı değişikliğine uğramıştır. Hızla gelişen ülkemizde buna paralel olarak haberleşme ihtiyacı da hızla artmaktadır. Sanayii, ulaştırma, ticaret ve turizm başta olmak üzere her kesimin gelişmesinde haberleşme zaruri bir ihtiyaç olmaktadır.

Yeni hizmet çeşitlerine paralel olarak kalite, güvenilirlik, gizlilik, bakım ve işletme kolaylığının getirilmesi, şebekede kapasite büyümesinin yanısıra, büyük ekonomi sağlamak ve bu yeni yapı ile birlikte haberleşme şebekeleri kabuk değişimine uğramaktadır.¹²⁵

1837 yılında telgrafın keşfiyle başlayan telli haberleşme sistemi günümüze kadar birçok aşamadan geçerek gelişme göstermiştir. Telgrafla haberleşmeyi sırasıyla sesli haberleşme, mikrodalga ile ses iletimi, yarı iletken teknolojinin ve elektronik teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte telefon şebekelerinin de otomatik santrallerle kurulması takip etmiştir. Otomatik sayısal telefon santralleri sesin yanısıra grafik, yazı, şekil, resim ve görüntünün birlikte iletimine imkan sağlayarak Bütünleşik Sayısal Şebekesi (ISDN) hizmetlerinin sunumunu mümkün kılmıştır. Bu tür gelişmeler iletişim hızının artıp maliyetlerinin düşmesini de beraberinde getirmiştir.¹²⁶

1840 yılına kadar Merkezi Hükümetle Vilayetler ve Sancaklar arasında resmi haberleşme karşılıklı olarak Ulak, Tatar, Çapar, Berid adı altında özel olarak yetiştirilmiş ve denenmiş adamlarla yürütülmüştür. Bunlar vilayetlerde ve Sancaklarda uzun süre Devlete hizmet etmiş ve deneme ile sadakatları anlaşılmış olan kimselerden seçilmiştir.

Türkiye'de ilk posta ihdası hakkında teşebbüs II. Sultan Mahmut tarafından 1830 yılında Posta Müdürlüğüne Hamdi Efendi'nin atanması ile başlatılmıştır. Bundan 6 yıl sonra 1836 yılında Posta İdaresi Ticaret Bakanlığına bağlanmış ve bugünkü Türk Telekom'un temeli 23 Ekim 1840 tarihinde Postahane-i Amirane adıyla Sultan Abdülmecit tarafından atıldı. 1840 yılında ilk önce İstanbul ile Edirne arasında daha

¹²⁵T.C. Ulaştırma Bakanlığı, *Türkiye'de Haberleşme*, Ankara, 1987, s.7

¹²⁶Çakal, a.g.e., ss.39-40

sonra imparatorluğun diğer yörelerine kadar uzanacak olan mektup postası için İstanbul, Silivri, Çorlu, Burgaz ve Edirne'de postaneler kurulmuştur.¹²⁷

Posta pulları ilk olarak 1840 yılında İngiltere'de ihdas edilmiş ve posta gönderilerine gönderme ücretine tekabül eden değerde pul yapıştırılmaya başlanmıştır. İlk telgraf alma-çekme işleminin başarıyla gerçekleştirilmesi üzerine ilk telgraf hattının İstanbul-Edirne arasında döşenmesine 9 Ağustos 1847'de başlandı. Osmanlı Posta İdaresinde posta pullarının kullanımına ilk olarak 13.1.1863 tarihinde yani İngiltere'den 23 yıl sonra başlanmıştır. Osmanlı Posta idaresinde kıymetli mektup,koli ve havale kabulü ile alıcılara ulaştırılma hizmetlerine ise 01.09.1901 tarihinde başlanmıştır.

1881 yılının Temmuz ayında İstanbul Soğukçeşme'deki Posta ve Telgraf Nezareti binasıyla Yeni Cami'deki postane arasında tek telli bir telefon çekildi.Böylece ülkeye ilk telefon gelmiş oldu ve 23 Mayıs 1909'da ilk manuel telefon santrali, İstanbul Büyük Postane binasında 50 hatlık olarak tesis edildi. Daha sonraki yıllarda Telgraf ve Telefon hizmetlerinin de ilavesi ile Posta İdaresi,Posta,Telgraf ve Telefon İşletmesi (PTT) haline dönüştürülmüştür.¹²⁸

Cumhuriyetin ilanından sonra her idarede olduğu gibi Posta,Telgraf ve Telefon İdaresinin ıslahı konusu ele alınmıştır. 4 Şubat 1924 yılında yayınlanan 406 sayılı Telefon ve Telgraf Kanunu ile yurdun her tarafında telefon tesis etme ve işletme görevi PTT Genel Müdürlüğü'ne verildi.Kanunun çıkmasıyla telefonun ülke geneline yayılması için bir adım daha atılmış oldu.11 Eylül 1926'da Türkiye'nin ilk otomatik telefon santrali, 2000 hatlık kapasiteyle Ankara'da hizmete verildi.Ankara'ya telefon santrali kurulmasından tam üç yıl sonra 1 Eylül 1929'da tek devreli ilk şehirlerarası haberleşmesi Ankara-İstanbul arasında gerçekleştirildi. 1940 yılında Ankara-İstanbul arasında 2 adet tek kanallı havai hat tesis edilerek çoklayıcı sistemi haberleşmede eskiye göre büyük kolaylık sağladı.

1936 yılında PTT Genel Müdürlüğü için yeni bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla Posta, Telgraf ve Telefon hizmetlerinin tekeli PTT'ye verilmiş ve PTT mülhak bütçe ile idare edilen Nafia Vekaletine bağlı bir devlet müessesesi haline getirilmiştir. Daha sonraki

¹²⁷T.C.Ulaştırma Bakanlığı, a.g.e ,s.8

¹²⁸a.g.e, s.9

yıllarda PTT Ulaştırma Bakanlığına bağlanmış 1954 yılında da Kamu İktisadi Teşebbüsü haline, getirilmiştir.¹²⁹

Kasım 1973'de İlk otomatik teleks santrali kuran PTT 6 Nisan 1976 yılında Antalya-Catania arasında toplam 480 kanallı ilk denizaltı koaksiyel kablosunun hizmete verilmesiyle, çok kanallı yurtdışı haberleşmesi sağlandı.Uzay çalışmalarının hızlanması ve uyduların atılmasıyla PTT 'de 23 Nisan 1979 ilk uydu haberleşme yer istasyonunu hizmete verip İNTELSAT üzerinden Atlantik bölgesi uyduları kullanılarak 13 ülke ile haberleşme sağlanmasına imkan sağladı. 80'li yıllar telekomünikasyonda atılım yılları olmuştur.1982 yılı itibariyle şehirlerarası ve milletlerarasına açık ankesörler kurulmaya başlandı. 28 Haziran 1984'te Ankara, İstanbul, İzmir, ve Adana illeri arasında Elektronik Mektup hizmeti verilmeye başlandı.5 Temmuz 1984'te Bir sistem üzerinden çok sayıda köyü otomatik telefon şebekesine bağlayacak multi access özel radyo link sistemi tesis edildi.18 Aralık 1984'te ise Türkiye'nin ilk sayısal telefon santrali, Ankara Kavaklıdere'de hizmete verildi.

Haberleşmede kanal kapasitesini artıran fiber optik kablo, 10 Nisan 1985'te ilk kez Ankara-Konya karayolunun 37. kilometresinden itibaren döşenmeye başlandı. 23 Ekim 1986'da, mobil telefon Ankara ve İstanbul'da ; çağrı cihazları da Ankara, İstanbul ve İzmir'de hizmete verildi. Aralık 1988'de de ilk olarak Ankara, Çankaya'da Kablo TV hizmeti verilmeye başlandı.Avrupa'da ilk olarak uydu sistemi üzerinden video konferans 4 Mart 1987'de ülkemizde gerçekleştirildi. 24 Aralık 1990 EMOS 1 projesiyle, İtalya-Yunanistan-Türkiye-Ortadoğu arasında fiber optik denizaltı kablosu üzerinden haberleşme sağlandı.1994'te ise, TURMEOS-1 (Türkiye Marmara Ege Optik Sistemi) ve TURCYOS (Türkiye-Kuzey Kıbrıs Denizaltı Fiber Optik Kablosu)hizmete verildi.11 Ağustos 1994'teTürkiye'nin ilk uydusu TÜRKSAT uzaya fırlatıldı.

23 Şubat 1994'te de Türkiye GSM teknolojisiyle tanıştı. Haberleşmede sınır tanımayan GSM ilk kez Ankara, İstanbul ve İzmir'deki abonelerine hizmet vermeye başladı.

24 Nisan 1995'te PTT'deki telekomünikasyon ve posta hizmetlerinin birbirinden ayrılmasıyla Türk Telekomünikasyon A.Ş. kuruldu.

¹²⁹T.C.Ulaştırma Bakanlığı, a.g.e, s.10

İlk uydunun uzaya fırlatılmasından iki yıl sonra 10 Temmuz 1996 Türkiye'nin ikinci uydusu TÜRKSAT 1C uzaya fırlatıldı. Uydunun fırlatılmasından hemen sonra Türkiye Ulusal İnternet Altyapı Ağı'nın (TURNET) hizmete verilmesi ile Türkiye internet iletişim sistemi ile tanıştı.

1996'da 4161 sayılı kanun çerçevesinde sektör politikası, satış stratejisi ve şirket değerini belirlemekle yükümlü Değer Tespit Komisyonu (DTK) kuruldu. Kurul'a göre Goldman Sachs danışmanlık hizmeti sundu.

1997 'de KAFOS (Karadeniz Fiber Optik Sistemi) ve TBL (Transbalkan Linki Karasal Fiber Optik Sistemi) hizmete verildi. 1998 yılında sırasıyla peşin ödemeli kart, ülkemizde Küresel Kart adıyla hizmete verildi, GSM lisansı, 25 yıllığına Turkcell ve Telsim Şirketlerine devredildi. Ağustos 1998 İnternet erişimini Türkiye geneline yaymak, hızlı ve kaliteli hizmet sunabilmek amacıyla TT NET ulusal internet alt yapı ağına ilişkin sözleşme imzalandı.

Kurumun yapısındaki en büyük değişiklik Nisan 1995 'te TTAŞ'ın kurulmasıydı. 29 Ocak 2000'de ise Türk Telekom, 23948 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4502 sayılı Kanun ile KİT statüsünden çıkarılarak özel hukuk hükümlerine tabi Anonim Şirket oldu.

2000'de Telekom sektörünü düzenleyen ve liberazasyona geçişi 2004 yılı başı olarak belirleyen telekom yasası TBMM'den geçti. Yasayla Türk Telekom, KİT olmaktan çıkıp özel hukuk kurallarına tabi bir şirket haline geldi. Öte yandan sektördeki düzenlemeleri yapıp, uygulamasını takip edecek bağımsız bir Telekomünikasyon Kurulu'nun kurulması da yasayla getirilen değişiklikler arasındaydı.

11 Ocak 2001'de Türk Telekom ve Alcatel ortaklığı ile kurulan EURASIASAT şirketi tarafından yaptırılan TÜRKSAT 2A uydusu Güney Amerika'daki Kourou Üssü'nden uzaya fırlatıldı.¹³⁰

2.6. Türk Telekomun Görevleri

Telekomünikasyon Kurumunun görevleri aşağıda belirtilmiştir: ¹³¹

¹³⁰ "Türk Telekomun Kilometre Taşları", <http://www.telekom.gov.tr/t-tarihce.html> (15.7.2002)

¹³¹ "Kurumun Görevleri", <http://www.tk.gov.tr/index2.html> (15-07-2002)

1. Telsiz Kanunu ile Telgraf ve Telefon Kanununda belirtilen genel esaslar çerçevesinde, telekomünikasyon alanında gerekli planları hazırlamak ve Ulaştırma Bakanlığına sunmak

2. Telekomünikasyon alanında, üniversiteler ve imalatçı kuruluşlarla işbirliği yaparak teknolojiadaki gelişmeleri takip etmek, telekomünikasyon alanında yerli üretimi ve uluslararası faaliyetlere katılımı desteklemek,

3. Kanun uyarınca yapılan uygulamaları takip ve kontrol etmek, incelemek, değerlendirmek ve Ulaştırma Bakanlığınca lüzum görülen konularda Haberleşme Yüksek Kurulu'na bilgi sunmak,

4. Usulsüz ve kaçak yayımlar ve ile ilgili işlemleri yürütmek,

5. Türkiye'de kurulu sermaye şirketleri tarafından yürütülecek telekomünikasyon hizmetleri ve/veya altyapısı ile ilgili olarak Ulaştırma Bakanlığı tarafından imzalanacak imtiyaz sözleşmelerine ve verilecek telekomünikasyon ruhsatlarına ilişkin görüş bildirmek,

6. Telekomünikasyon hizmetlerinden ve altyapısından yararlanacak kullanıcılara uygulanacak ücret tarifelerini belirlemek, tarifeleri incelemek, değerlendirmek, gerekenleri onaylamak ve bunların uygulanmasını izlemek,

7. Telekomünikasyon hizmetleri ve altyapısı ile ilgili olarak işletmecilerin ve bu alanda kanuna uygun olarak ticari faaliyet içinde bulunanların, hizmetlerin yürütülmesi, altyapının işletilmesi ve çeşitli telekomünikasyon teçhizat ve cihazları üreten veya satanların bu hizmet ve faaliyetlerini Türkiye dahilinde tam bir rekabet ortamı içinde gerçekleştirmelerini sağlamak, teşvik edici tedbirleri almak,

8. Telekomünikasyon alanında kullanılacak her çeşit sistem ve cihazlar için yurt içinde ve yurt dışındaki ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak ve en son gelişmeleri de göz önünde bulundurarak, imalat ve kullanıma esas teşkil eden performans standartlarını tespit etmek, bunları uygulamak,

9. Telekomünikasyon hizmetleri ve altyapısının işletimi ile ilgili olarak görev alanına giren konularda yönetmelik çıkarmak diğer idari işlemleri yapmak; işletmeciler,

aboneler, kullanıcılar ve Türk telekomünikasyon sektörünü etkileyen tüm gerçek ve tüzel kişilerin ilgili mevzuata uymasını denetlemek, bu hususta ilgili makamları harekete geçirmek ve gereken hallerde kanunlarda öngörülen yaptırımları uygulamak,

10. Telsiz Kanununun 27 nci maddesinde belirtilen ücretleri, Maliye Bakanlığınca her yıl belirlenen yeniden değerlendirme oranını aşmamak üzere belirlemek, değiştirmek, tahsil etmek veya terkin etmek ve bunlarla ilgili usul ve esasları düzenlemek, Kurumun yıllık bütçesini, gelir gider kesin hesabını, yıllık çalışma programını onamak, gerekirse bütçede hesaplar arasında aktarma yapmak veya gelir fazlasını talep halinde genel bütçeye devretmeye karar vermek,

11. Telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi ve altyapısının işletilmesi ile ilgili hususları ve ayrıca hem bu hizmetlerde hem de genel olarak telekomünikasyon sektöründe rekabete aykırı davranış, plan ve uygulamaları re'sen veya şikâyet üzerine incelemek; görev alanına giren konularda bilgi ve dokümanların sağlanmasını talep etmek,

12. Tüketici menfaatlerinin korunması için gerekli tedbirleri almak,

13. Rekabet Kurumu'nun, telekomünikasyon sektörüne ilişkin olarak yapacağı inceleme ve tetkikler ile şirket birleşme ve devralmaları ile ilgili vereceği kararlar dahil olmak üzere vereceği tüm kararlarda, görüş bildirmek,

14. Bakanlığın Türk Telekom dahil işletmecilerle imzaladığı sözleşmelerin ve verdiği telekomünikasyon ruhsatlarının şartlarına uyulmasının sağlanması için gereken tedbirleri almak; faaliyetlerin mevzuata ve imtiyaz sözleşmesi, telekomünikasyon ruhsatı veya genel izin şartlarına uygun yürütülmesini izlemek ve denetlemek; aykırılık halinde ilgili işletmecinin bir önceki takvim yılındaki cirosunun %3'üne kadar idarî para cezası uygulamak,

15. Kullanıcılara ekonomik avantajlar ihtiva eden özel programlar sunulması konusundaki ilkeleri, kuralları ve şartları belirlemek,

16. İşletmecilerin veya telekomünikasyon sektöründe yer alan gerçek veya tüzel kişilerin, uluslararası telekomünikasyon kuruluşlarına üye olmaları veya bu kuruluşlar nezdinde Türkiye Cumhuriyetinin veya Türk telekomünikasyon sektörünün temsil

edilmesini gerektiren uluslararası sözleşmelere taraf olmaları veya bu sözleşmelerin hak, yetki ve yükümlülüklerinden yararlanmaları konusunda Bakanlığa görüş bildirmek,

17. İşletmecilerin, telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi ve/veya altyapı işletilmesi karşılığında alacakları ücretler ile ilgili düzenlemeleri yapmak,

18. Hat ve devre kiralari da dahil olmak üzere ücretlerin hesaplanma yöntemlerini ve üst sınırlarını belirlemek,

19. Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak

2.7. Türk Telekomun Yönetim Yapısı

2.7.1. Merkez Teşkilatı

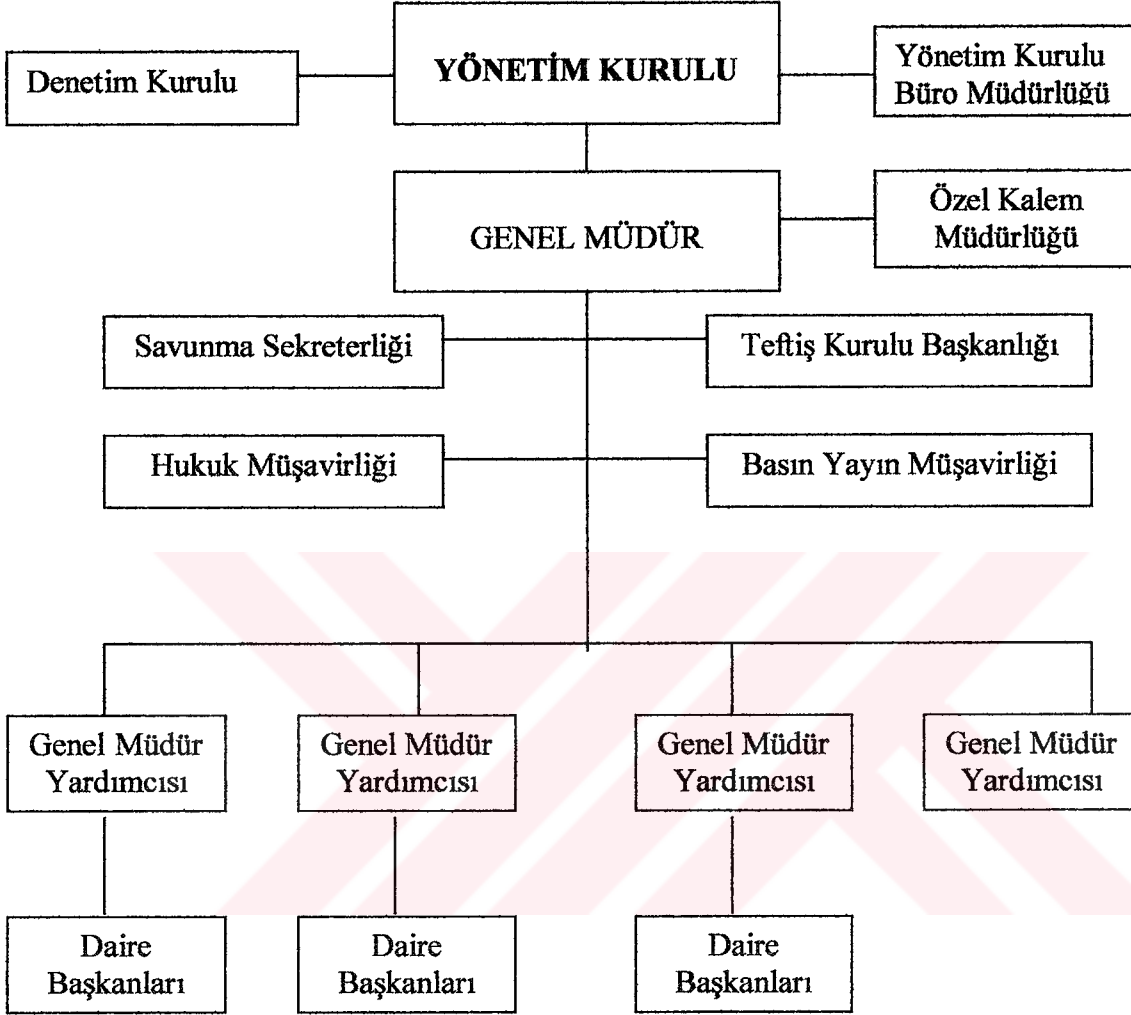
Türk Telekom, yönetim kurulu ve yönetim kuruluna bağlı genel müdür tarafından yönetilmektedir. Bütün teşkilatı denetleme yetkisine sahip denetim kurulu genel müdürün üstünde direkt yönetim kuruluna bağlı çalışmaktadır. Yönetim kurulu büro müdürlüğü de yönetim kuruluna bağlı çalışmaktadır. Genel müdürün altında dört genel müdür yardımcısı görev yapmaktadır. Savunma Sekreterliği, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Basın Yayın Müşavirliği Genel Müdüre bağlı birimlerdir.

Genel Müdürlüğe bağlı dört adet Genel Müdür Yardımcısı çalışmaktadır. Türk Telekomun işleyişi bu genel müdür yardımcılarına bağlı daire başkanlıkları ile yürütülmektedir. Genel Müdür yardımcılarına bağlı daire başkanlıkları şunlardır:

- Etüd Proje Yatırım Daire Başk.
- A.P.K. Daire Başkanlığı
- Makine Enerji Daire Başkanlığı
- İşletme Daire Başkanlığı
- Malzeme Daire Başkanlığı
- Uluslar arası İlişkiler Daire Başk.
- Mobil Sistemler Daire Başkanlığı
- İdari İşler Daire Başkanlığı
- Yapı İşleri Daire Başkanlığı
- Nato Tafics Daire Başkanlığı
- Bilişim Ağları Daire Başkanlığı
- İnsan Kaynakları Daire Başkanlığı
- Bilgi İşlem Daire Başkanlığı
- Pazarlama Daire Başkanlığı
- Uydu Haberleşme Daire Başkanlığı
- Muhasebe Finansman Daire Başk.
- Eğitim Mesleki Gelişim Daire Başk

Şekil:4

MERKEZİ TEŞKİLAT ORGANİZASYON YAPISI

Kaynak :<http://www.telekom.gov.tr/t-org.html> (15-07-2002)

2.7.2. Taşra Teşkilatı

Merkez teşkilatı yönetim kurulu ,genel müdür ,genel müdür yardımcıları ve daire başkanlarından oluşmaktadır. Taşra teşkilatı ise İstanbul Bölge Müdürlüğü ,İzmir Bölge Müdürlüğü ,Ankara Bölge Müdürlüğü ,Adana Bölge Müdürlüğü ,Erzurum Bölge Müdürlüğü, Trabzon Bölge Müdürlüğü ile merkeze bağlı Uydu Haberleşme Merkez Müdürlüğü, Arge Müdürlüğü, Telekart Müdürlüğü ,İstanbul Fabrika Müdürlüğü,

İstanbul Ana Depo Müdürlüğü ve Telsiz İşleri Müdürlüklerinden meydana gelmektedir. Bölge müdürlüklerinin altında merkez müdürlükleri ve müdürlükler yer almaktadır. Bölge müdürlükleri ve bunlara bağlı merkez müdürlükleri aşağıdaki gibidir:¹³²

1.BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ İSTANBUL

Erenköy Eğitim Merkez Müdürlüğü

Otomasyon Sistem Merkez Müdürlüğü

Ataköy Konukevi Müdürlüğü

2.BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ İZMİR

Otomasyon Sistem Merkez Müdürlüğü

3.BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ANKARA

Ahlatlıbel Eğitim Merkez Müdürlüğü

Otomasyon Sistem Merkez Müdürlüğü

4.BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ADANA

Otomasyon Sistem Merkez Müdürlüğü

5.BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ERZURUM

Otomasyon Sistem Merkez Müdürlüğü

6.BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ TRABZON

Yalincak Eğitim Merkez Müdürlüğü

Otomasyon Sistem Merkez Müdürlüğü

2.8. Türk Telekomun İstihdam Yapısı

Türk Telekomun istihdam yapısını Merkez Teşkilatı ve işçi sayısı olarak iki grupta inceleyeceğiz. Merkez Teşkilatında Genel Müdürlüklerdeki ve Daire Başkanlıklarındaki personel sayısının 1991 ve 2000 yılları arasındaki değişimine baktığımız zaman 1991-1994 yıllarında artan personel sayısının 1995 yılı itibariyle azaldığını görüyoruz.

¹³² <http://www.telekom.gov.tr/t-org.html> (15-07-2002)

Tablo:5

TTAŞ GENEL MÜDÜRLÜK MERKEZ TEŞKİLATI PERSONEL SAYISI

Teşkilat	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Yönetim Kurulu	5	5	5	5	3	3	2	4	4	4
Danışma Kurulu	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yönetim Kurulu Bürosu	7	5	5	8	5	5	5	4	5	6
Genel Müdürlük	5	4	5	6	22	16	24	25	23	53
Özel Kalem Müdürlüğü	9	8	9	7	1	-	-	1	1	10
Enformasyon Şube Müdürlüğü	1	3	2	2	-	-	-	-	-	-
Savunma Sekreterliği	18	17	17	18	33	33	48	47	73	71
Teftiş Kurulu	133	135	152	164	53	50	48	49	73	67
Hukuk Müşavirliği	25	24	27	24	16	18	18	21	24	26
Posta ve Telgraf Dairesi Bşk.	108	107	120	121	-	-	-	-	-	-
Pazarlama Dairesi Bşk.	96	92	97	87	77	80	84	92	86	89
Teknik İşletme ve Bakım D. Bşk.	120	120	136	131	125	147	155	26	15	-
İşletme Dairesi Bşk.								123	120	126
Etüd-Proje ve Yatırım Dairesi Bşk.	130	136	151	154	139	127	130	124	123	112
Nato ve Tafiçs Dairesi Bşk.	51	64	66	62	53	51	51	50	46	46
Yapı İşleri Dairesi Bşk.	89	91	90	96	65	77	93	99	94	100
Muhasebe ve Finans. Dairesi Bşk.	136	131	128	121	82	88	95	101	111	111
Malzeme Dairesi Bşk.	102	102	99	106	66	68	69	71	75	88
İnsan Kaynakları Dairesi Bşk.	116	122	117	113	58	65	80	108	115	81
Araştırma Planlama Koor. D. Bşk.	44	72	79	74	21	24	31	33	35	37
İdari İşler Dairesi Bşk.	139	129	134	123	-	-	-	-	-	-
Sağlık ve Sosyal İşler D. Bşk.	122	129	136	129	46	49	73	-	-	-
Eğitim Dairesi Bşk.	38	44	45	46	32	32	36	-	-	-
İdari ve Sosyal İşler Dairesi Bşk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	183
Eğitim,SağlıkSosyal İşler D.Bşk	-	-	-	-	-	-	-	143	152	-
EğitimMeslek Geliştirme D. Bşk.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22
Bilgi İşlem Dairesi Bşk.	43	43	55	48	34	42	44	58	60	65
Uluslararası İlişkiler Dairesi Bşk.	75	77	74	84	68	69	69	70	70	67
Depo Müdürlükleri	130	121	119	117	-	-	-	-	-	-
Radyo Televizyon Dairesi Bşk.	60	62	66	72	62	62	61	62	-	-
Frekans Uy. Yön. Dairesi Bşk.	7	10	12	12	-	-	-	-	-	-
Uydu Haberleşme Dairesi Bşk.	-	-	-	-	28	31	35	36	33	35
Basın Müşavirliği	-	17	17	15	10	10	12	12	14	19
Bilişim Ağları Dairesi Bşk.	-	-	-	-	-	23	34	44	50	57
Mobil Haberleşme D. Bşk.										17
Genel Müdürlük Müstahdemleri	203	200	203	202	79	72	60	32	-	-
TOPLAM - TOTAL	2016	2068	2166	2144	1175	1239	1355	1431	1398	1488

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

Türk Telekomünikasyon A.Ş. teşkilatının istihdam yapısında idari işler dairesi başkanlığı, frekans uygulama ve yönetim dairesi başkanlığı, posta ve telgraf dairesi başkanlığı yer almamakta olup, enformasyon şubesi müdürlüğü ise teşkilatlandırılmamıştır.

İşçi sayıları Merkez Teşkilatında Genel Müdürlükte 1991-2000 yılları arası giderek düşerken Bölge Müdürlüklerinde tam tersine sürekli artış gösterdiğini görüyoruz.

Tablo:6

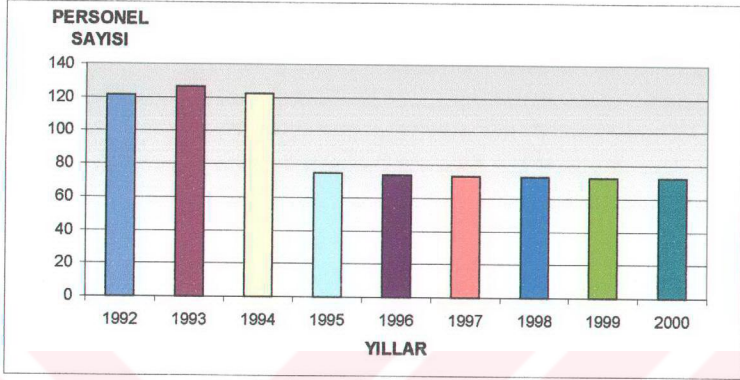
TTAŞ İŞÇİ SAYISI (DAİMİ VE GEÇİCİ)

Yıllar	Genel Müdürlük Müstakil Üniteler	Bölge ve İl Telekom Müdürlükleri	Ankara	Telefon Başmüdürlükleri		İzmir	TOPLAM
				İstanbul			
				İstanbul Yakası	Anadolu Yakası		
1991	706	16334	-	2333	1681	-	21054
1992	718	28232	-	2631	1838	-	33419
1993	760	27732	-	2469	1764	-	32725
1994	737	26949	-	2404	1761	-	31851
1995	588	27947	-	-	-	-	28535
1996	523	26446	-	-	-	-	26969
1997	478	24231	-	-	-	-	24709
1998	278	24186 (i)	-	-	-	-	24464
1999	268(ii)	24755	-	-	-	-	25023
2000	205(iii)	25359	-	-	-	-	25564

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

i- 82 adedi daimi kadrolu işçidir. ii- 38 adedi geçici işçidir iii- 187 adedi daimi işçidir.

Şekil 5: TÜRK TELEKOMÜNİKASYONUN YILLARA GÖRE
PERSONEL SAYISI

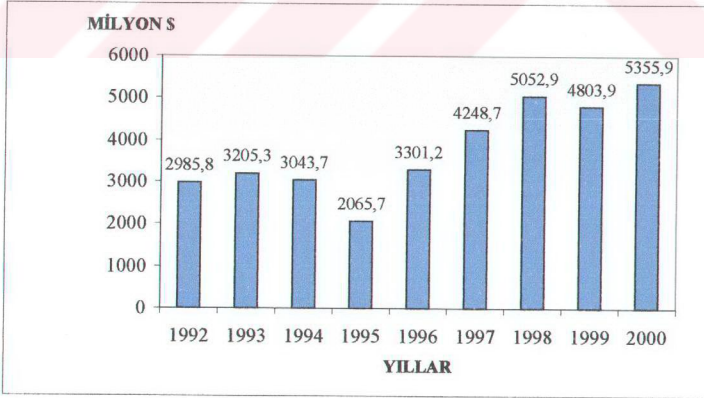
Kaynak <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

2.9. Türk Telekomun Mali Durumu

Uluslar arası Telekomünikasyon gelirlerinde TÜRKİYE 1992 yılında gelişmiş 27 ülke arasında 2.985.800.000 dolarla 12. sırayı alırken 2001 yılında 5.355.900.000 dolarla 14. sıraya gerilediğini görüyoruz

ŞEKİL 6:

TÜRK TELEKOMUN YILLARA GÖRE GELİR DURUMU

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

Tablo 7:

TOPLAM TELEKOMÜNİKASYON GELİRLERİ

MİLYON \$

Ülkeler	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
A.B.D	147000	155000	165000	175000	212000	231000	246000	269000	275000
Japonya	54735.1	65858.8	76686.8	93622.2	94512.8	92816.2	88390.1	-	-
İngiltere	26403.6	23986.5	25434.6	27646.7	28561.9	38963	44715	50806.5	53030.3
Fransa	23368.9	22668.3	25681.7	29614.3	29568.8	26852.7	26637.2	28212.6	27728.7
İtalya	20201.1	17032.2	18148.2	20011.9	23015	25002.6	31822.2	34773	33854.1
İspanya	11278.5	9587.3	9581.6	11326.9	14009.9	14206.9	15532	16155.2	26133
Kore	6659.8	7332.2	8241.1	10622.7	14065.9	13573.7	10913.9	15765	20635.4
Meksika	6184.8	7897.8	8642.9	6509.1	8027.5	8824.7	9152.2	10972.4	13135.7
İsviçre	6011.7	6391.9	7127.7	8889.2	8468.4	6781.5	7700	8729.3	8338.5
Avusturya	3282.4	3277.3	3422.6	4305.3	4250.7	3733	4126.8	4826	-
Belçika	3216.8	3210	3498	4312.7	4576.2	4513.1	4942	5143.9	4716.2
Türkiye	2985.8	3205.3	3043.7	2065.7	3301.2	4248.7	5052.9	4803.9	5355.9
Arjantin	2810.3	3836	4663.6	5513.5	5560.1	6830.9	9308.3	9700	10000
Danimarka	2618.8	2537.6	2798.9	3370	3641.5	3482.9	3759.7	4429.8	4177
Hindistan	2391.7	2690.8	3253.2	3860.3	4369.2	3289.9	3452.7	3650.2	-
Portekiz	2136.6	2214.6	2234.6	2838.5	3716.9	3963.2	3889.9	4729.8	4981.2
Yunanistan	1993.9	1886.2	2465.4	2924.6	3427.2	3795.8	4304.1	5001.1	4661.4
Suudi Arabistan	1833.1	1695.1	1769.9	1813.8	2107.4	2576.8	3387	3909.4	4455.7
İsrail	1703.2	1768.8	2004.4	2509	3086.4	3204.6	3234.5	3134.3	5239.5
Polonya	1400.2	1506.9	1613.3	2153.3	2536.3	3456.5	5263	5885.9	7068.9
Pakistan	806.9	863.2	866.7	1050	1052	992	1034	1042.1	1110.5
Birleşik Arap E.	644.8	730.3	788.5	875.3	1031.3	1125	1390.9	1686.6	1889.9
Mısır	448.1	501.1	531.8	639.5	773.8	874.4	1374.6	1997.9	2727.1
Lüksemburg	231.4	225.5	269.6	300.4	317.9	305.9	335.9	326.5	283.4
Tunus	198.6	193.2	218.3	263.2	295.6	327.6	351.1	378.2	-
Bangladeş	139.2	163.8	192.1	221.2	200.4	244.3	265.5	255.5	268.6
Suriye	119.1	158.6	244.1	358.8	300.5	371.4	339.2	350.9	1588.8

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

Türk Telekomünikasyon A.Ş. mali yapısını gelirleri itibarıyla dört ana başlıkta toplamaktadır. Bu başlıklar hizmetler itibarıyla gelirler, telefon gelirleri, ankesör gelirleri ve data gelirleridir. Gelirlerin dağılımında bazı alanlarda yıllar itibarıyla değişiklikler olmuştur. Data gelirlerinin dışında diğer hizmet gelirlerindeki artış oranı 1996 yılından sonra düşmeye başlamıştır. En büyük düşüş ise artık kullanıma oranı çok azalmış olan araç telefonu ve çağrı cihazı gelirlerinde olmuştur.

Tablo:8

HİZMETLER İTİBARIYLA NET GELİRLER

(Milyon TL).

Yıllar	Telefon	GSM	TÜRKSAT	Kablo TV	Araç (Mobil) Telefon
1995	67928067	5356564	733663	869049	811621
1996	179387778	20816241	2103589	2569104	1699905
1997	380940523	82812664	4798668	4425438	3187062
1998	918193384	93955171	8972849	5900410	4699481
1999	1428004850	57196320	18400558	8861387	5045147
2000	2233624260	107478362	24823194	12869101	6322670
2001	4164737333	168223508	66608746	31311860	9243981

Yıllar	DATA	Çağrı	Teleks	TRT Vericileri	TOPLAM
1995	220058	60610	246907	8385	76234924
1996	630988	150145	377871	29559	207765180
1997	1924684	432933	361535	90737	478974244
1998	3671045	908208	558940	276345	1037135833
1999	7687169	786867	624703	544102	1527151103
2000	60406585	696876	583796		2446804844
2001	183128773	344401	763691		4624362293

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

NOT :

1. Gelirler; KDV , Gelir Payı Ödemeleri , Satıştan İadeler , Kasa İskontosu ve Bütçe Kanunlarına göre ödenen Fon hariç net gelirlerdir.
2. 1995 Yılı son 8 aylık dönemi kapsamaktadır.
3. Telefon Gelirleri yurtiçi ve yurtdışı telefon gelirleri ile diğer hizmet gelirlerinden, Teleks Gelirleri ise yurtiçi ve yurtdışı teleks gelirlerinden oluşmaktadır.
4. TRT Vericilerinin 1999 yılına ait gelirleri 01.01.1999 ile 30.09.1999 tarihleri arasındaki 9 aylık dönemi kapsamaktadır.
5. Data Gelirleri ; Turpak ,Frame Delay ,TTNet ,Vsat ,Turibs ,Eutelracs ,Kiralık Hatlar ve diğer Data Gelirlerinden oluşmaktadır.
6. Tüm hizmetlerde ,faaliyet dışı gelirler dahil ,yansıtma hesapları hariçtir.

Tablo 9:

**HİZMET GELİRLERİ İTİBARIYLA KAR ZARAR DURUMU
(Milyon TL)**

Yıllar	Telefon	GSM	TÜRKSAT	Kablo TV	Araç (Mobil) Telefon)
1995	4704336	-257071	-478513	500401	589457
1996	49904985	2205594	154907	1829866	1250874
1997	191107029	32637994	-4265166	2897082	2302529
1998	496120889	38343048	-7470802	4193044	3496439
1999	631778361	-179205972	-6115148	5174695	2988857
2000	796878152	-384164506	2698696	2654731	2514813
2001	2.103.859.294	-622.445.139	33.854.458	21.887.232	5450556

Yıllar	DATA	Çağrı	Teleks	TRT Vericileri	TOPLAM
1995	90186	25784	-188616	-2766632	2219332
1996	347347	79275	-348208	-5416884	50007756
1997	1323955	291453	-1308391	-7908095	217078390
1998	2711802	556420	-203901	-10950836	526796103
1999	5662524	240787	-2340856	-11687349	446495899
2000	26031546	222893	139050		446975375
2001	109.124.700	187277	-1390201		1650528177

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

Hizmet gelirlerini incelediğimizde 1995 ile 2001 yılları arasında bazı kalemlerde zarar görünse de toplamda her zaman kar ettiğini görüyoruz.1995 yılında zarar eden GSM gelirleri 1996, 1997, 1998 yıllarında kara geçse de 1999, 2000, 2001 yıllarında tekrar zarar etmiştir.1995 yılında zarar eden Türksat 1996 yılında kara geçmiş ancak takip eden üç yılda da zarar etmiştir.Son iki yılda ise tekrar kara geçtiğini görüyoruz. Teleks gelirlerinde 2000 yılı dışında hiç kar edilememiştir. TRT Vericileri ise yıllarca karı azaltan devamlı zarar hanesine yazılı bir bölüm olmuştur.

Telekomun gelirlerindeki en önemli yeri tutan telefon gelirlerinin kaynakları itibariyle incelendiğinde çok büyük düşüşler olmadığını görüyoruz:

Tablo 10:

TELEFON GELİRLERİ

(Milyon TL)

Yıllar	Otomatik Telefon Konuşma Gelirleri	Şehirlerarası Konuşma Gelirleri	Milletlerarası Konuşma Gelirleri	Konuşma Gelirleri Toplamı
1995	54132188	1535934	153095	55821217
1996	139450165	3461517	382812	143294494
1997	346029219	7111445	677873	353818537
1998	726087653	7688536	988360	734764549
1999	1132333597	7678005	1634001	1141645603
2000	2478461763	14976623	3294514	2496732900
2001	4014242661	20458918	5274310	4039975889

Yıllar	Tesis, Devir, Nakil Gelirleri	Yabancı İdarelerden Alınan Hisse	Diğer Yurtiçi Gelirler	Bütün Gelirler TOPLAMI
1995	3648002	5586162	10244589	75299970
1996	9488393	11521061	23416308	187720256
1997	19057017	21035342	54713811	448624707
1998	27001031	32989704	116868017	911623301
1999	24721119	56276263	208645080	1431288065
2000	30392775	65330369	308310754	2900766798
2001	22900750	165184736	522927448	4750988823

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

- NOT:** 1. 1995 yılı gelirleri son sekiz aylık dönemi kapsamaktadır.
 2. Otomatik Konuşma Gelirleri; Ş.İ-Ş.A-M.A Otomatik Konuşma Gelirleri ile Aylık Sabit Ücret ve Abonman Gelirlerinden oluşmaktadır.
 3. Ş.A. ve M.A. Konuşma Gelirleri ; Yazdırmalı olarak yapılan Manuel konuşma gelirlerinden oluşmaktadır.
 4. Diğer Gelirler; Ankesör, Kapama, Ayrıntılı Fatura, Gecikme Bedeli, Peşin Kontör Satışları, Kiraya verilen Ş.A. ve M.A. Devre ücretleri ve diğer telefon gelirlerinden oluşmaktadır.

Data gelirleri Telekomun en önemli gelir kaynaklarından birisidir.Data gelirlerini Turpak Gelirleri ,Frame Delay Gelirleri ,Vsat Gelirleri ,TTNET Gelirleri , Turibs Gelirleri EutelTracs Gelirleri Devre Anahtarlama Data Gelirleri , Kiralık Data Gelirleri olmak üzere sekiz ana başlıkta inceliyoruz.

Tablo 11 :

DATA GELİRLERİ (Milyon TL)

YILLAR	TURPAK	Frame Relay	VSAT	TTNET	TOPLAM
1995	239275				239275
1996	591117		22721	21291	635129
1997	2141085		94791	1078926	3314802
1998	1851644	240932	726076	1507139	4325791
1999	2948902	1730873	1176455	1863991	7720221
2000	7098010	5727355	2243302	5633214	20701881
2001	20705406	17508758	1792831	14110321	54117316

YILLAR	TURİBS	EUTELTRACS	DEVRE ANAHTAR LAMALI DATA	KİRALIK DATA DEVRE	TOPLAM
1995	9776	3	20570	714068	744417
1996	51897	23228	47075	1634163	1756363
1997	152678	41588	75235	2611730	2881231
1998	720203	511	308878	10722470	11752062
1999	696709	259555	1031214	35797848	37785326
2000	1732925	599643	1722466	56987770	61042804
2001	2643783	377432	4347122	146358611	153726948

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

NOT :

- 1995 yılı gelirleri 01.05.1995-31.12.1995 tarihleri arasındaki 8 aylık dönemi kapsamaktadır.

Ankesör Gelirlerini altı ana başlıkta ele aldığımızda en fazla gelir manyetik telefon kartı gelirindedir. Teknolojinin ilerlemesi nedeniyle yavaş yavaş azalan jetonlu telefonlar nedeniyle jetonlu ankesörler gelirleri de enflasyona rağmen rakamsal olarak 1995 yılının yarısına gerilemiştir. 2001 yılında hizmete girmesine rağmen smart kartlı telefon gelirleri de ikinci en büyük gelir olarak ankesör gelirleri içinde yer almıştır.

Tablo 12:

ANKESÖR GELİRLERİ (Milyon TL)

YILLAR	Manyetik Telefon Kartı	Smart Kartlı	Kredi Kartı	Jetonlu	Küresel Kartı	Flatelik Kart	TOPLAM
1995	3751010			1361552			5112562
1996	9615647			2078602			11694249
1997	24157533			2468768			26626301
1998	48003907		134708	1799632	146357	19451	50104055
1999	68004568		218120	1133918	359654	7272	69723532
2000	122037684		264101	1484123	436349	221230	124443487
2001	160908734	27102322	1659562	773015	65378	15690	190524701

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

NOT :

* 1995 yılı gelirleri 01.05.1995-31.12.1995 tarihlerini kapsayan 8 aylık dönemi içermektedir

2.10. Türk Telekomun Yatırım Faaliyetleri

Türk Telekomun yatırım alanları bina yatırımları, telefon santralleri ve şebeke yatırımları ,uzak mesafe telekomünikasyon yatırımları ,posta hizmetleri yatırımları ,Radyo-Tv yatırımları ve diğer yatırımlar olarak sınıflandırılmıştır.1992 yılından 2001 yılına kadar on yıllık dönem içerisinde en fazla yatırım 1998 yılında yapılmıştır.1998 yılından sonra en fazla yatırım 1997 yılında olmuştur.Gelişen teknolojinin gereği olarak posta işlemleri azaldığından posta hizmetlerine yatırım 1995 yılında durdurulmuştur.1999 yılına kadar en büyük yatırım binalara yapılırken bu yıldan sonraki son üç yılda yatırımların telefon santralleri şebeke yatırımlarına ve telekomünikasyon sistemleri yatırımlarına döndüğünü görüyoruz.Yatırımların cari fiyatlarla son on yıldaki dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 13:

CARİ FİYATLARLA YATIRIM HARCAMALARI (Milyon TL.)

Yıllar	Binalar	Telefon Santralleri ve Şebekesi (3)	Uzak Mesafe Tele komünikasyon Sistemleri	Posta Hizmeti (1)	Radyo-TV Yatırımları	Diğerleri (2)	TOPLAM
1992	286360.8	4240745.4	459220.6	15046.0	445704.9	1060015.1	6507092.8
1993	464425.0	9208932	1406387.0	31997.0	521899.0	2081984.0	13715624.0
1994	457149.5	9362906	1637504.0	21249.3	396584.3	7178843.8	19054236.9
1995	395714.0	13367616	1943505.0	-	374252.0	4337987.0	20419074.0
1996	1182684.0	24275696	3676443.0	-	480427.0	5658060.0	35273310.0
1997	2177535.0	68040073	7032883.0	-	1216071.0	4454130.0	82920692.0
1998	3593296.0	104199665	23788677.0	-	1537813.0	24272863.0	157392314.0
1999	5832421	173062422	28905637	-	543397	32370961	240714838
2000	7382687	314121470	25586489	-	-	45488129	392578775
2001	6397655	242171125	122337953	-	-	71917151	442823884

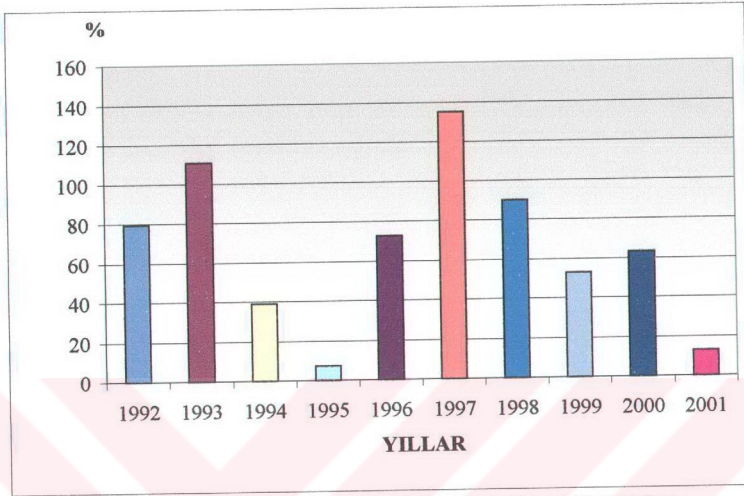
Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

NOT:

1. Posta Binaları hariçtir.
2. Mevcut tesislerde idame yenileme tamamlama ıslah ve tefsili kapsamında görülen diğer proje harcamaları
3. Projeye DPT tarafından şehir içi telefon dağıtım tesisleri,kırsal alan telefon tesisleri dahil edilmiştir.

Şekil 7:

CARİ YATIRIMLARIN YILLARA GÖRE ARTIŞ HIZI

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

Yıllar itibariyle yatırım harcamaları önceden programlanmasına rağmen her programın çok üstünde harcama yapılmıştır.

Türk Telekomun yatırım harcamalarının sabit sermaye yatırımlarındaki payı 1992 yılında %39'lardayken bu pay 2001 yılı itibariyle % 13 düşmüştür. Türk Telekomun yatırım harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıladan aldığı pay da % 6 dan %2 ye düşmüştür.

Tablo 14:

**TÜRK TELEKOM YATIRIM HARCAMALARININ SABİT SERMAYE YATIRIMI
VE GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILADAN ALDIKLARI PAYLAR**

(Milyar TL)

Yıllar	GSMH	SSY	TTAŞ	SSY'daki Payı TTAŞ/SSY	GSMH'daki Payı TTAŞ/GSMH
1992	1103605.0	167590.0	6507.0	38.8	5.9
1993	1997323.6	505866.5	13715.6	27.1	6.8
1994	3887903.0	946185.8	19054.2	20.1	4.9
1995	7854887.0	1839774.0	20419.1	11.1	2.6
1996	14978067.0	3743233.0	35273.3	9.4	2.4
1997	29393262.0	7728372.0	82920.7	10.7	2.8
1998	53518332.0	12977101.0	157392.3	12.1	3.0
1999	78282967.0	17261864.0	240714.8	12.95	3,1
2000	125970544.0	28414469.0	392578,8	13.81	3.1
2001	184766666(1)	34024186(1)	442823,9	13.01	2.4

Kaynak: <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

NOT: S.S.Y: Sabit Sermaye Yatırımı G.S.M.H: Gayri Safi Milli Hasıla
TTAŞ: Türk Telekom Anonim Şirketi

Diğer sektörlerdeki yatırım miktarlarına göre son iki yıl içerisinde Türk Telekom yatırım harcamalarının oranının çok düşük olduğunu görüyoruz. Yatırımların azalmasının en büyük nedeni olarak Türk Telekomun özelleştirilme çalışmalarını gösterebiliriz.

Tablo 15:

**SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(KAMU+ÖZEL)**

(Milyar TL.)

SEKTÖRLER	2000	%	2001(1)	%
Tarım	1269859	4,5	1440352	4,2
Madencilik	323249	1,1	432102	1,3
İmalat	5515892	19,4	5995399	17,6
Enerji	1876057	6,6	3211497	9,4
Ulaştırma	8264706	29,1	8000156	23,5
Türk Telekom	392578,8	1,4	442823,9	1,3
Turizm	1135472	4,0	1528933	4,5
Konut	4741158	16,7	6376136	18,7
Eğitim	1471999	5,2	1869835	5,5
Sağlık	1216453	4,3	1600915	4,7
Diğer Hizmetler	2599624	9,1	3568861	10,5
Toplam	28414469	100,0	34024186	100,0

Kaynak : <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

2.11. Türk Telekomun Verdiği Hizmetler

Günümüzde telekomünikasyon sektörü başlıca dört alt grupta ele alınmaktadır. Bu gruplar;

*Telekomünikasyon cihazları üretimi ,

*Telekomünikasyon hizmetleri (şehiriçi-şehirlerearası-uluslar arası),

*Katma değerli hizmetler (uzaktan erişimli data işleme, on-line data bankası hizmetleri, posta şebekesi yönetimi,videoteks,paket anahtarlama,protokol dönüştürme, elektronik ve ses postası, çağrı cihazı ve mobil telefon),

*Radyo ve televizyon programı ve iletim hizmeti

Burada iki hususa dikkat çekmek faydalı olacaktır; temel hizmetler ve katma değerli hizmetler. Temel hizmetler; bir haberleşme devresi üzerinden sadece taşıma kapasitesi sağlayan ve tüketicinin sağladığı bilgi ile karşılıklı iletişim yönünden kolaylıkla anlaşılabilir durumda olan hizmetlerdir. Katma değerli hizmetler ise; temel hizmeti biçim,içerik, protokol veya diğer yönleriyle bir işleme tabii tutan, bilgisayar uygulamalarıyla birleştiren veya aboneye ilave, farklı veya yeniden şekillendirilmiş bilgi sunan hizmetlerdir. Temel hizmetlerde şehiriçi hizmetlerin maliyet ve bakım giderleri çok büyüktür. Hizmet, şehirlerearası ve uluslararası olduğunda ise uydudan ve yüksek kapasiteli bir kablodan faydalanıldığı için maliyetler düşmektedir.¹³³

2.11.1. Teleks – Teleteks

Teleks kelimesi, İngilizce "Teleprinter Exchange" kelimelerinin ilk hecelerinin birleştirilmesinden meydana gelen milletlerarası bir deyimdir. Telefon şebekesi, teleks santralleri ile telgraf kanalları aracılığı ve teleks cihazları yardımıyla abonelerin yurt içi ve yurt dışındaki abonelerle yazılı olarak yaptıkları haberleşmeye teleks haberleşmesi denir.

Teleteks hizmeti, teleteks şebekesi üzerinden yurt içi ve yurt dışındaki teleks ve teleteks abonelerine önceden hazırlanan mesajı gönderme işlemidir. Ekranlı teleteks makinalarıyla, metin önceden hazırlanır, hafızaya alınabilir, düzeltme ve düzenleme yapılabilir ve programlanarak istenilen zamanda ulaştırılır.

¹³³ Çakal, a.g.e, s.41

2.11.2. Atm (Asynchronous Transfer Mode)

Her geçen gün kendini daha güçlü hissettiren bilgi çağı koşulları, bilginin daha yoğun ve güvenli gönderilmesi için bilgi otoyollarını zorunlu kılmaktadır. Bilindiği üzere kullanıcıların geniş alanda yüksek hız ve esnek band ihtiyaçlarını karşılamada ATM teknolojisi bütün dünyada tek çözüm olarak kullanılmaktadır.

Giderek büyüyen çoklu ortam uygulamalarının ağ üzerindeki hareketi için ses, görüntü ve veriyi ortak olarak taşıyabilecek Broadband ISDN (genişbantlı tümleşik sayısal hizmet ağı) modeli ortaya atılıyor ve bu ağın anahtarlama ve iletim fonksiyonlarını gerçekleştirmek üzere ATM (Asynchronous transfer mode) temel olarak seçiliyor. ATM telefon görüşmelerinden çoklu ortam uygulamalarına, yüksek kaliteli görüntülere kadar her tür veriyi aktarabiliyor .

ATM kullanıcı bilgisini hücre adı verilen sabit ve kısa uzunluklu paketler biçiminde aktaran eşzamansız (asenكرون) bir paket anahtarlama teknolojisidir. Bir ATM hücresi 53 byte uzunluğunda, 5 byte başlık, 48 byte salt veri taşıyor.

Bu konuda çalışmalara başlanmış olup, ses, veri ve görüntünün bir arada yüksek hızlarda, aynı ortamda iletimine olanak sağlayan ATM teknolojisi ulusal internet alt yapı ağı olarak kurulmakta olan TNET şebekesinde kullanılmaktadır. Bu şebekenin Ülke genelinde yaygınlaştırılarak tüm illere kurulması planlanmıştır. Bu kapsamda Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Antalya, Samsun ve Kayseri illerinde çekirdek düğüm noktaları kurularak bu noktalar 155 Mb/s hızında ATM protokolü ile diğer bütün iller ve Lefkoşe 34 Mb/s veya 2 Mb/s hızında ATM protokolü ile birbirlerine bağlanacaktır. Toplam ATM erişim port kapasitesi 92'dir.

2.11.3. Çağrı

Çağrı sistemi Mhz frekanslarında çalışan ve POCSAG protokolünü kullanan 86 verici ile hizmet vermektedir. 1996 yılı sonunda 133.297 adet olan çağrı sistemi abone sayısı 1997 yılında 130.499 olmuştur. 512 kodu ile nümerik olarak telefon aboneleri kendi mesajlarını aracısız veya 133 servisini arayarak operatör aracılığı ile mesajlarını iletebilmektedirler.

2.11.4. Frame Relay

Frame Relay, kurumlara geniş alan ağları üzerinden yüksek hızlarda servis alma imkanı veren, esnek bant genişliği kullanımını sağlayan, kiralık hatlara göre daha verimli ve ucuz bağlantı imkanı sağlayan bir servistir.

Frame Relay, kurumların geniş alana çıktıklarında ihtiyaçları olan yüksek bant genişliğini sağlamak ve patlamalı trafik profilini en iyi şekilde taşıyabilmek için geliştirilmiş, yüksek hızlı bir iletim teknolojisidir.

Günümüzde; Frame Relay internet erişiminde oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle yüksek hızlı servis sağlayıcı www bağlantıları Frame Relay servisi kullanılarak yapılmaktadır. Birçok servis sağlayıcının temel ağı Frame Relay teknolojisi ile kurulmuştur.

2.11.5. Deniz Haberleşmesi

Denizde can ve mal güvenliği başta olmak üzere kara ile deniz taşıtları arasında deniz haberleşmesi 1 adet HF İstasyonu, 9 adet MF İstasyonu ve DSC (Digital Selective Calling- Sayısal Çağrı Seçici) özelliği kazandırılmış, İstanbul, Antalya ve Samsun olmak üzere üç merkezden uzaktan kumandalı olarak çalıştırılan 19 adet VHF Sahil Telsiz İstasyonu aracılığı ile sağlanmaktadır.

Gemiler, gerekli DSC (Sayısal Çağrı Seçici) teçhizatlarını bulundurmaları halinde VHF istasyonları aracılığı ile 200 Km'ye kadar kısa mesafeli tam otomatik radyotelefon haberleşmesi yapabilmektedir.

MF istasyonlarından operatör aracılığı ile 400-500 Km arasında radyotelefon ve radyotelgraf haberleşmesi yapılabilmektedir.

HF istasyonlarından operatör aracılığı ile 7000-10000 Km arasında uzak mesafeli radyotelefon, radyotelgraf ve gemiden karaya otomatik, karadan gemiye manuel radyoteleks haberleşmesi yapılabilmektedir.

2.11.6. Telekart

Ülkemizde, manyetik kartlı telefon makineleri ve buna bağlı çeşitli kredilerdeki telefon kartlarının kullanımına 1990 yılında başlanmıştır.

İlk etapta birbirinden ilginç çeşitli manzaraların yer aldığı telefon kartlarına koleksiyoncuların büyük ilgi göstermesi, yurtiçinden ve yurtdışından bu alanda taleplerin gelmesi üzerine 1997'de tematik, emisyon programlı kart üretilmeye başlanmıştır.

2.11.7. Ankesörlü Telefonlar

Ankesörlü telefonlar, jeton, manyetik kart, kredi kartı ve smart kart ile çalışan hizmet telefonlarıdır. Bu telefonlar Türk Telekom tarafından ücretsiz olarak meydanlar, hastaneler, terminaller, garlar, limanlar, metro istasyonları, askeri tesisler, toplu konut alanları gibi halkla açık yerlere tesis edilir. Ankesörlü telefon talepleri yazılı olarak Türk Telekom İl Müdürlüklerine yapılır

2.11.8. Globalstar Projesi

Globalstar sistemi ana hatları ile alçak yörüngede (1410 km-LEO) 48 uydu ile Gateway uydu yer istasyonlarından oluşmaktadır. Bu sebekede çalışan kişisel uydu terminalleri (cep telefonu) GSM şebekeleri ile de çalışabilecek şekilde dual-mode yalnızca Globalstar uydu servislerini sunabilecek şekilde mono-mode ve sabit (ankesörlü gibi) veya yarı sabit (taşınabilir) terminaller olarak tasarlanmıştır. Globalstar projesiyle ilgili olarak Oğulbey'de yer istasyonu kurulmuş olup, 25 Ocak 2001 tarihi itibarıyla Ülkemizde ticari açılışı yapılan servis 16 Subat 2001 tarihi itibarıyla hizmete girmiştir. Söz konusu yer istasyonu 3000 km çapında bir bölgeye hizmet verebilecek kapasitededir. Servis bölgesindeki diğer ülkelerle gerekli mutabakat ve ara bağlantı anlaşmaları imzalandığı takdirde bu ülkelere de hizmet verebilecektir.

2.11.9. Kablo TV

Kablo TV, televizyon ve radyo sinyallerinin stüdyodan ya da uydu üzerinden çanak antenle alınıp fiber optik / koaksiyel kablo şebekesiyle abonelere dağıtıldığı sisteme verilen isimdir. Kablo TV yayımları, yerel vericilerin yarattığı frekans

kirlenmesinden etkilenmemesi, televizyonda yüksek kalitede ses ve görüntü, radyo yayınlarında net ses sağlaması nedeniyle dünyanın tercih ettiği bir sistemdir.¹³⁴

2.11.10.Mobil Telekomünikasyon Sistemleri

İlk kez 1947'de Bell Laboratories'deki mühendislerinin bulunduğu mobil radyo frekanslarının etkin olarak kullanılması esasına dayanan sistem bugünkü mobil telefon sisteminin altyapısını oluşturmuş, iletişimi coğrafi birimleri birbirine bağlayan sabit linklerin dışına çıkarmayı başarmıştır. Daha sonra söz konusu sistemin dijital teknolojiye adaptasyonu ile beraber bugün dünyadaki en yaygın mobil sistem olan GSM sistemi kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Mobil Telekomünikasyon alanındaki ana eğilimler aşağıda özetlenmiştir:

- Dünyada bilgisayar kullanan ve seyahat eden nüfusun hızla artması ile mesleki ve kişisel yaşam arasındaki çizginin belirsizleşmesi ile mobil haberleşme modern hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

- Mobil pazardaki büyüme en iyimser tahminleri bile yanıltmıştır. 1997 sonu itibariyle yaklaşık 63 milyon olan GSM abone sayısının 2003 yılında, 1 milyarın üzerine çıkacağı ve 2005 yılında da sabit telefonlarla mobil telefonların sayısının eşitleneceği tahmin edilmektedir.

- Mobil ses ve data trafiği hızla artmaktadır. Mobil şebekeler üzerinde bugün %2 civarında olan data trafiği oranının, 2003 yılında %45 olacağı tahmin edilmektedir. 2002 yılına kadar mobil telefonların kullanımının artış göstereceği, ancak 2002'den itibaren ses ve data işlemci telefonların sayısı ses iletişimli telefonların sayısını aşacağı tahmin edilmektedir.

- Genç nüfus ve profesyonellerde mobil telefon ve data kullanım oranı bugün MP3, e-bankacılıkta olduğu gibi sürekli artış eğiliminde olacaktır.

- Kısa Mesaj Servisi (SMS) mobil data trafiğindeki artışın göstergesidir. Teknoloji, mobil haberleşmeyi kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Yakın gelecekte

¹³⁴“Hizmetler”, <http://www.telekom.gov.tr/hizmetler.html> (8-12-2002)

SMS kısa ve sayısal haberleşme için kullanılacak buna karşılık, kaliteli haberleşme için GPRS şebekeleri tercih edilecektir.

• Hazır kartlar mobil sistemdeki artışın başlıca sebebidir. Her yerde satılabildiği için dağıtımı ve sunumu çok kolay olan hazır kart abone sayısı hızla artmaktadır.

2.11.11. İnternet

İnternet, yeni hizmetler ve pazarlar yaratarak, telekom sektörünün yapısını değiştirmekte ve rekabetin tanımını yenilemektedir. İnternete bağlı uygulamalara adapte olabilmek amacıyla, geleneksel telekom işletmecileri kendilerini yeniden yapılandırmaktadırlar. Bu çerçevede, sektörde İnternet Protokolü (IP) paradigması hakim konuma gelmiştir. Alcatel, Ericsson, Lucent, Nortel gibi birçok büyük telekomünikasyon sistem üreticisi büyük çaplı satın alma ve birleşmeler yaparak sistemlerini IP data şebekesine uyumlu hale getirebilmek amacıyla çalışmalarını sürdürmektedirler.

İlk etapta kişisel iletişim (e-posta) ve bilgi platformu niteliğinde lanse edilen internet, bugün global arenada bir çok alanda etkisini göstermiş, özellikle de endüstriyel ve ticari faaliyet alanındaki yapıyı temelinden değiştirmiştir. Elektronik- ticaret adı altında toplanabilecek online bankacılık, e-rezervasyon, e-posta gibi hizmetler, internetin ticaret hayatına sunduğu önemli gelişmelerdir.¹³⁵

¹³⁵Hasan Stiel, Hande Aşçı, Günden Çınar, *Telekomünikasyon Sektörü*, (Yayınlanmamış Eser) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2002, ss.8-10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

3.1. Telekomünikasyon Sektöründeki Genel Eğilimler

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve artan globalleşme eğilimleri telekomünikasyon sektörünü klasik kalıpların dışına iterek köklü bir geçiş sürecine sokmuştur. Bu süreç içerisinde sektörün tekeli yapısı yerini özelleştirme, liberalizasyon ve konsolidasyon hareketlerine bırakmıştır.

İlerleyen teknoloji ve artan rekabet koşullarının ulusal telekom işletmecilerini sektör dinamikleri dışına itmesi sebebiyle başlayan özelleştirme akımı bu gün ülkemiz dışında, dünyada büyük ölçüde tamamlanmış bulunmaktadır. Bu süreç içerisinde sektör, hem globalleşme adı altında büyük işletmecilerin kendi ülke sınırları dışına çıkarak daha geniş bir yayılma politikası izlemelerine, hem de daha küçük çaplı yeni işletmecilerin belirli hizmetlere yoğunlaşmak suretiyle piyasaya girmelerine tanık olmuştur.

Telekomünikasyon sektöründeki dinamik gelişmeler kendini teknolojik alanda da hissettirmiş, işletmecileri çağın gelişen ihtiyaçlarına ayak uydurabilmek için yeni hizmetler üretmeye başlamışlardır.

Sektördeki global eğilimleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

- Özelleştirme, Liberalizasyon, Globalizasyon-Konsolidasyon
- Teknolojik gelişmeler ve yeni ürünler
- Yakınsama¹³⁶

3.1.1. Özelleştirme, Liberalizasyon, Globalizasyon, Konsolidasyon

Ulusal işletmecilerin ilerleyen teknolojik gelişmeler karşısında yetersiz kalmaları ve bu arada hızla ilerleyen liberalizasyon hareketi, sektördeki özelleştirme sürecini hızlandırmıştır.

Yaşanan özelleştirme hareketi sonrasında telekomünikasyon sektöründe devletin işletmeci rolü ve etkinliği sona ererken, regülasyona ilişkin işlevleri daha büyük önem kazanmıştır.

¹³⁶Hasan Süel ve diğerleri, a.g.e, s.1

Global telekomünikasyon pazarlarında liberalleşme eğilimi, Amerikan telekomünikasyon piyasasındaki lokal-uzun mesafe ayırımının 1996 yılında ortadan kaldırılması, Avrupa Birliği regülasyonları uyarınca, 1998 yılından başlayarak üye ülkelerin telekomünikasyon pazarlarının sırayla rekabete açılması ve dünya Ticaret Örgütü'nün diğer ülkeler üzerindeki baskısı sonucunda hız kazanmıştır.

Bu konjonktürde, liberalleşen piyasalara taze kaynak girişi gerçekleşmektedir. Son yıllarda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Asya-Pasifik ülkelerindeki yaklaşık otuz ulusal pazarda 350 yeni operatör faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede, önümüzdeki iki yılda global telekomünikasyon pazarına 1,2 trilyon ABD Dolarının girmesi beklenmektedir.

Taze kaynak girişiyle desteklenen bu süreçte, mevcut işletmecilerin yayılmacı politikalarının da etkisi olmuş ve sektördeki şirket satın alma ve birleşmeleri 1998 yılının ilk yarısında bir önceki yıla göre %600 oranında artış göstererek 160 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır.¹³⁷

Telekom işletmecileri dünya pazarındaki paylarını büyütebilmek(alan ve ölçek olarak) ve altyapıyı tekelden yönetebilmek amacıyla, birleşme ve satın almalara yönelmektedirler.

Telekom sektöründeki şirket satın alma ve birleşmelerinin eğilimini belirleyen ana faktör şirketlerin stratejik planları doğrultusunda kendileri için çizdikleri yayılma politikalarıdır. Söz konusu stratejik planlamalar yapılırken aşağıda sıralanan 4 etken önemli rol oynamaktadır:

a- Ekonomik Ölçek: Şirket satın alma ve birleşmelerinin temel nedenlerinden biri daha yüksek bir ekonomik ölçeğe kavuşma arzusudur. Sektörün ekonomik yapısı gereği, artan trafik hacmi birim maliyetleri düşürmekte ve dolayısıyla da şirketlerin rekabet gücünü artırmaktadır.

b- Coğrafi Hakimiyet: Sektördeki şirket satın alma ve birleşmelerini körükleyen bir diğer etken de, şirketlerin mevcut durumda faaliyet gösterdikleri coğrafi alanı başka şirketleri satın alma ya da birleşme yoluyla genişleterek ve telekomünikasyon piyasasında daha geniş bir alana hitap ederek, rekabet güçlerini desteklemeleridir.

¹³⁷Hasan Süel ve diğerleri, a.g.e, ss.2-3

c- Hizmet Yelpazesi: Sektördeki yüksek yatırım maliyetleri şirketlerin belirli alanlarda uzmanlaşmalarına ve çoğu zamanda müşterilerine tam teşekküllü hizmet sağlayamamalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle, büyük ölçekli ancak sadece temel hizmetleri sunabilen işletmeciler, uluslararası büyük firmaları gelişmiş taleplerine çoğu zaman cevap verememektedirler. Bu noktada, küçük çaplı ancak spesifik teknolojik çözümler üreten şirketler, şirket satın alma ve birleşmelerinde anahtar rolü oynamaktadırlar. İşte bu nedenle, hizmet yelpazesini genişletmeye yönelik birleşme ve devralmalar da yaygındır.

d- Büyüme: Nakit zengini telekom işletmecileri, hisse değerlerini arttırmak amacıyla, ileride yüksek büyüme vadeden şirketleri satın almak suretiyle yeni telekom yatırımlarına gitmektedirler.

Yukarıda açıklanan faktörlere örnek olarak, İngiliz Vodafone şirketinin dünya çapında bir mobil telekomünikasyon işletmecisi olma yönündeki stratejisine paralel olarak, Amerikan Airtouch'u satın almasında ekonomik ölçek ve coğrafi hakimiyet etkenleri rol oynarken, Amerikan uzun mesafe işletmecisi AT&T'nin ülkenin en büyük kablo TV şirketleri olan TCI ve Media One şirketlerini AOL'nın ise Time-Warner şirketini alması, hizmet yelpazesini genişletme ve müşterileri ile direk bağlantı kurma amaçlarına hizmet etmiştir.

Öte yandan, global çerçevede faaliyet gösteren telekomünikasyon işletmecileri global finans piyasa ve disiplinine tabi olmaktadır. Bu da sektörü başka sektörlerde sıkça rastlanan düşmanca şirket ele geçirilmeleri gibi çeşitli olaylara açık hale getirmiştir. Telekom Italia şirketinin Olivetti tarafından satın alınması ve Vodafone Airtouch şirketinin Alman Mannesman şirketine benzer bir teklifte bulunması buna örnek olarak gösterilebilir.

Son yıllarda gerçekleştirilen şirket satın alma ve birleşmeleri incelendiğinde telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin hisselerinin çok yüksek primlerle el değiştirdiği görülebilir. Şirketlerin stratejik planları ve yukarıda açıklanan dört etken etrafında gelecekte elde etmeyi bekledikleri büyüme potansiyelini yakalayabilmek için hedef şirket hisselerini firma değerlerinin çok üzerinde fiyatlarla ele geçirdikleri ve yaşanan birleşmenin ardından oluşan yeni şirketin değerinin birleşen şirketlerin ayrı ayrı değerlerinin toplamından daha yüksek seviyeye ulaştığı

gözlemlenmektedir (sinerji etkisi). MCI Worldcom firmasının Sprint firması için önerdiği teklif bunun en önemli örneklerinden biridir.

1990'lı yılların telekomünikasyon sektöründeki ana eğilimlerinden biri olan satınalmaların ve birleşmelerin yeni yüzyılda da devam etmesi beklenmektedir. Türk telekomünikasyon piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin bir ana önce giderek konsolide hale gelen sektörde stratejik ortaklıklara girmeleri ve kendilerinin artan rekabete karşı güçlendirmeleri gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesindeki en önemli adım ise, Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin bir an önce özelleştirilmesi ve Türk telekomünikasyon sektörünün derhal liberalize edilip yeni işletmecilere imkan sağlanmasıdır.¹³⁸

3.1.2. Teknolojik Gelişme ve Yeni Ürünler

Teknolojideki büyük gelişme telekomünikasyon sektörünün yapısını değiştirmektedir. Bu çerçevede, bir taraftan pazar sınırları ortadan kalkarken diğer taraftan tüm telekomünikasyon sistemleri de dijital dünyaya entegre hale gelmiş, sektördeki ürün yelpazesi genişleyerek telekomünikasyon hizmetleri hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Artan hizmet kalitesi ve genişleyen kullanım alanı çerçevesinde piyasadaki arz ve talep dengeleri yeniden oluşmaktadır.

Hızla büyüyen telekomünikasyon pazarında teknolojik gelişmeler, dijitalizasyon, rekabet ve mevcut elverişli bant genişliği doğrultusunda geliştirilen yeni hizmetlerin talebi arttırması, artan talep ile birlikte fiyatların daha da düşüp kullanım hacminin yükselmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin, teknolojik gelişmeler sayesinde fiber optik denizaltı transmisyon maliyetleri düşmekte olup, bu düşüş nihai kullanıcıya ulaşmakta ve rekabetin de etkisiyle kullanım oranlarını arttırmaktadır. Artan hacim kendini hem ses (özellikle uluslararası trafik) hem de data iletişimde göstermektedir.

Son yıllarda sektördeki pazar potansiyeli göstergelerinin en önemlilerinden biri olan telekomünikasyon harcamalarının gayri safi milli hasıla içerisindeki payı artış eğilimine geçmiştir. 1995 yılında 530 milyar ABD Doları olan yıllık telekomünikasyon hasılatının 2005 yılında 900 milyar dolara yükselirken yıllık yatırım miktarının da aynı dönemde 150 milyar dolardan 250 milyar dolara çıkması beklenmektedir.

¹³⁸ Wall Street Journal Europe, 6 October 1999, s.4

3.1.3. Yakınsama

Sabit-mobil entegrasyonu olarak da adlandırılan yakınsama, sabit telekomünikasyon sistemlerinin ucuz maliyeti ile mobil sistemlerin esnekliğini birleştirmek suretiyle, mobil ve sabit sistemler arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır.

Dijital teknoloji sayesinde metin, ses,görsel,işitsel,video ve data gibi birçok enformasyon biçimi birbirleriyle yakınlaşmıştır.¹³⁹

3.2. Özelleştirme Potansiyeli

Telekomünikasyon sektörünün özelleştirme potansiyeli üç kritere bağlı olarak değerlendirilebilir. Bu kriterler yatırım fırsatını değerlendirmede kullanılan kriterlerdir. Ülkemizdeki telekomünikasyon sektörünün özelleştirmesi bu kriterler doğrultusunda değerlendirilecektir. Bu kriterler; ülke riski, sektör riski ve şirket riskidir.

3.2.1. Ülke Riski

Ülke açısından, Türkiye birçok avantajlara sahiptir.Bu avantajlar şöyle özetlenebilir:

• Türkiye uluslar arası ticaret için oldukça iyi bir zemin oluşturacak coğrafik konuma sahiptir. Çünkü bölgede önemli bir yer olabilecek Türk Cumhuriyetleriyle güçlü bir kültürel bağlantıya sahiptir.

- Bölgeler arasındaki politik önemi
- Sürekli olarak büyüyen genç nüfus
- Büyük ekonomik potansiyel
- Türk hükümetinin özelleşmeye istekli olması

3.2.2.Sektör Riski

Telekomünikasyon sektöründe Türk Telekom faaliyette bulunan tekel kuruluş olarak büyük ölçüde sektörde entegre olmuştur. Dolayısıyla sektörün değerlendirilmesinde Türk Telekom üzerinde odaklaşmaktadır.

Türk telekomünikasyon sektörü sahip olduğu özellikler gereği özelleştirme için cazip bir sektördür.

¹³⁹Hasan Süel ve diğerleri, a.g.e, s.12

Türk telekomünikasyon sektörü sahip olduğu büyük katma değer ve diğer sanayi sektörlerinin gelişimindeki önemli rolünden dolayı hem yerli hem de yabancı yatırımcıları çekmede önemli bir güce sahiptir.

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığı zaman, Türk telekomünikasyon sektörü, büyüme için bir takım faktörlerden dolayı güçlü bir organizasyona sahiptir. Bu faktörler şöyle açıklanabilir:

i. Öncelikle yoğunluk oranı (hizmet/toplam nüfus), diğer ülkelerle karşılaştırıldığı zaman %25.5 olup, bu oran Türkiye için düşüktür.

Bu oran bir dezavantaj olarak görülebilmesine rağmen, yatırımcılar bunu büyüme için bir potansiyele dönüştürebilirler.

Devamlı büyüyen nüfusun olumsuz etkisine rağmen 1977 yılında Türk hükümetinin hedefi 2000 yılına kadar yoğunluk oranını %33'e çıkarmak ve gelecek 5 yıl içinde yıl başına yaklaşık 1.5 milyon hat ilave etmeyi planlamaktı. Bu yatırım planı, yoğunluğu artıracak sonuçta telekomünikasyon gelirleri artacaktır.ancak hedeflenen orana ulaşamamıştır.

ii- Bir ülkede telekomünikasyon sektörüyle ilgili göstergelerden biri de GSMH'nın bir yüzdesi olarak haberleşme (telefon vb araçlarla) gelirleridir.

iii- türk telekomünikasyon piyasasının büyüme sürecinin diğer bir göstergesi, yurtiçi ve yurt dışına yönelik uluslar arası trafiktir. Artan bir trafik hacmi, şirket satınalma ve birleşmelerinin temel nedenlerinden biri olan ölçek ekonomilerine kavuşmayı da sağlayacaktır. Artan trafik hacmi birim maliyetleri düşürerek şirketin rekabet gücünü arttırmaktadır.¹⁴⁰

3.2.3. Şirket Riski

Yatırımcıların kararlarını belirlemede diğer kriter şirket riskidir. Bu açıdan bakıldığında Türk Telekom, mobil haberleşme araçları (NMT-450 standardında araba telefonu sistemi, darboğaz haberleşmesi, GSM gibi), kablolu TV, uydu internet, kartlı veya jetonlu(payphone), veri ulaştırma ve yönetim hizmetleri gibi geniş bir hizmet

¹⁴⁰Hasan Süel, Hande Aşçılı, Günden Çınar, *Telekomünikasyon Sektöründeki Genel Eğilimler*, (Yayınlanmamış Eser), Ankara Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2002, s.5

paketi sunması ve nisbi olarak modern şebekelere sahip olmasından dolayı potansiyel alıcıları çekebilecek avantajlara sahiptir.¹⁴¹

3.3. Özelleştirme Nedenleri Ve Amaçları

Türk telekomünikasyon sektöründe görülen sorunlar bu sektörde özelleştirmeye başvurma nedenlerini oluşturmaktadır. Türkiye'de telekomünikasyon sektöründe özelleştirmenin başlıca nedenleri şunlardır:

▪ Telekomünikasyon yatırımlarının yetersizliği: Özellikle globalleşme eğiliminden etkilenen Türkiye ekonomisinde, Türk iş sektöründeki hızlı gelişme ve liberalizasyon sonucu bu hizmetlere toplumun talebindeki artış, daha fazla telekomünikasyon yatırımlarına gereksinimi hızlandırmıştır. Fakat hükümet bütçesindeki sınırlamalar gereksinim duyulan ve gerçek yatırım rakamları arasındaki açığı kapatacak miktarda yatırımın yapılmasını önlemektedir.

▪ Bir girişimci olarak geleneksel PTT idaresinin çökmesi ve teknolojiadaki sürekli ilerleme özelleştirmede önemli bir etken olmuştur.

▪ Etkinsiz yönetim, denetim eksikliği ve dengesiz tarife yapısı ve tüm bunların sonucu olarak düşük gelir ve yüksek gider söz konusu olmuştur.

▪ Kullanıcıların gereksinimlerinin yeterli düzeyde tatmin edilmemesi

▪ Özellikle politik müdahalelerin bir sonucu olarak tekel gücünün suistimal edilmesi

▪ PTT'nin, tekel gücüne sahip olmasının etkisiyle tüketiciye yönelik pazarlama stratejisi geliştirilmemiştir. Hizmetler arz merkezli bir stratejiye dayanmaktadır.

Pazarlama politikasının eksikliği bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle pazar potansiyeli bilinmeden herhangi bir ürünün sunumu yeni hizmet alanlarında başarısızlıklara neden olmuştur. Örneğin teleks hizmetine rakip olan faks hizmetlerinin verilmeye başlanması sonrasında teleks kapasitesi artırılmış olmasına rağmen, abone sayısı düşmüştür.

▪ Tekelci fiyat uygulamasının ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etkiler: Tekelci fiyatlandırma politikası GSMH'nin %2'sini aşan telekomünikasyon değerleriyle enflasyona doğrudan ve çarpan etkisiyle dolaylı etkilerde bulunarak, enflasyonun

¹⁴¹T.C. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Başkanlığı, "Overview of Turk Telecom Privatization",s.1

yükselmeye neden olmaktadır. Marjinal fiyatlandırmadan uzak bir fiyatlandırma politikası refahı önemli ölçüde azaltmış ve şebekenin optimal kullanımını engellemiştir. Telefon hizmetlerinde abone yoğunluğu düşük olmasına karşın Türkiye'de ortalama aile büyüklüğünün etkisiyle abone başına düşen ortalama görüşme süresinin yüksek olması gerekirken bu oranında, gelişmiş ülkelerden oldukça düşük düzeyde olması şebekenin yetersizliğinin bir göstergesi olmaktadır. Ayrıca yüksek fiyatlı telekomünikasyon hizmetlerinin ekonominin turizm, ulaştırma, sanayi gibi diğer sektörler özellikle ihracata yönelik olanlarında rekabet gücü üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta, küçük ve orta boy işletmeler için bu olumsuz etki çok daha fazla olmaktadır.¹⁴²

Ülkemizde telekomünikasyon sektöründe özelleştirmeyle şu amaçları gerçekleştirmek hedeflenmektedir:

- Rekabetçi ve liberalize edilmiş telekomünikasyon piyasası oluşturmak ve bunları gerçekleştirecek hukuki altyapının sağlanması

- Sektörde etkinliği artırarak daha ucuz, daha kaliteli ve uluslararası standartlara uygun hizmet vermek

- Uluslararası piyasalarda rekabeti sağlayacak ve dünya çapında nasıl hizmet sunacağı konusunda yeterli bilgiye sahip ulusal girişimciler oluşturmak

- Sektörü Türkiye'nin coğrafi konumuyla ilgili olarak Avrupa ülkeleri ve Ortadoğu ve diğer Türkiye Cumhuriyetleri arasında bir köprü görevi göreceğe düzeye getirmek

- Bu sektörün, global telekomünikasyon piyasalarında rekabet gücünü arttırmak. Telekomünikasyon sektörü yurtiçi hizmet veren dolayısıyla uluslararası rekabete hizmet veren bir sektör olmaktan giderek çıkıp, uluslararası düzeyde hizmet veren, uluslararası rekabete hazır bir sektör olmak durumundadır.

Ayrıca tüm özelleştirme programlarında olduğu gibi telekomünikasyonun özelleştirilmesinde bazı makro amaçları gerçekleştirmek de hedeflenmektedir:

- 1- Güçlü bir Türk ekonomisinin gelişmesi için sektörel büyümeyi teşvik etmek,
- 2- Türk sermaye piyasasını geliştirmek ve Türk vatandaşları arasında kamu girişimlerinin mülkiyetinin paylaşımını yaygınlaştırmak,

¹⁴²Çakal, a.g.e, ss.12-13

3- Türkiye'ye doğrudan yabancı sermayeyi çekmek,

4- Telekomünikasyon hizmetleri toplumun sosyal ve ekonomik gereksinmelerinin karşılanmasında en temel altyapı hizmeti türüdür. Dolayısıyla bu hizmetten toplumun tüm bireylerinin yeterli düzeyde ve kalitede yararlanmasını sağlamaktadır.¹⁴³

3.4. Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Hukuki Yapısı

1924'de telekomünikasyon sektörünü düzenleyen, 406 sayılı kanun ile Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) İşletmesi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve telekomünikasyon hizmetleri bu kurum tarafından tekel olarak sunulmuştur.

PTT, 1953 yılında 6145 Sayılı Kanunla iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir. PTT'nin başlıca görevleri şunlardır:

- Posta işlemlerini yapmak,

-2813 Sayılı Telsiz Kanunu hükümleri saklı kalmak koşuluyla telgraf, telefon ve diğer haberleşme tesislerini kurmak ve işletmek,

-Radyo-televizyon verici istasyonları ile program linklerini planlamak, işletmek,

-Para naklini sağlamak¹⁴⁴

Türk Telekom'un statüsü, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanununun 1. maddesinde belirtilmiştir. Bu madde; "Posta ve telgraf tesis ve işletmesine ilişkin hizmetler T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğüne (P.İ.), telekomünikasyon hizmetleri ise Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi (Şirket) tarafından yürütülür" şeklindedir. 406 sayılı Kanunun 2. maddesinin (c) bendi " Türk Telekom; telekomünikasyon şebekeleri üzerinden sunulan ulusal ve uluslararası ses iletimini ihtiva eden telefon hizmetlerini, 31.12.2003 tarihine kadar bu Kanun ve görev sözleşmesi çerçevesinde tekel olarak yürütür. Kişisel telekomünikasyon tesisleri ile telekomünikasyon hizmetlerine ilişkin imtiyaz sözleşmeleri veya telekomünikasyon ruhsatları veya genel izinlerinde ilgili işletmeci tarafından kurulması öngörülen telekomünikasyon altyapısı hariç olmak üzere, tüm telekomünikasyon altyapısının kurulması ve işletilmesi de tekel

¹⁴³Hande Aşçılı, Hasan Süel, Ercan Balaban, *Global Trends in the Telecommunications Sector and the Direction of Turkey's Sector Policy*, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2000, s.17

¹⁴⁴ Selahattin Özmen, *Türkiye'de ve Dünyada İktisadi Devlet Teşekkülleri*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1967, s.264

kapsamına dahildir. Ancak, Türk Telekomdaki kamu payı % 50'nin altına düştüğünde, Türk Telekomun tüm tekel hakları 31.12.2003 tarihinden önce de olsa ortadan kalkmış olur." hükmünü ihtiva etmektedir. Türk Telekom hisselerinin devrine ilişkin hususlar 406 sayılı Kanunun Ek 17. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde; Türk Telekomun, yetkili kurullarında alınacak kararlarda, devamı süresince tekel mahiyetinin yaratabileceği sakıncalar da dahil, ekonomi ve güvenlik ile ilgili olarak millî yararların korunması amacıyla Devlete söz ve onay hakkı verecek bir adet imtiyazlı hisse dışındaki tüm hisseleri satılabilir.

İmtiyazlı hisse, millî yararların korunması amacıyla ana sözleşme değişiklikleri, yeni şirketler kurulması veya kurulu bulunan şirketlere iştirak edilmesi, uluslararası telekomünikasyon birliklerine katılınması veya uluslararası anlaşmalara taraf olunması, yönetim kontrolünü etkileyecek oranlardaki nama yazılı hisselerin devri ve nama yazılı hisselerin devrinin pay defterine işlenmesi konularında söz ve onay yetkisine sahiptir.

İmtiyazlı hisseyi temsilen Hazine Müsteşarlığı, Türk Telekom Yönetim Kurulunda bir üye bulundurur. İmtiyazlı hisse sahibinin Genel Kurula katılma ve konuşma hakkı vardır. İmtiyazlı hisse sahibi sermaye artırımlarına katılmaz, kârdan pay almaz.¹⁴⁵

5 Nisan 1983 tarih ve 2813 Sayılı Telsiz Kanunu ile telsiz hizmetleri diğer telekomünikasyon hizmetlerini sunan birimlerden ayrılmıştır. Bu hizmetler, Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde Telsiz İşleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulmaya başlamıştır. Genel müdürlüğün gelişen teknolojiyi izlemek ve artan talebi karşılamak için daha etkin hizmet vermesini sağlamak üzere 1986'da yeni bir düzenleme yapılmıştır. 28 Mayıs 1986 tarih ve 3291 Sayılı Kanunla, Ulaştırma Bakanlığına bağlı, katma bütçeli ve tüzel kişiliğe sahip kuruluş haline gelmiş, adı Telsiz Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.¹⁴⁶

Sektörde özelleştirme ve serbestleştirmeye yönelik ilk adım olarak nitelendirilebilecek 1994 yılında yürürlüğe giren 4000 sayılı kanun ile, o tarihe kadar posta ve telefon haberleşmesini tekel olarak yürüten TC. Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü (PTT) ikiye bölünmüş ve telekomünikasyon hizmetlerini yürütmek üzere Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi (TTAŞ) kurulmuştur. Ancak,

¹⁴⁵"Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Hukuki Yapısı", <http://www.telekom.gov.tr/t-yasal.html> (15-07-2002)

¹⁴⁶T.C.Ulaştırma Bakanlığı, Cumhuriyetin 75. Yılında Ulaştırma ve Haberleşme, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1998, s.20

adı geçen Kanun'un TTAŞ özelleştirmesi ve katma değerli telekomünikasyon hizmetlerine (mobil telefon, internet, data şebekesi, akıllı şebeke, Kablo-TV, ankesörlü telefon, uydu sistemleri, rehber basım, vb) lisans yoluyla sermaye şirketlerine devrine imkan sağlayan hükümlerinin Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi sonucunda özelleştirme işlemleri durdurulmuştur.

Daha sonra, 1995 yılında yürürlüğe giren 4107 sayılı Kanun ile sektörde özelleştirme ve serbestleşmeye yönelik yeni düzenlemeler getirilmiş, ancak bunlardan da TTAŞ'ın %49'luk hissesinin özelleştirilmesine imkan kılan hüküm dışındakiler Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.

TTAŞ'ın özelleştirilmesi ve sektördeki katma değerli hizmetlere ilişkin lisans verilmesi suretiyle sektörün serbestleştirilmesine yönelik çalışmalar, bahsi geçen iki iptalin ardından 1996 yılında yürürlüğe giren 4161 sayılı Kanun çerçevesinde yeniden başlatılmıştır. Söz konusu Kanun uyarınca TTAŞ özelleştirme işlemlerinin iki aşamalı olarak, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı temsilcisinin başkanlığında, Ulaştırma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve TTAŞ temsilcilerinden oluşan bağımsız komisyonlarca yürütülmesi hükme bağlanmıştır.¹⁴⁷

Hisselerin satışına ilişkin usuli işlemler 24.11.1994 tarih ve 4046 sayılı Kanun hükümlerine göre Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yürütülmüştür. Hisselerin değeri günün ekonomik koşulları gözönünde bulundurularak uluslararası finans ve sermaye piyasalarında kabul görmüş değerlendirme yöntemleri kullanılmak suretiyle değer tespit komisyonlarınca tespit edilir.

Hisse satışı; halka arz, blok satış, yurt içi ve/veya yurt dışı sermaye piyasalarında satış, borsada borsa usul ve esasları çerçevesinde satış, menkul kıymetler yatırım fonları ve/veya menkul kıymetler yatırım ortaklıklarına satış suretiyle yapılır. Türk Telekom hisselerinin satışında Türk Telekom ile T.C. Posta ve Telgraf Teşkilâtı Genel Müdürlüğü çalışanları ve küçük tasarruf sahiplerine % 5 pay ayrılır. Bu payın satışı halka arz yöntemiyle ve sermaye piyasası mevzuatına uygun olarak gerçekleştirilir. Değer tespiti sonuçları ile satışa sunulacak hisselerin ne kadarının ve hangi satış yöntemiyle satılacağına, çalışanlar ve küçük tasarruf sahiplerine ayrılan % 5'lik payın ne

¹⁴⁷Günden Çınar, "Türk Telekom A.Ş.'nin Özelleştirilmesi", Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (Yayınlanmamış Eser) Ankara, 2002, s.1

oranda satılacağına, Özelleştirme İdaresi Başkanlığının görüşü ve Ulaştırma Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.

Blok satışta ihale şartları ihale tarihinden en az kırkbeş gün önce, kesinleşmiş ihale sonuçları onbeş gün içinde Resmî Gazetede ve Türkiye çapında yayımlanan yüksek tirajlı iki gazetede, yurt dışında ise uygun görülecek basın veya yayın organıyla en az bir defa yayımlanır.

Hisselerin blok satışında 4046 sayılı Kanunda yer alan kapalı teklif usulü uygulanır. Satışa ilişkin nihai devir işlemleri Bakanlar Kurulunca onaylanır. Yukarıda anılan Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen esaslar çerçevesinde her türlü satış işlemlerinde, satılacak hisselerin mülkiyetinin devrine ilişkin sözleşmeleri ve diğer anlaşmaları ve gereken belgeleri imzalamaya, Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakan veya yetki verdiği temsilcisi yetkilidir" hükmünü ihtiva etmektedir.¹⁴⁸

Özelleştirme çalışmalarının birinci fazı kapsamında, sektör reformu adı altında, Türk Telekomünikasyon sektörünün ve TTAŞ'ın sektördeki yerinin yeniden düzenlenebilmesini teminen bir Kanun Taslağı hazırlanmıştır. Söz konusu 4502 Sayılı Kanun 29.01.2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre;

*Sektörde teknik düzenlemeler yapmak ve sektörde faaliyet gösteren kurumları denetlemekle yükümlü, mevcut Telsiz Genel Müdürlüğü'nü de içine alacak özerk bir Telekomünikasyon Kurumu oluşturulması,

*Ulaştırma Bakanlığı'nın yasalar ve hükümet politikaları doğrultusunda sektör politikasının genel ilke ve esaslarını belirlemesi,

*Türk Telekom'un KİK statüsünden çıkartılarak, tamamen özel hukuk hükümlerine tabi kılınması,

*Kamu hizmeti niteliğinde olan tüm telekomünikasyon hizmetlerinin, hizmetin niteliğine göre imtiyaz sözleşmesi imzalanması veya ruhsat alınması suretiyle yürütülmesi, bu çerçevede TTAŞ'ın da Ulaştırma Bakanlığı ile bir görev sözleşmesi imzalaması hükme bağlanmıştır.

¹⁴⁸"Türk Telekomünikasyon.....", <http://www.telekom.gov.tr/t-yasal.html> (15-07-2002)

Daha sonra özelleştirme çalışmalarının ikinci fazı olan satış sürecini yürütmek üzere bir İhale Komisyonu (İK) kurulmuştur. Satış sürecine ilişkin çalışmalar Merrill Lynch-ABN AMRO Rothschild-İş Yatırım'dan oluşan finansal danışman ile Hergüner Bilgen Özeke ve Linklaters & Paines firmalarından oluşan hukuk danışmanları ile birlikte yürütülmektedir.

Yaşanan gelişmeler karşısında, Türk telekomünikasyon sektörünün uluslar arası standartlar düzeyinde yeniden yapılandırılması ve TTAŞ özelleştirmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik yeni bir hukuki düzenleme hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda, 23.05.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4673 sayılı kanun ile;

*TTAŞ'ın, yetkili kurullarında alınacak kararlarda, devamı süresinde tekel mahiyetinin yaratabileceği sakıncalar da dahil, ekonomi ve güvenlikle ilgili olarak milli yararların korunması amacıyla devlete söz ve onay hakkı verecek bir adet imtiyazlı hisse dışındaki tüm hisselerinin satılabileceği,

*Yabancı gerçek ve tüzel kişilerin TTAŞ'deki hisse oranının %45'i geçemeyeceği ve bunların doğrudan ya da dolaylı olarak şirketin çoğunluk hisselerine sahip olamayacakları,

*TTAŞ'deki kamu payının %50'nin altına düşmesi durumunda, şirketin tüm tekel haklarının daha önce belirlenmiş serbestleşme tarihi olan 31.12.2003 tarihinden önce de olsa ortadan kalkacağı,

*TTAŞ tarafından yürütülmekte olan uydu hizmetlerinin özelleştirme kapsamından çıkartılarak, 233 sayılı KHK'ye tabi oluşturulacak bir KİT tarafından yürütüleceği,

*Telekomünikasyon alanında verilecek tüm lisansların Ulaştırma Bakanlığı yerine Telekomünikasyon Kurumu tarafından verileceği hükme bağlanmıştır.

Yeni kanunla, TTAŞ'ın özelleştirme çalışmalarını yürüten bağımsız komisyonların yapısında da değişikliğe gidilmiş ve komisyonlarda Ulaştırma Bakanlığı ve Özelleştirme İdaresinin ikişer, Hazine Müsteşarlığının ise bir üye bulundurması hükme bağlanmıştır.

Yeni gelişmeler çerçevesinde, 4673 sayılı kanun ile getirilen yapıya uygun yeni bir İhale Komisyonu kurulmuş ve TTAŞ hisseleri için global telekom piyasalarındaki

gelişmeler yeniden değerlendirilerek yeni bir satış stratejisi belirlenebilmesi için çalışmalara başlanmıştır.¹⁴⁹

3.5.Türk Telekomun Özelleştirilmesinde İzlenmekte Olan Prosedür

1997 yılında TTAŞ özelleştirme çalışmalarının birinci aşaması kapsamında sektör politikası, satış stratejisi ve şirket değerini belirlemekle yükümlü bir Değer Tespit Komisyonu (DTK) kurulmuştur. DTK'nın "Sektör Reformu ve Değer Tespiti" başlığı altında toplanan çalışmaları Goldman Sachs firması önderliğindeki danışman konsorsiyumun yardımı ile 1997 yılı sonunda tamamlanmış ve Bakanlar Kurulu onayına sunulmuştur.

TTAŞ hisselerine ilişkin satış stratejisi belirlenirken, son yıllarda telekomünikasyon sektöründe meydana gelen teknolojik gelişim ve artan rekabet irdelenmiş ve TTAŞ'ın söz konusu gelişmelere ayak uydurabilmesini teminen şirkete yönetim tecrübesi kazandırılabilmesi amacıyla öncelikle blok satış ardından halka arz yöntemiyle özelleştirilmesine karar verilmiştir. Buna göre, TTAŞ hisselerinin %20'ye kadar olan kısmının uluslar arası sabit telefon altyapısı sahibi bir telekomünikasyon işletmecisine veya sabit telefon altyapısına sahip işletmecilerin çoğunluğu temsil ettiği stratejik bir ortaklığa blok olarak, %5lik bölümün PTT ve TTAŞ çalışanları ile küçük tasarruf sahiplerine satılmasına, geri kalan %14'lük kısmın ise yurt dışı sermaye piyasalarında halka arz edilmesine karar verilmiştir.

Satış çalışmalarının ilk bölümü olan %20 'lik blok satış için 13.06.2000 tarihinde bir ihale açılmış, ancak katılım olmaması nedeniyle ihale sonuçlanamamıştır. İhaleye olan talep eksikliğinin nedenleri iki başlık altında toplanabilir:

* İhalenin yapısı (blok satış kapsamında önerilen hisse miktarları ile verilen yönetsel hakların yatırımcılar nezdinde yetersiz oluşu)

* Son dönemde global telekom piyasalarında meydana gelen konjktürel değişim (3. jenerasyon mobil telefon lisansları için ödenen yüksek bedellerin yarattığı finansman darboğazı, büyük telekom operatörlerinin yatırım planlarının değişmesi, sabit telefonun mobil hizmetler karşısında cazibesinin azalması, vb)

¹⁴⁹T.C.Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, a.g.e, ss.14-16

%20'lik blok satış ihalesindeki talep eksikliğini giderilebilmesini teminen satış stratejisinde değişiklik yapılması gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, TTAŞ hisselerinin satış stratejisini belirleyen Bakanlar Kurulu Kararları değiştirilerek blok olarak stratejik ortaklığa satılacak hisse oranı %20'den %33,5'e yükseltilmiştir. Buna ilave olarak, değiştirilen Bakanlar Kurulu Kararı ve buna bağlı olarak alınan Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararı ile blok satış çerçevesinde;

* Stratejik ortağa yönetim kurulunda hissesi oranında temsil hakkı tanınması ,

* Personel, yatırım, mali işler ve ana sözleşme değişikliği gibi ilgili satış anlaşmalarında belirlenecek stratejik konulara ilişkin yönetim kurulu kararlarında stratejik ortağın onayının alınması,

* Genel müdürün stratejik ortak tarafından gösterilecek adaylar arasından, atanması, yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet gösterecek, genel müdür ile genel müdür yardımcılarında müteşekkil bir stratejik hizmetler komitesi kurulması ve bu komitede çoğunluğun stratejik ortak temsilcilerine verilmesi,

* Blok satış çerçevesinde imzalanacak sözleşmelerin şartlarının yerine getirilip getirilmediğinin dönemsel olarak izlenmesi ve genel kurula raporlanması amacıyla, Telekomünikasyon Kurumu ve Hazine Müsteşarlığı'nın birer üye, TTAŞ'taki kamu hisselerinin ve stratejik ortağın ise ikişer üye ile temsil edileceği toplam altı üyeli bir izleme komitesi kurulması, hükme bağlanmıştır.

Yapılan yeni düzenlemeler çerçevesinde, TTAŞ'ın %33,5'lük hissesinin blok olarak satışı için 14.12.2000 tarihinde ikinci bir ihale açılmıştır. Ancak, yatırımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, global telekom piyasalarındaki olumsuz gelişmeler sebebiyle ikinci ihale kapsamında önerilen hisse oranı ve yönetsel hakların da yatırımcılar nezdinde yeterli olmadığı izlenimi hasıl olmuştur. Öte yandan, açılan bir dava sonucu söz konusu ihaleye çıkma işlemi Ankara 6.İdare Mahkemesine intikal etmiş, mahkeme ise söz konusu %33,5'lük blok satış ihalesi ile bu ihaleye dayanak teşkil eden ilgili ÖYK kararına ilişkin olarak öncelikle yürütmeyi durdurmuş ardından da 16.05.2001 tarihinde iptal kararı vermiştir.¹⁵⁰

¹⁵⁰Çınar, a.g.e, ss.2-4

Türk Telekom'un özelleştirilmesi ihalesinde izlenecek olan prosedür şu şekildedir:

* İhale ile ilgilenen yatırımcılara bir gizlilik taahhütnamesi verilmeye başlanacaktır.

* 15.000 ABD\$ ve gizlilik taahhütnamesi karşılığında tanıtım dökümanı ve ihaleye ilişkin tüm detayların yer aldığı ihale şartnameleri, Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca dağıtılacaktır.

* Bakanlar Kurulu kararı hükmündeki özelliklere sahip potansiyel yatırımcılar tespit edilecek ve yatırımcılar Özelleştirme İdaresi Başkanlığına kayıt yaptıracaktır.

* Tespit edilen bu yatırımcılara, şirkette hazırlanan veri odasına giriş izni verilebilecektir. Şirketler hukukuna ilişkin dökümanlar, ancak veri odasına kabul edilmiş konsorsiyumlar tarafından temin edilebilecektir.

* Yatırımcılara şirket tarafından yönetim sunuşu gerçekleştirilecektir.

* İhale koşulları ile ilgili komisyonla birlikte teknik toplantılar yapılacaktır.

* Teklifler Türk Telekom için Teklif-Gizli ibaresi bulunan kapalı zarf içerisinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na teslim edilecektir. Tekliflerin alınmasından sonra ilk aşamada yatırımcılar tarafından hazırlanan iş planları incelenecektir. Daha sonra finansal teklifler değerlendirilecektir.

* Teklifler standart ve nihai dökümanlar baz alınarak hazırlanacak ve iş planı ile ABD\$'ı bazında finansal teklifi içerecektir. Blok satış ihalesi kapalı zarf usulüyle başlayacak ve sadece en yüksek fiyatı veren firma ile ikinci en yüksek fiyatı veren firmanın davet edileceği açık artırma ile ihale teknik olarak sonuçlanacaktır.

* Son olarak Rekabet Kurumu ve Bakanlar Kurulu Kararı ile bu kararın Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasından sonra ihale hukuki olarak sonuçlanmış olacaktır.¹⁵¹

3.6. Devletin Telekomünikasyon Hizmetlerine Müdahale Nedenleri

Devlet telekomünikasyon hizmetlerinin sunumuna ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle müdahalede bulunur.

3.6.1. Ekonomik Nedenler

Devletin ekonomiye müdahalede bulunmasının nedenlerinin başında tekeller gelmektedir. Tekeller tam rekabet piyasası koşullarını bozup, aksak rekabet piyasası

¹⁵¹"İhale Süreci Nasıl Olacak?", Türk Telekom Dergisi, 04.01.2001, s.5

koşullarının oluşmasına neden olurlar. Dolayısıyla tam rekabet piyasasında geçerli olan denge fiyat, üretim düzeyi tekeli piyasada söz konusu olmamaktadır. Tam rekabet piyasası koşullarında firmalar piyasada oluşan fiyatın altında veya üstünde bir fiyattan mal ve hizmet satın almayacaklardır. Bu durumda toplum açısından kaynakların optimal dağılımı söz konusu olur. Çünkü oluşan bu fiyat bireylerin mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan üretim faktörleri için belirlediği değeri yansıtmaktadır.

Tekelci firma maksimum kar marjına (bu marjinal maliyetin marjinal gelire eşit olduğu noktada gerçekleşir) ulaşmak isteyeceğinden üretimini tam rekabet koşullarına göre daha düşük düzeyde tutacaktır. Sonuçta tekeli firmanın sunduğu mal ve hizmet toplumun gereksinmelerini karşılayacak düzeyde tüketilemeyecektir. Bu durum devlet müdahalesini gerektirmektedir. Devlet tekel durumunda üretilen malın veya hizmetin üretimini doğrudan doğruya kendi üstlenir ya da üretimi özel girişimciye bırakılıp fiyat ve üretim miktarı üzerinde düzenleme yapılabilir.¹⁵²

Telekomünikasyon hizmetleri doğal tekel nitelikleri yanında dışsallıklara da sahiptirler. Dışsallıklar, dışsal fayda ve maliyet şeklinde olabilmektedir.

Dışsal fayda söz konusu olduğu zaman sosyal fayda, özel faydadan büyüktür. Dolayısıyla söz konusu mal ve hizmet için piyasa koşullarında oluşan fiyat, üreticiler açısından sosyal optimumu gerçekleştirecek fiyat düzeyinden düşüktür. Yani piyasada oluşan fiyat, toplumun katlandığı gerçek maliyeti yansıtmamaktadır. Dışsal maliyet durumunda mal ve hizmet için piyasada oluşan fiyat yüksek, tüketiciler için ise bu fiyattan düşük olmaktadır.

Dolayısıyla dışsallık söz konusu olduğunda oluşan fiyat sosyal optimum noktasında oluşan denge fiyat değildir. Dışsal maliyet durumunda sosyal optimumdan fazla, dışsal fayda da ise sosyal optimumun altında üretim ve tüketim faaliyeti sürdürülmektedir.¹⁵³

¹⁵² Arif Nemli, *Kamu Maliyesine Giriş*, Filiz Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul, 1990, s.20

¹⁵³ İzzettin Önder "Pareto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları", Maliye Enstitüsü Konferansları, 23. Seri, 1974, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını No:53, 1975, s.8

3.6.2.Sosyal Nedenler

Birçok ülkede özellikle gelişmekte olan ülkelerde devletin bir kazanç sağlamayan, fakat sosyal açıdan sunulması gereken yoksullara verilen sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerini sunma şeklinde sosyal sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluğu yerine getirebilmek için gerekli finansman önemli kazanç getirebilen talep elastikiyeti düşük telekomünikasyon sektöründen elde edilen gelir fazlalığından sağlanabilir.

Ayrıca bu hizmetler, yaşam standartlarının yükselmesi ve sosyal, politik ve güvenlik amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunurlar.

Tekeller, gelir dağılımını tekelleri lehine değiştirmektedir. Dışsallıklar da gelir dağılımında bazı birey veya bireyler lehine değişim yapmaktadır. Her iki durumda toplumda adil gelir dağılımını bozmaktadır. Sonuçta global olarak toplum refahı azalacaktır. Çünkü adil gelir dağılımı söz konusu değilse, efektif talebin düzeyi kaynakların etkin dağılımını sağlamayacaktır. Bir ülkede adil gelir dağılımını sağlamak devletin en önemli görevlerinden biridir.¹⁵⁴

Sosyal devlet anlayışı gereği bazı hizmetler bireylerin gelir düzeyleriyle bağlantı kurmaksızın tüm toplum bireyelerine sunulmalıdır. Telekomünikasyon hizmetleri de bu grup içinde yer almaktadır. Hizmetin sunumu salt özel sektöre bırakıldığı zaman, özel sektör tekel oluşturacak, söz konusu hizmetten sadece tekel fiyatını ödeyenler yararlanabilecektir.

3.6.3.Politik Nedenler

Telekomünikasyon hizmetleri sadece ekonomik ve sosyal yaşamda değil, aynı zamanda ülkenin güvenlik ve savunma hizmetlerinde de yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile bu tür hizmetler güvenlik ve savunma hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için temel hizmet birimleridir. Tam kamusal hizmet grubu içinde yer alan güvenlik ve savunma hizmetleri kamu kesimi tarafından sunulmaktadır. Ülke bütünlüğü için büyük önem taşıyan güvenlik ve savunma hizmetlerinin yeterli düzeyde ve global dünyadaki gelişmeleri takip edecek nitelik, standart ve güvenlikte sunulması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için devlet güvenlik ve savunma hizmetleri için önemli bir yere sahip olan telekomünikasyon hizmetlerinin sunumuna müdahale etmektedir.

¹⁵⁴Şener, "Dünyada...", s. 39

SONUÇ

1980'li yıllarda her türlü kaynak dağılımında var olan devlet-piyasa dengesi değişikliğe uğramıştır. Yerkürenin aşağı yukarı her köşesinde devlet-piyasa dengesi piyasa lehine kaydı. Bu değişim aslında ideolojik kaymanın bir yansımasıydı. İdeolojik kaymanın sonucunda, ilk önce Keynezci İktisat düşüncesi daha sonra da Marksizmin itibar kaybettiği görüşü yaygınlaşmış ve bu görüşlerin yerini neo-liberal görüşler almıştır. İdeolojik devrim ile teknolojik değişim tüm dünyayı içeren küresel pazarı kaçınılmaz ve bir dereceye kadar da kontrol edilemez bir gerçek haline getirmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, teknolojik ve ideolojik değişimi piyasanın rolünü arttıran ve devletin rolünü azaltan politika değişimleri izlemiştir.

Değişen ekonomik değerler, küreselleşen dünya düzeni içinde çok çabuk yayılma ağı bulmuştur. Sermayenin küreselleşmesinin bir biçimi olan özelleştirme tüm dünya ile birlikte Türkiye'yi de etkilemiş, yabancı sermayenin ülkeye girişine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin dış borçları 1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak hızla artmıştır. Özellikle 1974'te Kıbrıs Olayı ve aynı yıl yaşanan petrol fiyatlarındaki hızlı artış sonrasında ekonominin girdiği dış ödeme güçlükleri ve ülkenin yoğun ekonomik ilişki içinde bulunduğu ülkelerde yaşanan ekonomik bunalım, ülkeyi borç bunalımına sokmuştur. Bütün bunlar 24 Ocak 1980 istikrar tedbirlerini beraberinde getirmiştir. 24 Ocak Kararları İMF'nin gelişmekte olan ülkelere sunduğu reçeteler doğrultusunda olmuştur. Bu reçetenin içinde özelleştirme önemli bir yer tutar.

1970'li yılların ortalarından itibaren artan konsolide bütçe açıkları enflasyona yol açan gelişmelerin başında yer almaktadır. Bütçe açıklarının büyümesinde de KİT açıkları ve tarımsal destekleme politikaları önemli olmuştur. KİT'lerin genellikle yüksek maliyetlerle çalışmaları ve ürünlerini maliyetlerinin altında fiyatlarla pazarlamak zorunda bırakılmaları bu kuruluşların kaynak açıklarını büyütmüş ve aynı zamanda ekonomideki üretim, tüketim, yatırım dengesini bozmuştur. Ayrıca yönetim ve istihdam ile ilgili müdahalelerin sürdürülmesi KİT'lerde rasyonel işletmeciliği engellemiştir. KİT'lerin büyüyen finansman açıkları genel bütçe ve sosyal güvenlik kurumlarından düşük maliyetle sağlanan fonların yanında geniş ölçüde Merkez Bankası kaynaklarından faydalanılarak kapatılmaya çalışılmıştır.

Türkiye 1980'den başlayarak ekonomik bunalımdan çıkış amacıyla uyguladığı ekonomik önlemler çerçevesinde özelleştirme altyapısını oluşturacak politikalar izlemeyi de sürdürdü. Bu amaçla özellikle sermaye piyasasının kurumlaştırılması ve güçlendirilmesi, parasal işlem türlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, yeni mali araçların uygulamaya alınması, banka işlemlerine etkinlik sağlanması uygulamalarına gidildi. Özelleştirme uygulamaları 1989'dan itibaren hız kazanmıştır. Özelleştirme politikasına istikrar sağlayıcı bir gözle bakılmış ve hükümetler, programlarında özelleştirme uygulamalarına ağırlık vermişlerdir.

1996 yılında 5 Nisan Kararları çerçevesinde yapılan özelleştirme uygulamalarına önem verilmiş ve bu doğrultuda ülkeye gelen İMF heyeti tarafından hızlı özelleştirme Türkiye Ekonomisi'nin öncelikli hedefleri arasında sayılmıştır. Bu yıllarda gündeme gelen Dünya Bankası raporunda da özelleştirilebilecek KİT'lerin derhal özelleştirilmesi diğerlerinin de mali ve yapısal olarak yeniden yapılandırılmasından sonra özelleştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Raporda, hızlandırılmış bir özelleştirme faaliyetinin hükümete duyulan güveni arttıracığı belirtilmiştir. İMF ve Dünya Bankası, Türkiye'yi özelleştirme ve KİT reformunda en zayıf performansı gösteren ülkeler arasında saymış ve KİT reformunda en başarısız ülkeler olarak sayılan Hindistan ve Senegal'in yanında yer aldığını belirtmişlerdir.

Özelleştirmede en önemli konu sürattir. Karar verdikten sonra hızla uygulamaya geçilmeli ve bir özelleştirme olayında sonuç alma süresi iki yılı aşmamalıdır. Aksi bir davranış özelleştirmenin gündemden düşmesine yol açar. Özelleştirmede esas amacın kamuya gelir sağlamak değil ekonomide etkinliği gerçekleştirmek olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Özelleştirme politikaları ekonomide fiyat ve kamu harcamalarında istikrarı sağlamayı, tasarrufları arttırmayı, sermaye piyasalarını geliştirmeyi, mali kurumların etkinliğini sağlamayı amaçlayan politikalarla eşgüdümlü olmalıdır. Bu açıdan ülkemizde özelleştirme hızlı bir şekilde yapılamamıştır. Alınan kararların uygulaması çeşitli politik gerekçelerle geciktirilmiştir. Aynı zamanda özelleştirme gelirleri de tam anlamıyla kullanılamamış ve bunların bütçe açıklarını kapatmada kullanılmak istenilmesi özelleştirmeden sağlanması istenilen faydayı yanlış yönlere kanalize etmiştir.

Yabancı sermayeye satışlarda son derece titiz olunmalı, kontrol bütünüyle elden çıkarılmamalıdır. Özellikle milletin haysiyetine dayanan, stratejik önemli kuruluşlar özelleştirilirken yabancı sermaye çok dikkatli değerlendirilmelidir.

Özelleştirme, bu kuruluşları alanlara yeni yatırım yapmaları ve teknoloji geliştirme şartları koyularak yapılmalıdır. Bu yönde umut verici kararlar alınmakta ve çalışmalar yapılmaktadır. Stratejik öneme sahip kuruluşlardan biri de Türk Telekom A.Ş'dir.

Ülkelerin kalkınmasında önemli rol oynayan telekomünikasyon sektörü, 1990'lı yıllarda olağanüstü bir büyüme ve gelişme göstermiştir. Kullanımı ve çeşidi her geçen gün artan temel ve katma değerli telekomünikasyon hizmetleri ölçeği, derinliği ve hayatın her yönüne yaptığı etki itibarıyla günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Dünya üzerindeki liberalleşme ve küreselleşme eğilimleri, sektörde şirket birleşmeleri, stratejik ortaklıkları ve özelleştirme çabalarına ivme kazandırmıştır. Telekomünikasyon hizmetleri diğer haberleşme ve bilgi ağları ile aynı çatı altında toplanmaya başlamış ve bu sebeple sektör bir yakınsama ve konsolidasyon sürecine girmiştir.

Ülkemizde telekomünikasyon hizmetleri 1924 yılında yürürlüğe giren 406 sayılı Kanunla PTT idaresi tarafından sunulmuştur. PTT 1953'de kamu iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir.

1980'lere gelindiğinde sektörün talebi karşılamada yetersizliği belirginleşmiştir. 1983'ten sonra ülkemizde izlenmeye başlanan liberal ekonomi politikalarının etkisi sonucu telekomünikasyon hizmetlerine olan talep daha da artış göstermiştir. 1983 yılından itibaren kamu kesiminde başlatılan yeni yatırım atakları içinde telekomünikasyon yatırımlarına da yer verilmiştir. Sektörde birtakım gelişmeler olmuş ancak beklenen sonuç elde edilememiştir. Ayrıca yatırımların iyi planlanamamasından kaynaklanan sorunlar da söz konusu olmuştur.

Hem dünyadaki globalleşme eğilimleri ve diğer ülkelerde başlatılan sektöre yönelik reformlar hem de Türk telekomünikasyon sektörünün sorunları bu alanda yeniden yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Bu yeniden yapılanmada diğer ülkelerde olduğu gibi özelleştirme temel araç olarak kabul edilmiştir.

Türk telekomünikasyon sektörünün sorunları sektörü özelleştirmenin başlıca nedenlerini oluşturmuştur. Bu nedenler; yatırım eksikliği, geleneksel PTT idaresinin çökmesi, etkinsiz yönetim, denetim eksikliği ve dengesiz tarife yapısı ve bunların sonucu olarak düşük gelir yüksek gider, politik müdahaleler sonucu tekel gücünün suistimal edilmesi, tekel nedeniyle hizmetlerin tüketiciye yönelik pazarlama stratejileri yerine, arz merkezli bir stratejiye dayandırılması, tekelci fiyat uygulamasının ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etkiler sayılabilir.

Özelleştirme ile bu sorunların çözülebileceği ve bazı makro amaçların gerçekleştirileceği hedeflenmektedir. Bu makro hedefler arasında; güçlü bir Türk ekonomisi için sektörel büyümeyi, sermaye piyasasının gelişimi ve sermayenin tabana yayılmasını sağlamak, yabancı sermayeyi çekmek, toplumun sosyal ve ekonomik gereksinmelerini karşılamak sayılabilir.

Türk telekomünikasyon sektörünün de söz konusu gelişmelerden muaf tutulması olası değildir. Mevcut durumda mobil telefonlar haricinde kalan telekomünikasyon hizmetleri üzerinde devam eden tekel yapının sözkonusu gelişmeleri yakalayabilmesi ve global telekom devleriyle rekabet edebilmesi mümkün gözükmemektedir.

Türk Telekom 1990'ların ortalarında satılsa, elde edilecek gelir 15-20 milyar dolar olacak iken, bugünkü değeri 3-5 milyar dolar seviyelerindedir. Bu değer düşüklüğünün sebepleri arasında en önemlileri:

- Mobil telekomünikasyon teknolojisindeki hızlı gelişme ve bu sebeple sabit hatların gelirlerinin (bugünkü ve beklenen) düşmesi; ve
- 2003 yılından itibaren Türkiye'de de zorunlu olan liberalizasyon çerçevesinde Türk Telekom'un tekel özelliğinin kalkacak olması sebebi ile, "çok karlı" günlerin sayılı olmasıdır.

Türk Telekom'un bölgesel bir güç olarak, gerek Orta Asya gerekse Balkanlar'daki telekom şirketlerini satın almış olması gerekirken, o görevi komşumuz Yunanistan'ın telekom şirketi OTE yapmaktadır. (Romanya, Sırbistan, Bulgaristan, vs). Türk Telekom'un bu bölgelerdeki sömürgeci Türk girişimciliğine öncülük yapması ihtimali vardı; ancak bu görevi Yunan girişimciler adına OTE ve National Bank of Greece yapmaktalar.

Devlet telekomünikasyon hizmetlerinin sunumuna ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle müdahalede bulunmaktadır. Müdahale gerekçeleri bu hizmetlerin

özelliklerine dayanmaktadır. Öncelikle bu hizmetlerin doğal tekel niteliği ve dışsallıklara sahip olmaları başlıca müdahale nedenidir. Hem tekel hem de dışsallıklar tam rekabet piyasası koşullarını bozup optimal kaynak ve adil gelir dağılımını sağlayamamaktadır.

Telekomünikasyon sektörünün büyük sermaye birikimini gerektirmesi diğer bir müdahale nedenidir. Bu hizmetler ülke güvenliği ve savunmasında yoğun olarak kullanılmaktadırlar. Ülkeler için büyük önem taşıyan güvenlik ve savunma hizmetlerinin belirli standart ve güvenlikte sunulması devlet müdahalesinin bir diğer gerekçesini oluşturmaktadır.

1980'lere kadar bazı istisnalar dışında tüm ülkelerde telekomünikasyon hizmetleri devlet tarafından tekel olarak sunulmuştur. 1970'lere gelindiğinde devlet tarafından tekel olarak sunulan telekomünikasyon hizmetlerinin talepleri, hem nicel hem de nitelik olarak karşılamadıkları görülmüştür. Bunu gidermek üzere ülkeler yurtiçi ve yurtdışından da kaynak arayışında bulunmuşlardır. Çabalar sonucunda kısmen de olsa beklentiler karşılanmış, modernizasyon sağlanabilmiştir. Ancak sektörde radikal değişimleri gerçekleştirecek yeterli sermaye girişi, kaynakların etkin bir şekilde kullanımı sağlanamamıştır. Ayrıca 1980'lerin başında özellikle gelişmekte olan ülkelerin bozulan ekonomileri, sıkı uluslararası kredi koşulları her alanda olduğu gibi telekomünikasyon alanında da yatırımları sınırlandırmıştır. 1980 sonrasında itibaren devletin telekomünikasyon sektöründeki rolü değişmiştir. Devletin sektöre müdahalesi, düzenleme ve denetleme şeklinde olmuştur.

Telekomünikasyon hizmetlerinin devlet tarafından tekel olarak sunulmasına neden olan koşullar değişmiştir. Sektörün teknolojik gelişmelerin en yoğun olduğu sektör olması, sektördeki doğal tekel koşullarını zayıflatmıştır. Sektörde ölçek ekonomilerinin varlığının daha düşük maliyet sorunun ortadan kaldırmadığı ileri sürülmüş. Yapılan analitik çalışmalar sonucunda rekabet içinde olan firmaların artan pazarlama çabaları ve düşük fiyat uygulamaları, rekabetçi firmanın maliyet eğrisi üzerinde, ortalama maliyeti daha düşük düzeye taşıyabileceğini göstermektedir.

Hizmetin devlet tarafından tekel olarak sunulmasını savunan tezlerden biri de, ulusal güvenlik ve savunmada güvenilir bir telekomünikasyon hizmetinin sağlanamayacağı kaygısıdır. Ancak yeterli güvenlik standartlarının oluşturulmasıyla bu kaygılar giderilebilir.

Teknolojik gelişmeler sektörde sunulan hizmetleri de çeşitlendirmiştir. Geleneksel posta, telgraf ve telefon hizmetlerine ilave olarak, GSM cep telefonları, uydu, internet gibi hizmetler de sunulmaya başlamıştır. Telekomünikasyon sektörünün fonksiyonlarının genişlemesine paralel olarak ülke ekonomisi içindeki önemi de artmıştır.

Bu sektör diğer sektörlerin destekçisidir. Bu destek iki yönlüdür; ilki, diğer sektörlerin faaliyetlerini yapabilmeleri, günümüz ekonomilerinin ayrılmaz bir parçası olan rekabet koşullarını sağlayabilmeleri için gerekli telekomünikasyon hizmetlerinin kullanımının sağlanması. İkincisi ise, reel ve hizmet sektörlerinden çeşitli ürünler ve ileri teknoloji satın alınması şeklinde olmaktadır.

Elde edilen bulgular ve diğer ülke uygulamalarından sağlanan verilere dayanılarak, Türk Telekomun özelleştirilmesinde oluşturulmasında hukuki altyapı ve düzenlemelerle ilgili eksiklikler alınması gereken önlemler şöyle sıralanabilir:

*Her alanda olduğu gibi telekomünikasyon alanında da başarılı bir özelleştirme güçlü ve kararlı siyasi otoriteyi gerektirmektedir.

*Posta, telgraf hizmetleri ve diğer telekomünikasyon hizmetlerinin ayrılmasından beklenen etkinlik sağlanamamıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi posta hizmetlerinin de revizyona tabi tutulması gerekmektedir.

*4673 Sayılı Kanunla hisselerin satışında hem blok hem de halka arz yönteminin kullanılacağı belirtilmektedir. %5'lik oranın halka arz yöntemiyle satışı öngörülmektedir. Geri kalan hisselerin satışının nasıl yapılacağına Bakanlar Kurulunun karar vereceği belirtilmektedir. Diğer ülke uygulamalarında özellikle Avrupa ülkelerinde çoğunlukla halka arz yöntemine ağırlık verilmiştir. Bu yöntem özelleştirme amaçlarını gerçekleştirmeye daha uygundur. Ülkemizde de halka arz yönteminin tercih edilmesi daha yararlı olacaktır.

*Çalışanları ortak yaparak, şirketin verimliliğini arttırma amacını gerçekleştirmek üzere ülkeler birtakım özel satış mekanizmalarına özelleştirme programlarında yer verilmiştir.Örneğin İngiltere'de hükümet, seçilen bazı çalışanlara ödemesiz hisse senedi vermiştir.

*Katma değerli telekomünikasyon hizmetleri derhal liberalize edilmeli, bu alanda faaliyet göstermek isteyen firmalar teşvik edilmelidir.

*Türk telekomünikasyon şirketlerinin uluslar arası pazarlara açılmaları ve stratejik ortaklıklara girmelerinin desteklenmesi gerekir.

*Yeni teknolojilerin ülkeye girebilmesi için gerekli hukuki altyapı düzenlemelerinin yapılması, gerekmektedir.

Özelleştirme, politika ve uygulama alanında bir amaç olmamalıdır. Ne olursa olsun da, dünyada geçerli ve tavsiye edilen politikalara uygun olsun diye bir özelleştirmeye gidilmemelidir.

Özelleştirmenin mevcut şartlar içinde gelişme ve refah yolunda en iyi şekilde nasıl kullanılacağı düşünülmelidir. Amaç, gelişmiş bir ekonomidir, özelleştirme buna ulaşmada araçlardan biridir.

KAYNAKÇA

AFŞAR, Muharrem, Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Özelleştirme ve Verimlilik İlişkisi, Anadolu Üniversitesi İİBF Yayını, Eskişehir, 1999

AKALIN, Güneri, KİT Ekonomisi, Esbank Yayınları, Ankara, 1990

AKALIN, Güneri, “KİT’ler ve Özelleştirilmeleri”, AÜSBFD, Cilt.41,Sayı.1-4,Ocak-Aralık,1986

AKBULUT, Esin, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1980 Sonrası Gelişimi ve Özelleştirme Deneyimi, Türk Ekonomisine Demokrat Çözümler, TSESA Vakfı Yayını, İstanbul, 1991

AKSOY, Asu, “İngiliz Usulü Özelleştirme”,Ekonomik Forum Dergisi,7/1994

AKTAN, Coşkun Can, Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme, Doğu Matbaası , Ankara, 1994

AKTAN, Coşkun Can, “Özelleştirme ve Türkiye Deneyimi”, Özelleştirme ve İş Hukuku Alanında Ortaya Çıkan Sorunlar Semineri, Kamu-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1998

ALKİN, Erdoğan, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, Güryay Matbaası, İstanbul, 1980

ALPER, Yusuf, İktisadi Amaçlarıyla ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme, Sağlık İş Yayınları, Ankara, 1994

ALTINOK, Tefik, “KİT Sorunları ve Özelleştirme”, 3.İzmir İktisat Kongresi,4-7 Haziran 1992,DPT Yayınları

ALTINTAŞ, M.Berra, **Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri**, SPK Yayını, Yayın No:8, Ankara, 1988

ALTUN, Hüseyin, **Özelleştirme**, Süreç Yayınları, 1997

AŞÇILI Hande, SÜEL Hasan, BALABAN Ercan, **Global Trends in the Telecommunications Sector and the Direction of Turkey's Sector Policy**, (Yayınlanmamış Eser) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2000

ATASAĞUN, H.Fehmi, **KİT'lerin Özelleştirilmesinde Değerleme Fiyatlandırma İlişkisinin Analizi**,Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBF, Ankara, 1994

ATASOY, Veysel, **Türkiye'de KİT ve Özelleştirme Sorunu**, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1993

"Avrupa'nın Telekom Devleri Borç Batağında", **Ekonomik Forum**, Yıl.8, Sayı.6, Haziran 2001

BALCAN, Özcan, **Özelleştirme ve Başarı Şansı**, Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul, 1990

BAYAR, Uğur, "Özelleştirmenin Neresindeyiz?", **Ekonomik Forum**, Yıl.7,15 Mart 2000

BAYTAN, İlhan, **Özelleştirme**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1999

BUTLER, Stuart, "**Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi**", http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/ozellestirme/butler-kamu_hizmet-ozellestirme.htm (24-10-2002)

CEVİZOĞLU, Hulki, **Özelleştirme**, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998

ÇAKAL, Recep, Doğal Tekelerde Özelleştirme ve Regülasyon, DPT Uzmanlık Tezleri, Temmuz, 1996

ÇAPANOĞLU, M.Birol, Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Menkul Kıymet Borsaları, İstanbul, 1993

CELEBİ, Işın, Yeni Bir Düzen Anlayışı Özelleştirme, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995

ÇINAR Günden, “Türk Telekom A.Ş.’nin Özelleştirilmesi”, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (Yayınlanmamış Eser) Ankara, 2002

DİLİK, Sait, “Halk Hisse Senetleri Yoluyla Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi”, AÜSBFD , Cilt:37, Sayı.1-2, Ocak-Haziran 1982

DOĞAN, Muammer, İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Anadolu Matbaacılık, İzmir,1995

DOĞAN, Yahya, KİT ve Özelleştirme, Fakülteler Kitabevi, İzmir, 1993

DOĞRUL, Akif, Kamu Taşınmazlarının Özelleştirilmesi, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994

DPT Uzmanlık Tezleri, Özelleştirmede Değerleme Yöntemleri ve Değerleme Kriterleri, Ankara, 1997

DURAN, Mahmut, “Özelleştirmenin Toplumsal ve Ekonomik Boyutları”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayını, Ankara Nisan 1994

Dünya Gazetesi, “Dünya’da Özelleştirme Uygulamaları”, 22.8.1994

ENGİN, İsmail, “Türkiye’de Özelleştirmenin Dünü Bugünü”,**Demokrasi Kuşağı Dergisi**, Yıl:1,Sayı:6,Ankara Aralık, 1993

ERSOY, Abdullah, “Dünya’da Özelleştirme Rüzgârları”, **Ekonomik Forum Dergisi**,1994

FALAY, Nihat, “Özelleştirme Yöntemleri ve Sorunlar”, **Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Konulu Seminer**,ODTÜ, Ankara, 1990

“Gerçekleştirilen Uygulamalar”,<http://www.oib.gov.tr/1985-1998-2htm>,(15-04-2003)

GÜNAL, Vural, **Sermaye Piyasası Hukuku**, Ankara, 1986

HANKE,Steve,“Özelleştirme Tercihi”,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/aktan-makaleler-ceviriler/hanke-ozellestirme.htm> (24-10-2002)

“Hizmetler”, <http://www.telekom.gov.tr/hizmetler.html> (8-12-2002)

http://www.oib.gov.tr/2002_program.htm,(15-04-2003)

http://www.oib.gov.tr/2003_program.htm,(15-04-2003)

<http://www.oib.gov.tr/yillargrafik.htm>, (15-04-2003)

<http://www.telekom.gov.tr/t-org.html> (15-07-2002)

<http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html> (15-07-2002)

IŞIKLI, Alparslan, **Özelleştirme Tartışmaları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994

KARATAŞ, Cevat, **İngiltere ve Türkiye’de Özelleştirme**, ISO Yayını, İstanbul, 1990

KARDEŞ, Ramazan-GÜZEL,Hülya, **Türkiye’de ve Dünya’da Yaşanan Özelleştirme**, Vakıf bank Araştırma Dizisi No.2, Ankara, 1995

KARLUK, Rıdvan, Türkiye Ekonomisi, Beta Yayın Basım Dağıtım, İstanbul-1997

KARLUK, Rıdvan, Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, Esbank Yayınları, No.5, İstanbul, 1994

KEPENEK, Yakup, Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle Türkiye Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990

KEYDER Nur, Para-Teori, Politika Uygulama, ODTÜ, Ankara, 1993

KIR, Yavuz, “Sosyal Özelleştirme Politikası”, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl. 8, Sayı. 90, Eylül, 1990

KİLCİ, Metin, KİT’LERİN Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması, DPT Yayını No:2340, Ankara, 1994

KÖK, Recep, KİT-Özelleştirme Modelleri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama, Atatürk Üniv. Yayınları, Erzurum, 1993

“Kurumun Görevleri”, <http://www.tk.gov.tr/index2.html> (15-07-2002)

NEMLİ Arif, Kamu Maliyesine Giriş, Filiz Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul, 1990

ÖNDER, İzzettin, “Pareto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları” , Maliye Enstitüsü Konferansları, 23. Seri, 1974, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını No:53, 1975

ÖNİŞ, Ziya, Dünya’da Özelleştirme ve Türkiye, TÜSES Yayını, İstanbul, 1994

“Özelleştirme Nedir? Ne Değildir”, <http://www.kirimdernegi.org.tr/ozel.htm>(24-10-2002)

“Özelleştirme Kapsamına Alınan Kuruluşlar”, <http://www.oib.gov.tr/1985-1998-1.htm> (09-08-2002)

ÖZFIRAT, Necati, **Özelleştirme**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 1993

ÖZMEN, Selahattin, **Türkiye’de ve Dünya’da KİT’lerin Özelleştirilmesi**, Meter Matbaası, İstanbul, 1987

PEKİN, Tevfik, **Özelleştirme ve Türkiye**, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1995

REİSOĞLU, Salih , “Nasıl Bir Özelleştirme”, **Finans Dünyası Dergisi**, Şubat 1992, Yıl:3, Sayı.26

SARIASLAN, Halil-EROL, Cengiz, **Türkiye’de KİT’lerin Özelleştirilmesi**, Ankara, 1993

SARIASLAN, Halil, **Özelleştirmenin Mantıksal Temeli**, **Denetim Dergisi**, Sayı:85, Mayıs-Haziran, 1995

SÖNMEZ, Rezzan , “Türk Telekom Özelleştirilebilecek mi?”, **Türk Telekom Dergisi**, 4 Ocak 2001

SÜEL, Hasan, AŞÇILI, Hande, ÇINAR, Günden, **Telekomünikasyon Sektörü**, (Yayınlanmamış Eser) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2002

SÜEL, Hasan, AŞÇILI, Hande, ÇINAR, Günden, **Telekomünikasyon Sektöründeki Genel Eğilimler** (Yayınlanmamış Eser) Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Ankara, 2002

ŞENER, Orhan, **Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme**, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayını, Ankara, 1994

ŞENER, Orhan, **Kamu Ekonomisi**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996

- TAMER, Meral, “1 Trilyon Dolarlık Özelleştirme”, **Milliyet Gazetesi**, 9 Aralık 2001
- TAN, Turgut, KİT’lerin Özelleştirilmesi ve Sorunları, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:25, Sayı:1, Ankara, Mart 1992
- T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, **Türkiye’de Özelleştirme**, Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara, 3 Haziran 2002
- T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, **1990 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Raporu**
- T.C. Ulaştırma Bakanlığı, **Türkiye’de Haberleşme**, Ankara, 1987
- T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, **1998 KİT Genel Raporu**, Ankara, 2000
- T.C. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, **“Overview of Turk Telecom Privatization”**, s.1
- TECER, Meral, “Özelleştirme Programının Teknik Yönleri”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ocak 1987
- TOBB, **Türkiye’de KİT’lerin Özelleştirilmesi Sorunu ve Sistematik Bir Yaklaşım Önerisi**, TOBB Yayını, Ankara, 1993
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Özelleştirmenin Neresindeyiz?**, TİSK İnceleme Yayınları 24, Ankara, 1999
- “Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Özelleştirme Uygulamaları”**, <http://www.canaktan.org.tr> (17-09-2002)
- “Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin Hukuki Yapısı”**, <http://www.telekom.gov.tr/t-yasal.html> (15-07-2002)

**“Türk Telekomun Kilometre Taşları”, <http://www.telekom.gov.tr/t-tarihce.html>
(15.7.2002)**

“Türkiye’de Özelleştirme”, Yeni İpek Yolu Dergisi, Yıl.12, Sayı.131, Ocak-1999

**TÜSİAD, Özelleştirme KİT’lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, Lebib Yalkın
Yayımları, İstanbul, 1986**

TÜSİAD, Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, İstanbul, 1992

Wall Street Journal Europe, 6 October 1999

**YAVAŞ, Abdullah, “Özelleştirmede Yöntemler”, Uygulamalı Mevzuat Dergisi,
Yıl:1, Sayı:7, Ankara Haziran 1990**

**YENER, M.Cüneyt, Özelleştirmede İstihdam Sorunu, Uzmanlık Tezi, Hazine
Müsteşarlığı, Ankara, Kasım 1995**

**YÜKSEL, Erkan, Basın ve Siyaset Gündeminde Özelleştirme, Anadolu Üniv.
Yayımları, Eskişehir, 2000**

**ZENGİN, Eyüp, Yerel Yönetimlerde Özelleştirme, Mimoza Basım Yayım, Konya,
1999**

**“2983 ve 3291 Sayılı Kanunlar ile Yeni Özelleştirme Kanununun Mukayesesi”,
Özelleştirme İdaresi Hukuk Müşavirliği, Kasım 1994**